

ISSN 2287-030X

วารสารวิชาการ

หอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Journal

ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๕

Vol.10 No.1 January - June 2022

วารสารวิชาการ

หอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Journal

ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๕

Vol. 10 No. 1 January - June 2022

ISSN 2287-030x

วัตถุประสงค์

๑. ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้วิชาการด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ภาษา เอกสาร หนังสือ และศิลปวัฒนธรรม
๒. เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางด้านมรดกศิลปวัฒนธรรม วิชาชีพ และวิชาการ บรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์
๓. ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่กิจกรรมการดำเนินงานของหอสมุดแห่งชาติ

นโยบายการรับบทความเพื่อตีพิมพ์

บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ ประกอบด้วย บทความวิชาการ บทความปริทัศน์ บทวิจารณ์หนังสือ บทความวิจัย หรือบทความวิจัยจากวิทยานิพนธ์ ซึ่งต้องเป็นบทความที่ไม่เคยเผยแพร่ในวารสารใดมาก่อน และทุกบทความที่ได้รับการพิมพ์จะได้รับการกลั่นกรองโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ ๒ ฉบับ

ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม

ข้อมูลการติดต่อ

กองบรรณาธิการวารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ

กลุ่มวิจัยและพัฒนาห้องสมุด สำนักหอสมุดแห่งชาติ

ถนนสามเสน เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

โทรศัพท์ และ โทรสาร ๐ - ๒๖๒๘ - ๕๑๙๒

E-mail: rldbkk.nlt@gmail.com

ทุกบทความได้รับการกลั่นกรองแบบ Double - blind peer review
จากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย ๒ คนต่อบทความ

ที่ปรึกษา

นายกิตติพันธ์ พานสุวรรณ
นางสาววาสนา งามดวงใจ

อธิบดีกรมศิลปากร
ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดแห่งชาติ

บรรณาธิการ

รศ.ดร.น้ำทิพย์ วิภาวิน

แขนงวิชาสารสนเทศศาสตร์ สาขาวิชาศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

กองบรรณาธิการ

รศ.ดร.ภาวิณี แสนชนม์

สาขาวิชาสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ผศ.ดร.สนทยา สาลี

สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

ผศ.ดร.จุฑาทิพย์ จันทรลูน

ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร

ดร.ภาธร นิลอาธิ

ภาควิชาสารสนเทศศาสตร์ คณะวิทยาการสารสนเทศ
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

นางสาวเอมอร เชาว์สวน

นักภาษาโบราณเชี่ยวชาญ สำนักหอสมุดแห่งชาติ

ดร.ประสิทธิ์ชัย เลิศรัตนเคหกาล

บรรณารักษ์ชำนาญการพิเศษ สำนักหอสมุดแห่งชาติ

นางสาววนัสสุตา ดิษยบุตร

บรรณารักษ์ชำนาญการ สำนักหอสมุดแห่งชาติ

ฝ่ายจัดการวารสาร

นางสาวสมัชญา เดชรุ่ง

บรรณารักษ์ชำนาญการ สำนักหอสมุดแห่งชาติ

นางสาวอัมพิกา นันทิกากุญจนะ

บรรณารักษ์ชำนาญการ สำนักหอสมุดแห่งชาติ

นางสาวเกศศิณี ผิวอ่อน

บรรณารักษ์ปฏิบัติการ สำนักหอสมุดแห่งชาติ

ศิลปกรรม นายชโย ทองลือ

นักวิชาการช่างศิลป์ชำนาญการ สำนักหอสมุดแห่งชาติ

พิมพ์ที่

สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา

สี่แยกช้างอิ้ ถนนสามเสน แขวงวชิรพยาบาล เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือน มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๕ ในปีนี้เรายังคงมุ่งเน้นการส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ภาษา เอกสาร หนังสือ และมรดกศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้ ยังเป็นพื้นที่สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางด้านวิชาชีพไม่ว่าจะเป็นบรรณารักษ์ หรือนักเอกสารสนเทศ นักวิชาการ นักวิจัย รวมถึงเป็นเวทีนำเสนอ บทความที่น่าสนใจ เพื่อพัฒนาวิชาชีพต่อไป

กองบรรณาธิการวารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติหวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้อ่านทุกท่านในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และจะมุ่งมั่นพัฒนาคุณภาพของวารสารให้ดียิ่งขึ้น ก้าวไปสู่ความเป็นมาตรฐานสากล และขอขอบคุณผู้อ่านทุกท่านที่ได้ติดตามและให้ความสนใจวารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติอย่างต่อเนื่องเสมอมา อีกทั้ง ต้องขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้ความกรุณาพิจารณาบทความของวารสารด้วยดีโดยตลอด สุดท้ายนี้ หากท่านใดสนใจต้องการส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ สามารถส่งบทความผ่านระบบ Online Submission ได้ทางเว็บไซต์วารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติที่ www.tcithaijo.org/index.php/nlt หรือที่ E-mail: rldbkk.nlt@gmail.com หรือสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ หมายเลขโทรศัพท์ ๐-๒๖๒๘-๕๑๙๒

กองบรรณาธิการ

สารบัญ

๑

หอสมุดกลางมณฑลพายัพ ห้องสมุดประจำ
มณฑลพายัพแห่งแรกของจังหวัดเชียงใหม่
❖ วรรณภา ปะวีโน

๑๘

พระคัมภีร์ธรรมบทอรรถกถา
❖ วัฒนา พึ่งชื่น

๓๖

การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในห้องสมุดในยุค
ดิจิทัล
❖ ลินดา พีชสี

๔๘

การพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายเพื่อ
เป็นแหล่งเรียนรู้ตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย ๔.๐
❖ พิรยุทธ กษัตติบดีนทร์ชัย

หอสมุดกลางมณฑลพายัพ ห้องสมุดประจำมณฑลพายัพแห่งแรกของจังหวัดเชียงใหม่
Central Library of Monthon Payap in Chiang Mai's the first Monthon Payap Provincial Library

วรรณภา ปะวิโน^{*}
Wannapa Pawino

Received: 18 April 2022

Accepted: 14 June 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาในการจัดตั้งหอสมุดกลางมณฑลพายัพ (หอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่) ถือเป็นห้องสมุดประจำจังหวัดแห่งแรกของจังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้เนื้อหาในบทความได้บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของการพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลพายัพ ครอบคลุมเนื้อหาตั้งแต่เริ่มแรกการจัดการศึกษาในหัวเมืองที่จัดตั้งโรงเรียนสอนหนังสือไทยที่วัด (โรงเรียนวัดพระเจดีย์หลวง) การจัดตั้งโรงเรียนที่คุ้มพระเจ้าเชียงใหม่ (โรงเรียนในคุ้มเจ้าเชียงใหม่) มาสู่การจัดตั้งโรงเรียนประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” หรือโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยในปัจจุบัน

คำสำคัญ: ห้องสมุด, มณฑลพายัพ, โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, การปฏิรูปการศึกษา

Abstract

This academic article aims to present the information about the history of the establishment of the Central Library of Monthon Payap. (National Library, Chiang Mai Branch). This library is the first provincial library in Chiang Mai. The article has shown that the detail of the article is telling a story about the history of the development of teaching and learning Thai books in Payap Regions which known as “Monthon Payap” in Northern Thailand. It contains the content from the beginning of education management in the area of the Northern provinces that established Thai teaching schools in the temples. (Phra Chedi Luang Temple School). The Establishment of a school at the residence of Chiang Mai Royal family and the governor or Khum Phra Chao Chiang Mai. (The schools in Khum Chao Chiang Mai) until the establishment of a school in Monthon Payap called “Yupparaj Wittayalai” or Yupparaj Wittayalai School as present.

Keywords: Library, Payap Region, Monthon Payap, Yupparaj Wittayalai School, The reform of the education

^{*} บรรณารักษ์ชำนาญการ หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก เชียงใหม่ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

บทนำ

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๓๕ – ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เปลี่ยนแปลงระบบการบริหารราชการเป็น “ระบบเทศาภิบาล” หรือ “การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล” โดยเริ่มต้นขึ้นจากพระราชดำริของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โดยได้มีการแบ่งการปกครองออกเป็นมณฑลภาค มณฑล เมือง (จังหวัด) อำเภอ ตำบล และบ้าน (หมู่บ้าน) ตามลำดับ และได้ยกเลิกระบบเมืองประเทศราชเพื่อเป็นการสร้างความเป็นเอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of Command) โดยการตั้งอำนาจการบริหารปกครองของเจ้าเมืองประเทศราชเข้ามาสู่องค์พระมหากษัตริย์เพื่อความมั่นคงของประเทศเป็นสำคัญ อีกทั้งยังช่วยป้องกันการล่าอาณานิคมของต่างประเทศในขณะนั้นแต่ละมณฑลมีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้ปกครอง เจ้าเมืองไม่มีอำนาจที่จะปกครอง

ภาพที่ ๑ แผนที่ประเทศไทยแสดงการแบ่งเขตการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๗๕^๒

การปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ได้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ โดยในระยะแรกได้มีการจัดตั้งจำนวน ๖ มณฑล^๓ คือ

๑. มณฑลลาวเฉียง ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ และต่อมาเป็นมณฑลพายัพ
๒. มณฑลลาวพวน ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลฝ่ายเหนือ ต่อมาเป็นมณฑลอุดร
๓. มณฑลลาวกาว ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ และต่อมาเป็นมณฑลอีสาน
๔. มณฑลเขมร ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลตะวันออก
๕. มณฑลภูเก็ต เดิมเรียกหัวเมืองฝ่ายตะวันตก
๖. มณฑลลาวกลาง โดยรวมหัวเมืองที่อยู่ระหว่างลาวพวนและลาวกาว

การจัดตั้งมณฑลยังคงดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่อง ทำให้ในสมัยรัชกาลที่ ๖ มีการจัดระบบการปกครองแบบมณฑลขยายเป็น ๑๘ มณฑล ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการยกเลิกระบอบการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลไป

^๒ บัณฑิต จุลลาสัย และรัชดา โชติพานิช, “มณฑลแห่งสยามประเทศ,” วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ๒๑, ๒ (๒๕๖๔): ๑๘๔-๑๘๖.

^๓ วรชาติ มีชูบท. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑ มีนาคม ๒๕๖๖, จาก: https://vajiravudh.ac.th/OVtoVC/OVtoVC_142.htm?fbclid=IwAR0QcsB__3AmOhKAN_QrO24vtUjffCdKFv4AdRrTAUeAMlvO1wNrC9WG0Tc

มณฑลพายัพ

มณฑลพายัพ เดิมชื่อ “มณฑลลาวเฉียง” ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศเรียกชื่อว่า “มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ” ตามชื่อทิศที่ตั้งมณฑล และในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ เปลี่ยนชื่อเป็น “มณฑลพายัพ” หมายถึง บริเวณที่ประกอบกันขึ้นเป็นอาณาจักรล้านนา มีที่ตั้งอยู่ทางเหนือสุดของราชอาณาจักรสยาม^๔ ประกอบด้วยเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน น่าน แพร่ และเถิน (มีที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่นครเชียงใหม่) แต่ต่อมาเมืองเถินถูกยุบให้รวมกับเมืองลำปางโดยมีฐานะเป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ ปัจจุบันบริเวณมณฑลพายัพเป็นที่ตั้งของจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย แม่ฮ่องสอน พะเยา แพร่ และน่าน

ภาพที่ ๒ ราษฎรอรับเสด็จสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในคราวเสด็จตรวจราชการมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๔๑^๕

ภาพที่ ๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กับข้าราชการเทศาภิบาลมณฑลพายัพ^๖

การพัฒนาการเรียนการสอนหนังสือไทยในมณฑลพายัพ

นอกจากการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารราชการ ยังได้เริ่มมีการจัดการศึกษาในหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ โดยการจัดการศึกษาแบบเป็นทางการ ตามวิธีการที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้เรียบเรียง “แบบจัดการศึกษาหัวเมือง” ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๑

^๔ พูนพร พูลทจักร, การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๔๘๔. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐) ๙.

^๕ กุลชาติ ดิศกุล, ม.ล., รูปแบบการปฏิรูปการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเพื่อเสนอต่อการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, ๒๕๖๐) ๗๕.

^๖ เรื่องเดียวกัน ๗๖.

ภาพที่ ๔ หนังสือแบบจัดการศึกษา
หัวเมือง รตนโกสินทรศก ๑๑๗^๗

การปฏิรูปการศึกษาในมณฑลพายัพของรัฐบาลสยาม มีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ ๑) เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ช่วยให้คนในท้องถิ่นได้เรียนรู้หนังสือไทย เมื่อสำเร็จแล้วสามารถรับราชการในท้องถิ่นได้มากขึ้น โดยรัฐบาลไม่จำเป็นต้องส่งข้าราชการไทยไปเป็นจำนวนมาก และ ๒) เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพของชาติ (National Unity) ให้มีความรู้สึกเป็นพลเมืองไทย โดยใช้วิธีการสอนให้เรียนหนังสือไทย

การจัดการศึกษาในมณฑลพายัพของรัฐบาลสยาม เริ่มในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ หม่อมอดุมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ (หม่อมราชวงศ์ประยูร อิศรศักดิ์) ข้าหลวงประจำนครเชียงใหม่ ได้ร่วมกับ พระครูนพพิสัยศาลคุณ เจ้าอาวาสจัดตั้งโรงเรียนหลวงสอนหนังสือไทยขึ้นที่วัดพระเจดีย์หลวง

เรียกชื่อโรงเรียนว่า “โรงเรียนวัดพระเจดีย์หลวง” ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๔๓ นายเจริญ คุรุประกาศนียบัตร ได้ตั้งโรงเรียนขึ้นในคุ้มพระเจ้าเชียงใหม่ ใช้ชื่อโรงเรียนว่า “โรงเรียนในคุ้มพระเจ้าเชียงใหม่” จากนั้นปี พ.ศ. ๒๔๔๕ เจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ที่ ๘ ได้ยกโรงละครเก่าของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ ที่ได้อนุญาตใช้เป็นสถานที่เล่าเรียนของโรงเรียนในคุ้มพระเจ้าเชียงใหม่ให้รื้อย้ายไปปลูกสร้างเป็นโรงเรียนหลังใหม่ในที่ดินบริเวณสี่แยกถนนวโรรส ข้างวัดดวงดี โดยได้รับการสนับสนุนเงินบริจาคในการก่อสร้างจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น “สมเด็จพระยุพราช” และเงินบริจาคจากเจ้านาย ข้าราชการ และคหบดีชาวเชียงใหม่ มณฑลพายัพได้ดำเนินการก่อสร้างโรงเรียนภาษาไทยชั้นสูงจนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๔๙ และตั้งชื่อโรงเรียนว่า “โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานไว้แต่ครั้งเสด็จพระราชดำเนินเมืองนครเชียงใหม่ จากนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ กระทรวงธรรมการได้ยกฐานะโรงเรียนขึ้นเป็น “โรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลพายัพ ยุพราชวิทยาลัย” ปี พ.ศ. ๒๔๖๔ เปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” จากนั้นเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย”

ดังนั้นการปฏิรูปการศึกษาในมณฑลพายัพเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของรัฐบาลสยามที่ตั้งไว้ การจัดตั้ง “โรงเรียน” ของรัฐบาลสยามที่เน้นให้ศึกษาภาษาไทยมากกว่าการศึกษาภาษาท้องถิ่น จึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยรัฐสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคม การปลูกฝังความจงรักภักดีในองค์พระมหากษัตริย์และความรักชาติโดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญ

^๗ หอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. แบบจัดการศึกษาหัวเมือง รตนโกสินทรศก ๑๑๗. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๖๖, จาก: http://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:172052

^๘ สรัสวดี ประยูรเสถียร, การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. ๒๔๓๖-๒๔๗๖). (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๓) ๒๖๑-๒๖๔.

หอสมุดกลางมณฑลพายัพ

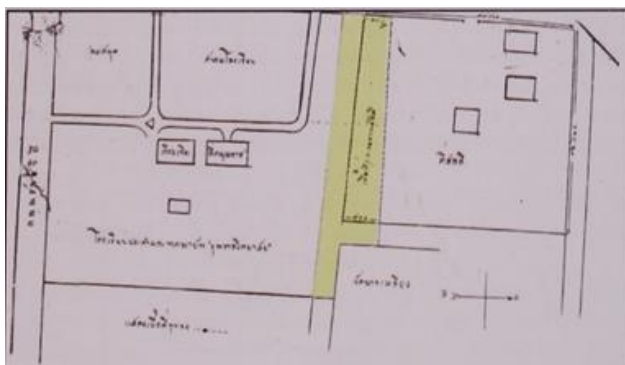
เมื่อรัฐบาลสยามได้มีการก่อสร้างโรงเรียนก็ได้มีการก่อสร้างหอสมุดควบคู่กันไป ในวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๑ คณะกรรมการพิพิธภัณฑสถานและหอสมุดมณฑลพายัพ ได้ไปเฝ้าพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในคราวนั้นนอกจากจะทรงพระกรุณาธิคุณรับเป็นองค์อุปถัมภ์กาพิพิธภัณฑสถานและหอสมุดมณฑลพายัพ ตามที่คณะกรรมการกราบทูลขอพระกรุณาแล้วยังได้ประทานคำแนะนำเรื่องสถานที่ที่จะตั้งหอสมุดซึ่งคณะกรรมการจะจัดให้เป็นสาขาของหอพระสมุดสำหรับพระนคร และเมื่อคณะกรรมการได้ตกลงกันเลือกที่จะสร้างหอสมุดกลางมณฑลพายัพในบริเวณคุ้มเจ้าบัวทิพ ดังข้อความปรากฏในเอกสาร “...ที่จะใช้วิหารหลวงวัดพระสิงห์หรือวัดเจดีย์หลวงไม่เหมาะสมทั้งสองแห่ง เพราะเขามีงานบุญกันอยู่เสมอ ถึงอย่างไรก็คงกีดกันกะเพนที่รำคาญด้วยกันทั้งสองฝ่าย ทรงเห็นว่าควรใช้วัดหมื่นทอง ซึ่งเป็นวัดร้างอยู่ริมถนนสี่แยกกระหว่างศาลารัฐบาลมณฑลกับโรงเรียนยุพราช...”^{๑๐}

ภาพที่ ๕ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี^๙ ผู้ดำรงสร้างหอสมุดกลางมณฑลพายัพ

ภาพที่ ๖ แผนที่แสดงที่ตั้งคุ้มเจ้าบัวทิพ^{๑๑}

ภาพที่ ๗ แผนที่หอสมุดแสดงอยู่ในพื้นที่โรงเรียนประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕^{๑๒}

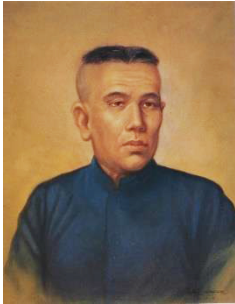
^๙ นางเยาว์ กาญจนจारी, ดารารัศมี พระประวัติพระราชชายา เจ้าดารารัศมี (เชียงใหม่: ตรีการพิมพ์, ๒๕๓๓) ๒๘.

^{๑๐} หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.๐๗๐๑.๗.๒.๑/๓ เรื่องรายงานหาที่ตั้งหอสมุดมณฑลพายัพและขอซื้อหนังสือสำหรับหอสมุด (พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๗๑).

^{๑๑} โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, พระบารมีปกเกล้าฯ ยุพราชวิทยาลัย ๑๐๐ ปี นามพระราชทาน นครเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์ การพัฒนา การศึกษา และสังคมนครเมืองเชียงใหม่ (เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๕๐) ๒๐๕.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน ๑๙๙.

เจ้าบัวทิพ เป็นธิดาของพระเจ้ามโหตรประเทศ หรือพระยามหาวงศ์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๕ (พ.ศ. ๒๓๙๐-๒๓๙๗) สมรสกับเจ้าน้อยมหายงค์ ณ ลำปาง โอรสในเจ้าราชวงศ์คำมูล ณ ลำปาง มีบุตรชื่อ เจ้าหนานธรรมลังกาหรือเจ้าราชสัมพันธ์วงศ์ ซึ่งเป็นบิดาของเจ้าหญิงส่วนบุญ ณ ลำพูน ชายาองค์ที่ ๓ ของเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าหลวงลำพูนองค์ที่ ๑๐

ภาพที่ ๘ พระเจ้ามโหตรประเทศ
เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ ๕^{๑๓}

ภาพที่ ๙ เจ้าจักรคำขจรศักดิ์
เจ้าหลวงลำพูนองค์สุดท้าย

ภาพที่ ๑๐ เจ้าหญิงส่วนบุญ
ณ ลำพูน

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ หอสมุดกลางมณฑลพายัพได้จัดสร้างขึ้นในบริเวณคุ้มเจ้าบัวทิพข้างวัดหมื่นทอง หรือพระเจดีย์วัดหมื่นทอง สร้างเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๙๘๕-๒๐๓๐ โดยหมื่นทองหรือหมื่นทองเป็นผู้สร้าง (หมื่นทองเป็นข้าราชการของพระเจ้าติโลกราชและเป็นเจ้าเมืองนครเขลางค์เมื่อ พ.ศ. ๒๐๑๗) พระเจดีย์องค์นี้เป็นศิลปะแบบพม่า ได้รับการดูแลและบูรณะซ่อมแซมอย่างต่อเนื่องจากทางโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย (การบูรณะครั้งหลังสุดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑)

การดำเนินการก่อสร้างอาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพหรือหอสมุดกลางประจำมณฑลพายัพขณะนั้นได้รับการสนับสนุนจากราชบัณฑิตสภาให้จัดตั้งหอสมุดกลางมณฑลพายัพเป็นการชั่วคราวที่โรงพิธีช้างต้น (โรงพิธีช้างต้นถือเป็นโรงพิธีสมโภชช้างสำคัญในสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการสมโภชพระเศวตคนเดชน์ดิลกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙) โดยมีหน้าที่สำคัญคือ “รวบรวมสมุดเอกสารอันเกี่ยวแก่อักษรศาสตร์ วรรณคดี แลโบราณคดี แยกเก็บรักษาไว้ให้เปนหมวดแหลมๆ ตามระเบียบการเก็บหนังสือซึ่งได้ตราไว้แล้วสำหรับเจ้าหน้าที่ๆ จะดำเนินการ^{๑๔}” และในระหว่างการก่อสร้างอาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี มีพระดำริโปรดให้ใช้โรงพิธีช้าง

ภาพที่ ๑๑ พระเจดีย์วัดหมื่นทอง
หรือวัดหมื่นทอง^{๑๔}

^{๑๓} คณะทายาทสายสกุล ณ เชียงใหม่, เจ้าหลวงเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙) ๑๐๑.

^{๑๔} วรวิทย์ ภูประเสริฐ. วัดร้าง เจดีย์เก่าใน โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๖๖, จาก: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=3549364521749120&set=pcb.1723918011105661>

^{๑๕} ขอบังคับหอสมุดกลางประจำมณฑลพายัพ พ.ศ.๒๔๗๑ (เชียงใหม่: โรงพิมพ์อุบัติพงษ์, ๒๕๗๑) ๑-๒.

ต้นนี้เป็นหอสมุดกลางชั่วคราวไปจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๖ จึงได้รื้อโรงพิธีช้างต้นนี้ลงเพื่อก่อสร้างศาลจังหวัดเชียงใหม่ ต่อมากลายเป็นศาลแขวงเชียงใหม่ และปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นถิ่นล้านนา (Lanna Folklife Museum) ได้รวบรวมและจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวล้านนา

ภาพที่ ๑๒ ศาลแขวงเชียงใหม่^{๑๖}

ภาพที่ ๑๓ พิพิธภัณฑ์พื้นถิ่นล้านนา^{๑๗}

ลักษณะอาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพ เป็นรูปสี่เหลี่ยมก่ออิฐฉาบปูน ขนาด ๑๐.๕ x ๑๗.๕ เมตร

ลักษณะทางสถาปัตยกรรม อาคารทรงโรงประดับยอดหลังคาด้วยช่อฟ้า หน้าบันใช้ไม้ปิดแบบฝาประกบ อาคารก่ออิฐถือปูนทั้งหลัง ตกแต่งด้วยลวดลายบัวคว่ำ-บัวหงายโดยรอบ มีมุขประตู ๒ ทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ตามด้าน

ภาพที่ ๑๔ โรงพิธีช้างต้น^{๑๘}

แปของอาคาร บานประตูไม้แบบเพียบ มีหน้าต่างโดยรอบ หลังคาจตุรมุขมุงด้วยสังกะสี คล้ายกับโรงพิธีช้างต้นที่ปลูกสร้างเป็นอาคารชั่วคราวในที่ดินแปลงข้างเคียง^{๑๙}

^{๑๖} ย้อนรอยประวัติศาสตร์ยุคใหม่ในสยาม. ศาลแขวงเชียงใหม่. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๖๖, จาก: https://www.facebook.com/219997661471803/posts/597944793677086/?_rdr

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๘} วรชาติ มีชูบท. โรงพิธีช้างสำคัญ. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๖๖, จาก: <https://www.facebook.com/vorchart/posts/566371980049057>

^{๑๙} โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ๑๐๐ ปี นามพระราชทาน นครเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์การพัฒนา การศึกษา และสังคมนครเชียงใหม่ (เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๕๐) ๒๐๕-๒๐๖.

ภาพที่ ๑๕ อาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพกับเจดีย์วัดหมื่นคอง ส่วนอาคารหลังใหญ่ทางด้านล่างของภาพเป็น
โรงประชุมของโรงเรียนยุพราช ซึ่งว่ากันว่าสร้างทับลงไปบนฐานวิหารวัดหมื่นคอง^{๒๐}

ส่วนหนังสือที่ให้บริการในหอสมุดกลางมณฑลพายัพ ย้ายไปฝากไว้ที่บ้านพักข้าราชการในบริเวณเดียวกัน จนการก่อสร้างหอสมุดกลางมณฑลพายัพแล้วเสร็จจึงย้ายไปให้บริการที่อาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพตรมมูโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ดังข้อความปรากฏในเอกสาร

“...ที่โรงช้าง ซึ่งเป็นสถานที่ทำขึ้นชั่วคราวอยู่ตรงหน้าศาลากลางจังหวัด และอยู่ใกล้ถนน ต่อมาโรงช้างชำรุดทรุดโทรมจะอาศัยต่อไปไม่ได้ และทางราชการต้องการที่ดินปลูกสร้างศาล จึงได้ขนย้ายสรรพหนังสือไปรักษาไว้ ณ เรือนเสมียนตราซึ่งอยู่ในที่ดินบริเวณเดียวกันแต่อยู่ลับเข้าไปมาก...”^{๒๑} โดยได้แต่งตั้ง พระยาราชนกุล สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลพายัพ เป็นผู้อำนวยการ มีหน้าที่ควบคุมการงานหอสมุดทุกอย่าง และแต่งตั้ง รองอำมาตย์ตรี อำนวน มัชฌิเยียร^{๒๒} เป็นบรรณารักษ์ มีหน้าที่รักษารวบรวมสมุดเอกสารให้เป็นระเบียบเรียบร้อยไม่ให้สูญหายและจัดหนังสือให้สาธารณชนได้อ่านในหอสมุดโดยสะดวก กับให้สาธารณชนเช่าหนังสือที่มีเข้าไปอ่านนอกหอสมุดตามที่มีผู้ดำเนินการจะกำหนดกติกาไว้ ทั้งต้องทำบัญชีสมุดเอกสารเหล่านั้นไว้ให้เป็นหลักฐานด้วย^{๒๓}

^{๒๐} วรชาติ มีชูบท. โรงพิธีช้างสำคัญ. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๖๖, จาก:
<https://www.facebook.com/vorchart/posts/566371980049057>

^{๒๑} หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.๐๗๐๑.๗.๑/๔ เรื่องสอบถามเรื่องเมื่อไรจึงจะเปิด ๕ หอสมุดกลางมณฑลพายัพให้ประชาชนได้ใช้ (พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๗๖).

^{๒๒} ขอบังคับสมาคมศิษย์เก่ายุพราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๘ (เชียงใหม่: โรงพิมพ์อเมริกัน, [๒๔๗๕-๒๔๗๘]) ๒.

^{๒๓} ขอบังคับหอสมุดกลางประจำมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๗๑ (เชียงใหม่: โรงพิมพ์อุบัติพงษ์, ๒๕๗๑) ๓-๔.

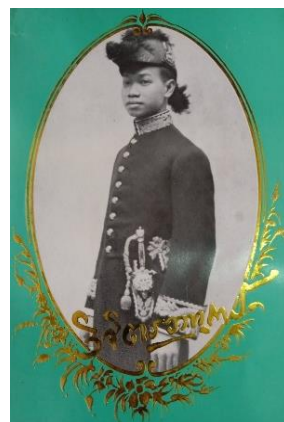
หอสมุดกลางมณฑลพายัพ หรือเรียกอีกชื่อว่า **ห้องสมุดโรงเรียนประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย”** ผู้เข้าใช้บริการห้องสมุดนอกเหนือจากนักเรียน อาจารย์ของโรงเรียนประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” จะต้องเสียค่าเช่าเป็นสมาชิก คนละ ๒ บาท และไม่ต้องเสียค่าบำรุงประจำแต่อย่างใดอีกเลย^{๒๔}

ภาพที่ ๑๖-๑๗ หอสมุดกลางมณฑลพายัพขณะกำลังก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๖^{๒๕}

อย่างไรก็ตามมาถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๖ การก่อสร้างหอสมุดกลางมณฑลพายัพยังไม่แล้วเสร็จ เนื่องจากในช่วงนั้นเกิดเปลี่ยนแปลงการปกครอง หน่วยงานต้นสังกัดเดิมคือราชบัณฑิตสภาถูกยุบเลิกและแปรสภาพมาเป็นกรมศิลปากร การก่อสร้างอาคารหอสมุดจึงหยุดชะงักไป

ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทยมาสู่ระบอบประชาธิปไตย ทางราชการได้ประกาศจัดตั้งกรมศิลปากรขึ้นเมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ขึ้นอยู่ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการซึ่งในขณะนั้นเรียกว่า “กระทรวงธรรมการ” และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ **พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียน วัฒนปฤดา)** ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร นับเป็นอธิบดีกรมศิลปากรคนแรกของกรมศิลปากร ที่อยู่ในระบอบประชาธิปไตย^{๒๗}

ภาพที่ ๑๘ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีกรมศิลปากรคนแรก ผู้อนุมัติงบประมาณสนับสนุนการก่อสร้างหอสมุดกลางมณฑลพายัพ^{๒๖}

^{๒๔} ข้อบังคับสมาคมศิษย์เก่ายุพราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๘ (เชียงใหม่: โรงพิมพ์อเมริกัน, [๒๔๗๕-๒๔๗๘]) ๕.

^{๒๕} โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ยุพราชวิทยาลัย ๑๐๐ ปี นามพระราชทาน นครเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์การพัฒนา การศึกษา และสังคมนครเมืองเชียงใหม่ (เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๕๐) ๒๐๖.

^{๒๖} วิจิตรวาทการ, พล.ต. หลวง, อธิบดีคนแรกของกรมศิลปากร พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ (กรุงเทพฯ: จังเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๑) ๑.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน ๓๑.

ต่อมาอธิบดีกรมศิลปากรได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนการก่อสร้างหอสมุดจนแล้วเสร็จและได้เปลี่ยนชื่อหอสมุดกลางมณฑลพายัพเป็น “หอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่” โดยมอบหมายให้กรรมการจังหวัดเชียงใหม่เป็นเจ้าหน้าที่ดูแลในความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือของข้าหลวงตรวจการราชการ^{๒๘}

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ โรงเรียนยุพราชวิทยาลัยประสบปัญหาสถานที่เรียนไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี ทำให้ทางข้าหลวงตรวจการแผนกกรรมการเชียงใหม่ได้ทำเรื่องขอยืมหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่ของกรมศิลปากรที่สร้างไว้บริเวณด้านข้างของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยในขณะนั้นให้เป็นห้องสมุดชั่วคราวของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ต่อจากนั้นอธิบดีกรมศึกษาธิการได้มีหนังสือลงวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๘ หารือไปยังอธิบดีกรมศิลปากร ดังข้อความปรากฏในเอกสาร

“...ถ้าหอสมุดหลังนี้กรมศิลปากรไม่ได้ใช้ทำประโยชน์ต่อไปแล้ว กรมศึกษาธิการอยากจะขอโอนเป็นกรรมสิทธิ์ของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย เพื่อจัดเป็นห้องเรียนสำหรับเด็กชั้นเล็ก และเมื่อสร้างโรงเรียนใหม่เสร็จแล้ว จะได้จัดเป็นห้องสมุดถาวรของโรงเรียนสืบไป...”^{๒๙}

จากนั้นทางกรมศิลปากรได้ทำหนังสือตอบกลับไป ดังข้อความปรากฏในเอกสารว่า

“...หอสมุดหลังนี้ ทางฝ่ายบ้านเมืองเป็นผู้ริเริ่มก่อสร้างขึ้น โดยแสดงความจำนงจะให้ เป็นหอสมุดกลางจังหวัดเชียงใหม่ ฉะนั้นสิทธิ์ที่จะอนุญาตให้โอนจึงไม่ได้อยู่ที่กรมศิลปากร เวลานี้กรมศิลปากรได้ทำความเข้าใจกับข้าหลวงประจำจังหวัดเชียงใหม่เปิดสาขาหอสมุดแห่งชาติประจำจังหวัดเชียงใหม่ขึ้นแล้ว... เมื่อสาขาหอสมุดแห่งชาติจำเป็นจะต้องย้ายไปอยู่ที่อื่นแล้ว กรมศิลปากรก็ไม่ขัดข้อง ขอมอบให้อยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการจังหวัดเชียงใหม่...”^{๓๐}

ต่อมาทางคณะกรรมการจังหวัดเชียงใหม่ได้ตอบข้อหารือนี้ ดังข้อความปรากฏในเอกสารว่า

“...การที่กรมศึกษาธิการขอโอนหอสมุดนี้เป็นกรรมสิทธิ์ของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยนั้นย่อมเป็นการขัดข้อง เพราะหอสมุดนี้เกิดขึ้นด้วยเงินเรี่ยไรซึ่งผู้บริจาคมีความจำนงเพื่อบำรุงหอสมุด ฉะนั้นการที่จะโอนไปเป็นของโรงเรียนย่อมขัดกับความจำนงของผู้บริจาค...”^{๓๑}

จนมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๑ กรมวิสามัญศึกษาได้ขอโอนที่ดินที่ตั้งหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่ รวมเข้าเป็นที่ดินของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย เพื่อดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสม (Comprehensive High School) คือโรงเรียนมัธยมศึกษาซึ่งสามารถสนองความต้องการของเยาวชนทุกคนในชุมชนนั้นๆ ได้ หรือ โรงเรียนมัธยมที่สามารถจัดแผนการเรียนการสอนได้กว้างขวางเพื่อสนองความต้องการ ความสามารถ ความถนัดตามธรรมชาติ และความสนใจของผู้เรียน^{๓๒}

^{๒๘} โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ยุพราชวิทยาลัย ๑๐๐ ปี นามพระราชทาน นครเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์ การพัฒนา การศึกษา และสังคมนครเชียงใหม่ (เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๕๐) ๒๐๖.

^{๒๙} หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.๐๗๐๑.๓๓.๔/๒ เรื่องหอสมุดแห่งชาติสาขาเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๕๑๒).

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๒} วรวิทย์ วตินสารการ. โรงเรียนมัธยมแบบประสม. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๓ มีนาคม ๒๕๖๕, จาก:

และขอรวมกิจการของหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่เข้ากับห้องสมุดของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย แต่ทาง กรมศิลปากรตกลงโอนให้เฉพาะที่ดินเท่านั้น ดังข้อความปรากฏในเอกสารว่า

“...ส่วนกิจการของหอสมุดจำต้องสงวนไว้ เพราะกรมศิลปากรกำลังดำเนินการเพื่อจัดสร้างหอสมุดแห่งชาติประจำจังหวัดเชียงใหม่ขึ้นในที่ดินของกรมศิลปากร หากกรมวิสามัญศึกษาจะรื้อถอนอาคารหอสมุด ก็ขอให้รวบรวมเอกสารหนังสือของหอสมุดทั้งหมดไปเก็บรักษาไว้ในที่ใดที่หนึ่งเป็นส่วนลัดโดยปลอดภัยจากการชำรุด สูญหาย เมื่อกรมศิลปากรสร้างหอสมุดเสร็จแล้วจะขอรับคืนไป...”^{๓๓}

ส่วนอาคารหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่ทางโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยได้ใช้เป็นสถานที่ฝึกซ้อมดนตรีสากล ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ นายสมชาย นพเจริญกุล ผู้อำนวยการโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ได้มีการจัดให้มีการรณรงค์หาเงินทุนบูรณะอาคารหอสมุด โดยใช้เงินที่คณาจารย์ ข้าราชการ นักเรียน และประชาชนได้ร่วมกันบริจาคเป็นจำนวน ๑๑๒,๓๒๘ บาท สมทบกับเงินรายได้จากการจัดงานฤดูหนาวจังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี ๒๕๓๒ จำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท โดยมีนายไพรัช เตชะรินทร์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ได้พิจารณาจัดสรรมาเป็นพิเศษรวมเป็นเงินค่าใช้จ่ายในการบูรณะอาคารหอสมุดทั้งสิ้น ๑๖๒,๓๒๘ บาท^{๓๔} โดยอาคารหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่ใช้เป็นสถานที่ฝึกซ้อมและเก็บรักษาเครื่องดนตรีสากลของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยในปัจจุบัน และทางกรมศิลปากรได้ดำเนินการบูรณะเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๙ นายสมชาย นพเจริญกุล
ผู้อำนวยการ
โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย
(พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๓๕)^{๓๔}

ภาพที่ ๒๐-๒๑ อาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพใช้เป็นสถานที่ฝึกซ้อมและเก็บรักษาเครื่องดนตรีสากลของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๕)^{๓๖}

^{๓๓} หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศร.๐๗๐๑.๓๓.๔/๒ เรื่องหอสมุดแห่งชาติสาขาเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๕๑๒).

^{๓๔} โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย, พระบารมีปกเกล้าฯ ยุพราชวิทยาลัย ๑๐๐ ปี นามพระราชทาน นครเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์ การพัฒนา การศึกษา และสังคมนครเมืองเชียงใหม่ (เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๕๐) ๒๐๗.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน ๑๑๕.

^{๓๖} นับแก้ว เกียรติฉวีพรหม. อาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพ. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก:

<https://www.facebook.com/photo/?fbid=2683854775093682&set=pcb.2683855348426958>

เมื่อกรมศิลปากรโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ตั้งหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่ ให้เป็นสมบัติของโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยแล้ว ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ หอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่ก็ย้ายไปเปิดทำการที่วัดพระธาตุหริภุญไชย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เปลี่ยนเป็นชื่อ **“หอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูน”** โดยอาคารหอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูน เดิมเป็นของวัดพระธาตุหริภุญไชย ซึ่งต่อมาเจ้าอาวาส (พระธรรมโมลี หรือพระสุเมธมังคลาจารย์) ได้ยกอาคารศรีจำปา มีขนาดเนื้อที่ ๓๙๐ ตารางเมตร ให้อยู่ในความดูแลของหอสมุดแห่งชาติกรมศิลปากร^{๓๙}

จากนั้นทางหอสมุดแห่งชาติได้ขนย้ายหนังสือ ครุภัณฑ์ของหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่ พร้อมจัดส่งสิ่งพิมพ์และเจ้าหน้าที่ห้องสมุดไปปฏิบัติงานที่หอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูน โดยประกอบพิธีเปิดหอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูน เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๑

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ กรมศิลปากรได้ดำเนินการถ่ายโอนภารกิจการให้บริการของหอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูนให้แก่เทศบาลเมืองลำพูน เพื่อเป็นการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการลงนามส่งมอบในวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ซึ่งทางเทศบาลเมืองลำพูนได้ลงความเห็นว่าจะหอสมุดแห่งชาติลำพูนเดิมมีข้อจำกัดด้านสถานที่ ไม่สามารถขยายได้ จึงทำการขนย้ายหนังสือ วัสดุ และครุภัณฑ์มาไว้ที่อาคารคุณธรรม ๓๘ ชั้น ๑ ของโรงเรียนเทศบาลสันปายางหลวง จากนั้นเปลี่ยนชื่อจาก “หอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูน” เป็น **หอสมุดแห่งชาติหริภุญไชย เทศบาลเมืองลำพูน** หรือ **หอสมุดแห่งชาติหริภุญไชย ทม.ลำพูน**^{๔๐} และทำพิธีเปิดห้องสมุดอย่างเป็นทางการในวันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๔ โดย นายประภัสร์ ภูเจริญ เป็นประธานในพิธีเปิด

ภาพที่ ๒๒ พระสุเมธมังคลาจารย์
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญไชย ^{๓๙}

ภาพที่ ๒๓ หอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูน ^{๓๘}

^{๓๙} หมายเหตุนิพนธ์. สมุดภาพพระธรรมโมลี พ.ศ.๒๕๐๔. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก:

<https://www.facebook.com/317513909149127/posts/508411796726003/>

^{๓๘} เพ็ญสุภา สุขคตะ. ฉากสุดท้ายของหอสมุดแห่งชาติลำพูน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก:

<https://www.facebook.com/notes/676913456559454/>

^{๓๙} กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติ, หอสมุดแห่งชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน (กรุงเทพฯ: กรม, ๒๕๒๘) ๑๔๐.

^{๔๐} เทศบาลเมืองลำพูน. หอสมุดแห่งชาติหริภุญไชย เทศบาลเมืองลำพูน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก:

<https://lamphuncity.go.th/12319/>

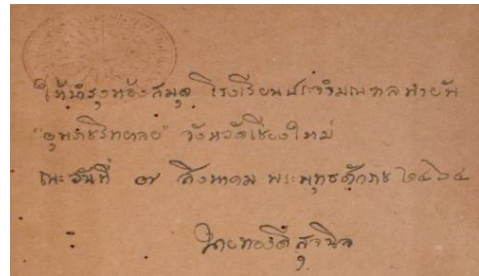
หนังสือของหอสมุดกลางมณฑลพายัพ

หนังสือ วัสดุ และครุภัณฑ์ บางส่วนของหอสมุดแห่งชาติสาขาลำพูนที่ได้รับมาจากหอสมุดกลางมณฑลพายัพ นอกจากโอนย้ายให้กับทางหอสมุดแห่งชาติทริภุญไชยของเทศบาลเมืองลำพูนแล้วยังโอนย้ายมาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก เชียงใหม่ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

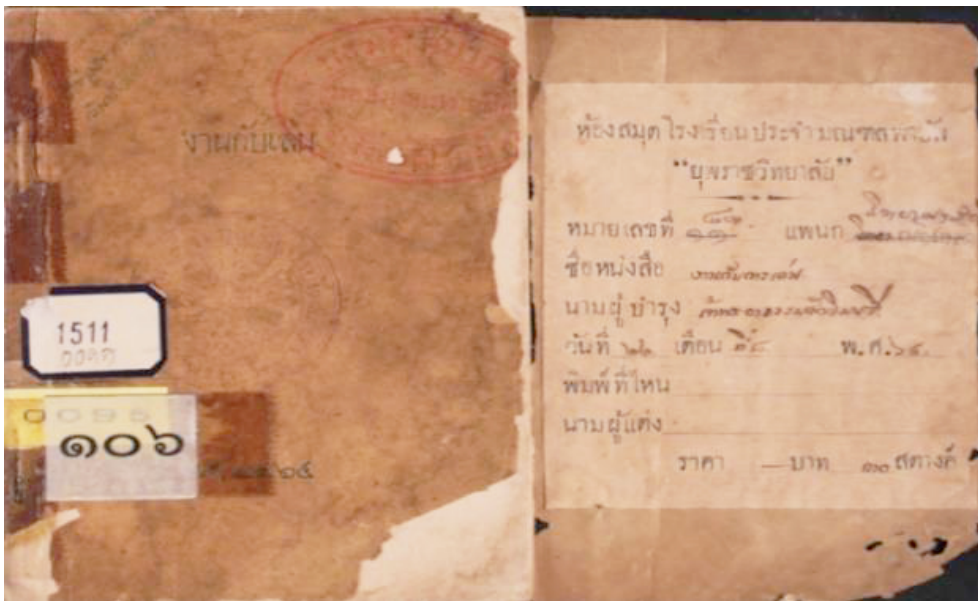
ตัวอย่างหนังสือที่ให้บริการในหอสมุดกลางมณฑลพายัพหรือห้องสมุดโรงเรียนประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” ปัจจุบันหนังสือบางส่วนมีให้บริการที่ตู้หนังสือหายากของห้องหนังสือท้องถิ่น หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก เชียงใหม่

ภาพที่ ๒๔ ตราประจำของห้องสมุด

ภาพที่ ๒๕ ลายเซ็นเจ้าของหนังสือที่มอบให้ห้องสมุด

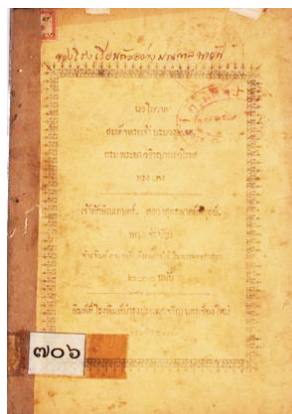

ภาพที่ ๒๖ ใบลงทะเบียนหนังสือของห้องสมุดที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับหมายเลขที่ แผนก ชื่อหนังสือ นามผู้บำรุง วันที่ เดือน พ.ศ. พิมพ์ที่ไหน นามผู้แต่ง และราคา

ภาพที่ ๒๗-๓๔ ตัวอย่างหนังสือให้บริการในหอสมุดกลางมณฑลพายัพ

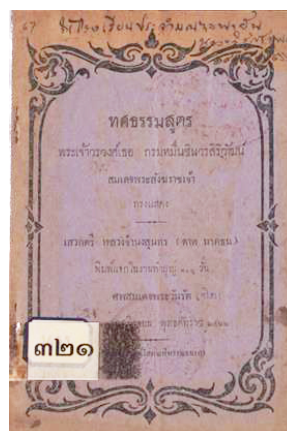
แจ้งความของบริษัทแมนูแฟกเจอรีอินชัวแรนซ์ชีวิต.
กรุงเทพฯ: บริษัทแมนูแฟกเจอรีอินชัวแรนซ์ชีวิต,
๒๔๔๗. (เลขเรียกหนังสือ ๑๖๗๙)

วชิรญาณวโรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา.
นวโกวาท. เชียงใหม่: โรงพิมพ์บำรุงประเทศเจริญ,
๒๔๕๗. (เลขเรียกหนังสือ ๗๐๖)

ป.ก. ไชยชนะแห่งความรัก เล่ม ๑. พระนคร: โรงพิมพ์
บุญช่วยเจริญ, ๒๔๕๙. (เลขเรียกหนังสือ ๗๕๗)

ชินวรสิริวัฒน์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น.
ทศธรรมสูตร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๖.
(เลขเรียกหนังสือ ๓๒๑)

ดิฉัน. เกียรติกตักดีของสตรี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บรรจงพิมพ์กิจ, ๒๔๖๗. (เลขเรียกหนังสือ ๗๓๔)

กุลลาบขาว. สตรีกิตติมศักดิ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรศรีสวัสดิ์, ๒๔๖๗. (เลขเรียกหนังสือ ๗๓๐)

บทสรุป

จากการศึกษาเรื่อง “หอสมุดกลางมณฑลพายัพ หอสมุดประจำมณฑลพายัพแห่งแรกของจังหวัดเชียงใหม่” เห็นได้ว่าการเรียนการสอนภาษาไทยในล้านนามีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับอิทธิพลจากการจัดตั้งโรงเรียนของรัฐบาลสยามที่เน้นให้ศึกษาภาษาไทยมากกว่าการศึกษาภาษาท้องถิ่น โดยการจัดส่งแบบเรียน หนังสือ ที่เป็นภาษาไทยให้คนในท้องถิ่นได้เรียนรู้ภาษาไทยผ่านการจัดการเรียนการสอนตามนโยบายของรัฐบาลสยามที่ต้องการสร้างความเป็นเอกภาพของชาติ (National Unity) ดังนั้นเมื่อมีการจัดสร้างโรงเรียนประจำมณฑลพายัพขึ้นเพื่อสอนภาษาไทยก็ได้มีการสร้างหอสมุดกลางมณฑลพายัพ (หอสมุดโรงเรียนประจำมณฑลพายัพ “ยุพราชวิทยาลัย” หรือหอสมุดแห่งชาติสาขาจังหวัดเชียงใหม่) เพื่อเป็นแหล่งเก็บรวบรวมหนังสือ แบบเรียน คู่มือ และเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในท้องถิ่นต่อไป ♦

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติ. หอสมุดแห่งชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: กรม, ๒๕๒๘.
- กุลชาติ ดิศกุล, ม.ล. รูปแบบการปฏิรูปการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดินของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเพื่อเสนอต่อการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, ๒๕๖๐.
- ข้อบังคับสมาคมศิษย์เก่ายุพราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๘. เชียงใหม่: โรงพิมพ์อเมริกัน, [๒๔๗๕-๒๔๗๘].
- ข้อบังคับหอสมุดกลางประจำมณฑลพายัพ พ.ศ. ๒๔๗๑. เชียงใหม่: โรงพิมพ์อุปติพงษ์, ๒๕๓๑.
- คณะทายาทสายสกุล ณ เชียงใหม่. เจ้าหลวงเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๙.
- เทศบาลเมืองลำพูน. หอสมุดแห่งชาติหริภุญไชย เทศบาลเมืองลำพูน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: <https://lamphuncity.go.th/12319/>
- นงเยาว์ กาญจนจारी. ดารารัศมี พระประวัติพระราชชายา เจ้าดารารัศมี. เชียงใหม่: ตรีติการพิมพ์, ๒๕๓๓.
- นับแก้ว เกียรติฉวีพรรณ. อาคารหอสมุดกลางมณฑลพายัพ. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=2683854775093682&set=pcb.2683855348426958>
- บัณฑิต จุลาสัย และรัชดา โชติพานิช. “มณฑลแห่งสยามประเทศ.” วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ๒๑, ๒ (๒๕๖๔): ๑๘๔-๑๘๖.
- พูนพร พูลหาจักร. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือ พ.ศ. ๒๔๖๔-๒๔๘๔. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออก เอเชียใต้). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๐. ฉบับอัดสำเนา.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ. ฉากสุดท้ายของหอสมุดแห่งชาติลำพูน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: <https://www.facebook.com/notes/676913456559454/>
- ย้อนรอยประวัติศาสตร์ยุคใหม่ในสยาม. ศาลแขวงเชียงใหม่. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๖๖, จาก: https://www.facebook.com/219997661471803/posts/597944793677086/?_rdr
- โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย. พระบารมีปกเกล้าฯ ยุพราชวิทยาลัย ๑๐๐ ปี นามพระราชทาน นครเชียงใหม่ : ประวัติศาสตร์ การพัฒนา การศึกษา และสังคมนครเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่: เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๕๐.
- วรชาติ มีชูบท. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑ มีนาคม ๒๕๖๖, จาก: https://vajiravudh.ac.th/OVtoVC/OVtoVC_142.htm?fbclid=IwAR0QcsB_3AmOhKAN-_QrO24vtJffCdKfV4AdRrTAUeAMivO1wNrC9WG0Tc

วรชาติ มีชูบท. **โรงพิธีช้างสำคัญ**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๖, จาก:

<https://www.facebook.com/vorchart/posts/566371980049057>

วรวิทย์ ภูประเสริฐ. **วัดร้าง เจดีย์เก่าใน โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๖, จาก: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=3549364521749120&set=pcb.1723918011105661>

วรวิทย์ วคินสรการ. **โรงเรียนมัธยมแบบประสม**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๓ มีนาคม ๒๕๖๕, จาก:

<http://ejournals.swu.ac.th/index.php/ENEDU/article/viewFile/6439/6070>

วิจิตรวาทการ, พล.ต. หลวง. **อภินิหารคนแรกของกรมศิลปากร พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ**. กรุงเทพฯ: จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๑.

สร้อยดี ประยูรเสถียร. **การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ.๒๔๓๖-๒๔๗๖)**. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร, ๒๕๒๓. ฉบับอัดสำเนา.

หมายเหตุหริภุชไชย. **สมุดภาพพระธรรมโมลี พ.ศ.๒๕๐๔**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: <https://www.facebook.com/317513909149127/posts/508411796726003/>

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ศธ.๐๗๐๑.๓๓.๔/๒ เรื่องหอสมุดแห่งชาติสาขาเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๕๑๒)**.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ศธ.๐๗๐๑.๗.๒.๑/๓ เรื่องรายงานหาที่ตั้งหอสมุดมณฑลพายัพและขอตั้งหอหนังสือสำหรับหอสมุด (พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๗๑)**.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ศธ.๐๗๐๑.๗.๒.๑/๔ เรื่องสอบถามเรื่องเมื่อไรจึงจะเปิด ๕ หอสมุดกลางมณฑลพายัพให้ประชาชนได้ใช้ (พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๗๖)**.

หอสมุดแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. **แบบจัดการศึกษาหัวเมือง รัตนโกสินทรศก ๑๑๗**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๖, จาก: http://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:172052

พระคัมภีร์ธรรมบทอรรถกถา

วัฒนา พึงชื่น^๑

Watana Puengchuen

Received: 14 March 2022

Accepted: 18 June 2022

บทคัดย่อ

ธรรมบทอรรถกถา มีเนื้อหาหลักซึ่งกินใจครอบคลุมพุทธธรรม ให้องค์ความรู้หลายด้าน เช่น ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี พุทธปรัชญา คติชนวิทยา จิตวิทยา เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้าน ภาษาศาสตร์ ได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศในการใช้ภาษาอย่างสละสลวย ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ภาษาบาลี และเป็นแบบอย่างไวยากรณ์ของนักเรียนวิชาบาลีตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมาไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ ปี จนถึงปัจจุบันยังใช้เป็นหลักสูตรการเรียนภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยในวิชาแปลมคธเป็นไทยและวิชาแปลไทยเป็นมคธ ดังนั้นจึงถือว่าธรรมบทอรรถกถา หรือที่เรียกว่า ธัมมปทัฏฐกถา มีความสมบูรณ์ทั้งเนื้อหาและภาษา และถือว่าเป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถาที่ได้รับความนิยมไม่เคยตกยุคสมัย สมกับเป็นวรรณคดีโลกที่ผู้คนได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรมและซื่อสัตย์ต่อทุกคนที่นำไปเป็นเครื่องชี้ทิศทางการดำเนินชีวิตอย่างตรงไปตรงมาในทุก ๆ มิติ ซึ่งได้รับการพิสูจน์แล้วตลอดกาลที่ผ่านมา และยังทนต่อการพิสูจน์ตลอดกาลในอนาคตอีกด้วย

คำสำคัญ: พระคัมภีร์, ธัมมปทัฏฐกถา, ธรรมบทอรรถกถา, อรรถกถาธรรมบท, นิทานธรรมบท, ธรรมบท

Abstract

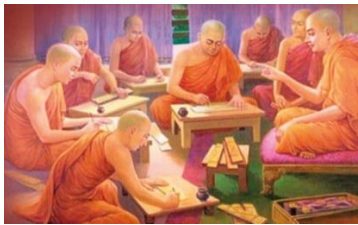
Dharma Atthakatha which affects deeply in Buddhist morality provides knowledge covered in linguistics, history, archeology, (Buddhist) philosophy, folkloristic, psychology and etc. Linguistics is remarkably praised in applying elegantly refined language and in accordance with the principles of Pali grammar which has been used as a norm for students in Pali subject since Early Rattanakosin until Present time with no less than 200 years.

Now that Pali grammar is contained in Pali syllabus of Thai Clergy in the subject of translation into Thai and into Bihar. Consequently Dharma Atthakatha called as Dhammapadatthakatha, a thorough content and language, is a popular scripture. As a world literature offers a trustworthy benefit to righteously direct humans lives in all dimensions proved consistently since then.

Keywords: Scripture, Dharmmapada Atthakatha, Atthakatha Dharmmapada, Tale Dharmmapada, Dharmmapada

^๑ นักภาษาโบราณชำนาญการพิเศษ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

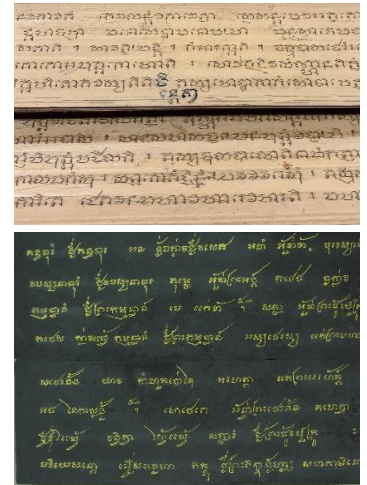
Specialist Ancient Language officer, Manuscript and Inscription Group, National Library of Thailand, Fine Arts Department

ภาพที่ ๑ พระพุทธโฆสจารย์รจนา
อรรถกถาถวายพระสังฆปาเลระ
ตรวจสอบ

ภาพที่ ๒ พระคัมภีร์ธรรมบท
อรรถกถาเป็นหนทางแห่งความดีงาม

ภาพที่ ๓ ต้นฉบับในเอกสาร
โบราณประเภทคัมภีร์ไบเบิลและ
หนังสือสมุดไทย

บทนำ

คำว่าคัมภีร์ มาจากภาษาบาลีว่า “คัมภีร” แปลว่า “ลึกลับ” ละเอียดอ่อน” มักใช้กับหลักธรรมในทางศาสนา เพราะมีหลักการและเหตุผลเชิงปรัชญาอันลึกซึ้งละเอียดอ่อน จึงควรแก่การเรียกเนื้อหาในพระไตรปิฎกซึ่งจัดเป็นหมวดหมู่ชื่อเรื่องต่าง ๆ ตามเหตุการณ์ บุคคล สถานที่ สภาวะธรรม เป็นต้น หรือเนื้อหาซึ่งอธิบายความในพระไตรปิฎก ที่เรียกว่าอรรถกถาบ้าง ฎีกาบ้าง เชื่อมโยงสืบเนื่องกัน และถือว่าเป็นหนังสือตำราที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น คัมภีร์ปริวารวรรค คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์ปฐมสมโพธิ เป็นต้น

พระไตรปิฎกถือว่าเป็นคัมภีร์สูงสุดและสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา ที่บันทึกคำสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า คำสอนเหล่านั้นได้ถูกนำมาจัดไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อง่ายต่อการศึกษาค้นคว้าและนำไปใช้ โดยมีหลักใหญ่ใจความตามเนื้อหา เป็น ๓ หมวดหลัก คือพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก แต่ละหมวดแบ่งเป็นกองหรือหมู่ ที่เรียกว่า “นิกาย” ทุกหมวด หมู่ กอง หรือนิกาย ทั้งหมดนี้อยู่ในฐานะเป็นคัมภีร์หนึ่ง ๆ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งสิ้น ในพระวินัยปิฎกมี ๕ คัมภีร์ ได้แก่ อาทิกัมมะ ปาจิตตีย์ มหาวรรค จุลวรรค และปริวารวรรค ในพระสุตตันตปิฎกมี ๕ คัมภีร์ ได้แก่ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย และขุททกนิกาย ในพระอภิธรรมปิฎกมี ๗ คัมภีร์ ได้แก่ สังคินี วิวัฏค์ ธาตุกถา บุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก และมหาปัฏฐาน คัมภีร์ต่าง ๆ เหล่านี้ ยังมีคัมภีร์ย่อย ๆ อีกเป็นจำนวนมาก เพื่อเพิ่มความสะดวกในการเลือกศึกษาหาความรู้เฉพาะเรื่องและถูกกับจริตอัธยาศัยในการศึกษาของตนเอง

พระคัมภีร์ธรรมบท

ภาพที่ ๔ พระคัมภีร์ธรรมบทฉบับล่องชาดและทองทิบ

คัมภีร์ขุททกนิกาย ในพระสูตรตันตปิฎก ซึ่งถือเป็นคัมภีร์เบ็ดเตล็ดเล็ก ๆ น้อย ๆ เก็บตกจากคัมภีร์ข้างต้น ๔ คัมภีร์ ได้แก่ คัมภีร์ทีฆนิกาย คัมภีร์มัชฌิมนิกาย คัมภีร์สังยุตตนิกาย และคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ในคัมภีร์ขุททกนิกาย แบ่งย่อยออกเป็น ๑๕ คัมภีร์ ได้แก่

๑. ขุททกปาฐะ ว่าด้วยบทสวดเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นบทสวดสั้น ๆ จำนวน ๙ บท มี สรณคมน์ มงคลสูตร รตนสูตร เป็นต้น

๒. ธรรมบท ว่าด้วยพระคาถาซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความรู้แจ้ง คือธรรมภาษิตสั้น ๆ จำนวน ๔๒๓ คาถา

๓. อุทาน ว่าด้วยพระพุทธรูปแปลงออกมาด้วยกำลังปีติโสมนัส ซึ่งเป็นคำอุทานประกอบด้วยธรรมภาษิต มี ๙๕ คาถา

๔. อิติวุตตกะ ว่าด้วยสูตรที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “ข้าพเจ้าได้ฟังแล้วอย่างนี้” เป็นการอ้างอิงว่าพระพุทธรเจ้าได้ตรัสข้อความไว้อย่างนี้ มี ๑๑๒ สูตร

๕. สุตตนิบาต รวมพระสูตรที่มีเนื้อหาประเภทร้อยกรอง และบางส่วนของสมร้อยกรองกับร้อยแก้วไว้ด้วยกัน มี ๗๐ สูตร

๖. วิมานวัตถุ ว่าด้วยเรื่องประวัติของผู้เกิดในวิมาน แสดงเหตุที่ทำความดีจึงให้ผลดีงาม มี ๘๕ เรื่อง

๗. เปตวัตถุ ว่าด้วยเรื่องประวัติของผู้เกิดเป็นเปรตหรือผู้ล่วงลับไป ที่ทำความชั่วไว้ จึงส่งผลให้เกิดความไม่ดีงาม มี ๕๑ เรื่อง

๘. เถรคาถา ธรรมภาษิตของพระเถระผู้เป็นอรหันตสาวก มี ๒๖๔ เรื่อง รวม ๑,๓๖๐ คาถา

๙. เถรีคาถา ธรรมภาษิตของพระเถรีผู้เป็นอรหันตสาวิกา มี ๗๓ เรื่อง รวม ๕๒๖ คาถา

๑๐. ชาดก ว่าด้วยเรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตของพระพุทธรเจ้า แสดงธรรมภาษิตในรูปแบบคาถา มี ๕๔๗ เรื่อง

๑๑. นิทเทส แบ่งออกเป็นมหานิทเทสกับจุฬานิทเทส มหานิทเทสเป็นคำอธิบายพระพุทธรูปในสูตรนิบาต รวม ๑๖ สูตร ส่วนจุฬานิทเทส ว่าด้วยปัญหาของมาณพ ๑๖ คน กับ ชักควิสาณสูตร

๑๒. ปฐีสัมภิทมรรค ว่าด้วยการอธิบายพระพุทธรูปเกี่ยวกับ ศิล สมาธิ และปัญญา อย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดความรู้แตกฉานในอรรถ ในธรรม ในภาษา และในปฐิภาณ มี ๓๐ เรื่อง

๑๓. อปทาน ว่าด้วยประวัติความเป็นมาของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระเถระและพระเถรี รวม ๖๔๓ เรื่อง

๑๔. พุทธวงศ์ ว่าด้วยประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีต ๒๔ พระองค์ รวมทั้งประวัติของพระโคตมพุทธเจ้าด้วยจึงเป็น ๒๕ องค์ กล่าวถึงการบำเพ็ญเพียรของพระโคตมพุทธเจ้าในศาสนาของพระพุทธเจ้า ๒๔ พระองค์นั้นด้วย นอกจากนั้นยังมีเรื่องเบ็ดเตล็ดแทรกเล็กน้อย

๑๕. จรียาปิฎก ว่าด้วยพุทธจริยาที่เกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติของพระองค์ มีการบำเพ็ญทาน รักษาศีล และเนกขัมมะคือการออกบวช รวม ๓๕ เรื่อง

คัมภีร์ธรรมบท ขุททกนิกาย ในพระสุตตันตปิฎก ซึ่งมีจำนวน ๔๒๓ บท หรือ ที่เรียกว่าพระคานานั้น ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย ในรูปคถาร้อยกรองประเภทฉันท์ล้วน ๆ ซึ่งคถาดังกล่าวมีความหมายทั้งหมด ๖ ความหมาย^๒ ดังนี้

๑. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักษณะรูป ๔, นิพพาน และบัญญัติ

๒. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักษณะรูป ๔, นิพพาน และบัญญัติ

๓. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายของคัมภีร์นี้มีอยู่

๔. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายมีอยู่ในคัมภีร์นี้

๕. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบปริยัติธรรม

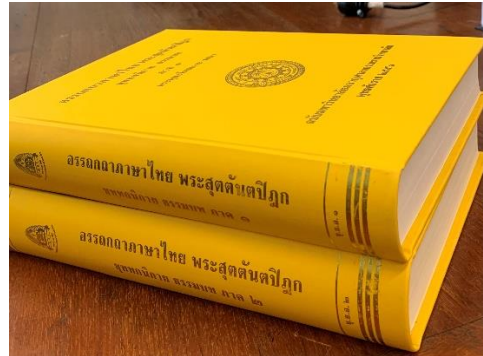
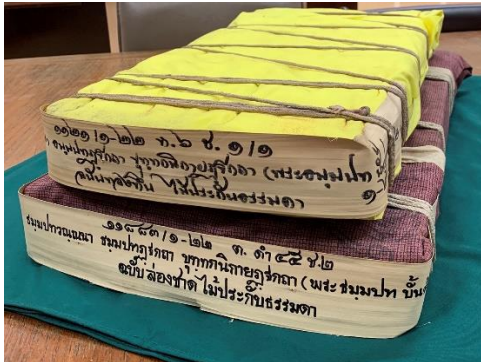
๖. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบปริยัติธรรม

คัมภีร์ธรรมบท ในความหมายตามพยัญชนะ มาจากคำว่า ธรรม (บาลี-ธมม) แปลว่าความดีงาม และคำว่า บท (บาลี-ปท) แปลว่า หนทาง เมื่อนำมารวมกันเป็น “ธรรมบท” จึงแปลว่า “หนทางแห่งความดีงาม” ดังนั้น คัมภีร์ธรรมบทจึงหมายถึงคัมภีร์อันนำไปสู่หนทางแห่งความดีงาม

กล่าวโดยความหมายที่เข้าใจง่าย คัมภีร์ธรรมบทเป็นคัมภีร์ที่ทำให้ทราบสภาวะความเป็นจริงของชีวิตและนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อออกจากทุกข์ทั้งปวงคือพระนิพพานนั่นเอง และเนื่องด้วยคัมภีร์ธรรมบทเป็นคัมภีร์ที่มีความไพเราะในเชิงฉันทลักษณ์ ละเอียดลึกซึ้งในเชิงปรัชญาความเป็นจริงที่เรียกว่าสัจธรรม ทั้งยังจดจำได้ง่าย ทำให้มีผู้นิยมศึกษาจดจำนำไปใช้ในชีวิตจริง จนเรียกได้ว่าเป็นเพชรเม็ดงามบรรดาเพชรทั้งหลายในพระไตรปิฎก ถึงกับแปลออกไปเป็นภาษาอื่น ๆ อีกหลายภาษา

^๒ พระมหาธิดิพวงศ์ อุดมปญญะ, ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ ภาค ๑ (กรุงเทพฯ: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๖๑) (ก).

พระคัมภีร์ธรรมบทอรรถกถา

ภาพที่ ๕ พระคัมภีร์ธรรมบทอรรถกถาโบราณและฉบับพิมพ์หนังสือภาษาไทย

อย่างไรก็ตาม ยังมีคัมภีร์อธิบายความคัมภีร์ธรรมบทชื่อว่าคัมภีร์ **ธรรมบทอรรถกถา** หรือจะเรียกคัมภีร์**อรรถกถาธรรมบท** ก็ไม่ผิด ชื่อวิชาการเป็นภาษาบาลีว่า **ธมมปทวณณนา ธมมปทฎกถา ขุททกนิกายฎกถา** ใช้ชื่อสั้น ๆ ว่า **ธมมปทฎกถา** คัมภีร์นี้ได้เพิ่มเติมเรื่องราวประกอบด้วยบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ เรียกว่าบุคลาธิษฐาน ดำเนินเรื่องสอดคล้องน้อมเข้าหาพระคาถา ทำให้นักศึกษามากยิ่งขึ้น จนบางครั้งในยุคหลัง ๆ มักเรียกว่า **นิทานธรรมบท** เป็นความชาญฉลาดของผู้แต่งคัมภีร์ซึ่งใช้กุศโลบายในการดึงความสนใจของผู้ศึกษาเข้าหาธรรมะอย่างไม่รู้ตัว และทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาขึ้นเป็นลำดับ โดยใช้วิธีการนำพระคาถาธรรมบทมาตั้ง แล้วอธิบายถึงสาเหตุที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงพระคาถานั้นว่า ทรงตรัสเพราะปรารถนาเหตุอะไร ตรัสกับใคร และตรัสที่ไหน บางครั้งนำอดีตนิทานมาตรัสให้พุทธสาวกฟังบ้าง เป็นต้น การอธิบายมีอุปมาอุปไมย มีตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจชัดเจน อธิบายนามธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างสมเหตุสมผล ตรงกับข้อสงสัย ได้ปัญญารู้เห็นจากการเปรียบเทียบนั้น

ธรรมบทอรรถกถา รวมข้อธรรมะตั้งแต่ขั้นต้นคือธรรมของผู้ครองเรือนเรียกว่า โลกียะ จนถึงธรรมขั้นสูงของผู้แสวงหาทางหลุดพ้นเรียกว่า โลกุตตระ **รวมทั้งหมด ๔๒๓ คาถา มี ๓๐๒ เรื่อง แบ่งเป็นวรรคได้ ๒๖ วรรค** ตามประเภทเนื้อหา คณะสงฆ์ไทยนำคัมภีร์ธรรมบทอรรถกถามาเป็นแบบเรียนของนักเรียนบาลี ตั้งแต่ชั้นเปรียญธรรม ๑-๖ ประโยค ใน ๒ วิชา คือวิชาแปลมคธเป็นไทย และวิชาแปลไทยเป็นมคธ โดยแบ่งคัมภีร์เป็น ๘ ภาค หรือ ๘ เล่ม แต่ละภาคได้รวมเรื่องต่าง ๆ ที่จัดเข้าในหมวดหรือวรรคเดียวกัน^๓ กล่าวคือประเภทเนื้อหาที่สื่อความหมายธรรมะไปทางเดียวกัน คือ

ภาค ๑ รวมเรื่องใน ยมกวรรค

ภาค ๒ รวมเรื่องใน อัปมาทวรรค และ จิตตวรรค

ภาค ๓ รวมเรื่องใน ปุพพวรรค และ พาลวรรค

^๓ พระมหาอธิพงษ์ อุตตมปัญโญ, ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์ ภาค ๑ (กรุงเทพฯ: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๖๑) (๑)-(๒).

ภาค ๔ รวมเรื่องใน ปันติตวรค อร์หัตตวรค และ สหัสสวรค

ภาค ๕ รวมเรื่องใน ปาปวรค ทินทวรค และ ชราวรค

ภาค ๖ รวมเรื่องใน อตตวรค โลกวรค พุทธวรค สุขวรค ปิยวรค และ โกธวรค

ภาค ๗ รวมเรื่องใน มลวรค ัมมภูธรค มัคควรค ปกณณกวรค นริยวรค และ นาควรค

ภาค ๘ รวมเรื่องใน ตันทวรค ภิกขุวรค และ พราหมณวรค

หลักสูตรเปรียญธรรมนำคัมภีร์ธรรมบทธรรคามาให้นักเรียนบาลีศึกษาในวิชาแปลมคธเป็นไทยคือแปลภาษาบาลีให้เป็นภาษาไทย และวิชาแปลไทยเป็นมคธคือแปลภาษาไทยให้เป็นภาษาบาลีที่เรียกกันว่าวิชาแปลกลับ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ธรรมบทธรรคภา ภาค ๑-๒-๓-๔ เป็นวิชาแปลมคธเป็นไทย ชั้นประโยค ๑-๒

ธรรมบทธรรคภา ภาค ๕-๖-๗-๘ เป็นวิชาแปลมคธเป็นไทย ชั้นประโยค ป.๓

ธรรมบทธรรคภา ภาค ๑ เป็นวิชาแปลไทยเป็นมคธ ชั้นประโยค ป.๔

ธรรมบทธรรคภา ภาค ๒-๓-๔ เป็นวิชาแปลไทยเป็นมคธ ชั้นประโยค ป.๕

ธรรมบทธรรคภา ภาค ๕-๖-๗-๘ เป็นวิชาแปลไทยเป็นมคธ ชั้น ประโยค ป.๖

เนื้อหาคัมภีร์ธรรมบทธรรคภา

การที่คณะสงฆ์ไทยได้นำธรรมบทธรรคามาเป็นหลักสูตรการศึกษาให้กุลบุตรได้ศึกษานั้น เพราะเห็นประโยชน์ในอันที่จะทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในการปฏิบัติตามแนวทางปริยัติและปฏิบัติธรรมนำไปสู่ความรู้แจ้งเห็นจริงในพระสัทธรรม จึงแบ่งธรรมบทธรรคาก่อออกเป็น ๘ ภาค เพื่อสะดวกในการศึกษาแต่ละชั้นเปรียญธรรมซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ยมกวรค หมายความว่าด้วยธรรมเป็นคู่กัน เนื้อความมีทั้งหมด ๑๔ เรื่อง ๑. เรื่องพระจักขุปาลเถระ [๑]^๔ ๒. เรื่องมัญญกณทลี [๒] ๓. เรื่องพระติสสเถระ [๓] ๔. เรื่องความเกิดขึ้นของนางกาลสิยภินิ [๔] ๕. เรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี [๕] ๖. เรื่องจุลกาลและมหากาล [๖] ๗. เรื่องพระเทวทัต [๗] ๘. เรื่องสญชัย [๘] ๙. เรื่องพระนันทเถระ [๙] ๑๐. เรื่องนายจุนทสุกริก [๑๐] ๑๑. เรื่องธัมมิกอุบาสก [๑๑] ๑๒. เรื่องพระเทวทัต [๑๒] ๑๓. เรื่องนางสุนนาเทวี [๑๓] ๑๔. เรื่องภิกษุ ๒ สหาย [๑๔]

๒. อัปมาทวรค หมายความว่าด้วยความไม่ประมาท เนื้อความมีทั้งหมด ๙ เรื่อง ๑. เรื่องพระนางสามาวดี [๑๕] ๒. เรื่องกุมภโฆษก [๑๖] ๓. เรื่องพระจุฬปณณเถระ [๑๗] ๔. เรื่องพาลนักษัตร [๑๘] ๕. เรื่องพระมหากัสสปเถระ [๑๙] ๖. เรื่องภิกษุ ๒ สหาย [๒๐] ๗. เรื่องท้าวสักกะ [๒๑] ๘. เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง [๒๒] ๙. เรื่องพระติสสเถระผู้มีปกตอยู่ในนิคม [๒๓]

๓. จิตตวรค หมายความว่าด้วยการฝึกจิต เนื้อความมีทั้งหมด ๙ เรื่อง ๑. เรื่องพระเมฆิยเถระ [๒๔] ๒. เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง [๒๕] ๓. เรื่องอุกกัณฐิตภิกษุ [๒๖] ๔. เรื่องพระภาคิโนยสังฆรักขิตเถระ [๒๗]

^๔ วงเล็บ [...] บอกให้ทราบจำนวนเรื่องทั้งหมดรวมทุกวรรคของธรรมบทธรรคภา

๕. เรื่องพระจิตตหัตถเถระ [๒๘] ๖. เรื่องภิกษุผู้ปรารภวิปัสสนา [๒๙] ๗. เรื่องพระพุทฺธคัตติสเถระ [๓๐]
๘. เรื่องนันทโคपालกะ [๓๑] ๙. เรื่องพระโสรัถยเถระ [๓๒]

๔. **ปุปพวรรค** หมวดว่าด้วยดอกไม้ เนื้อความมีทั้งหมด ๑๒ เรื่อง ๑. เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป
ผู้ชวนขายในปฐวิกิตา [๓๓] ๒. เรื่องพระเถระผู้เจริญมรียกัมมัญฐาน [๓๔] ๓. เรื่องพระเจ้าวิทูทกะ [๓๕]
๔. เรื่องนางปติปฐิกา [๓๖] ๕. เรื่องโกสิยเศรษฐีผู้มีความตระหนี่ [๓๗] ๖. เรื่องปาฎิกาสีวก [๓๘] ๗. เรื่อง
ฉัตตปาณิอุบาสก [๓๙] ๘. เรื่องนางวิสาขา [๔๐] ๙. เรื่องปัญหาของพระอานนทเถระ [๔๑] ๑๐. เรื่องถวาย
บิณฑบาตแก่พระมหากัสสปเถระ [๔๒] ๑๑. เรื่องปริณิพพานของพระโคตมเถระ [๔๓] ๑๒. เรื่องครหทินน์ [๔๔]

๕. **พาลวรรค** หมวดว่าด้วยคนพาล เนื้อความมีทั้งหมด ๑๕ เรื่อง ๑. เรื่องบุรุษคนใดคนหนึ่ง [๔๕]
๒. เรื่องสัทธิวาหริกของพระมหากัสสปเถระ [๔๖] ๓. เรื่องอานนทเศรษฐี [๔๗] ๔. เรื่องโจรผู้ทำลายปม
[๔๘] ๕. เรื่องพระอุทายีเถระ [๔๙] ๖. เรื่องภิกษุชาวเมืองปาฐา [๕๐] ๗. เรื่องสุปปพุทธภุช [๕๑] ๘. เรื่อง
ชาวนา [๕๒] ๙. เรื่องนายสุนนมาลาการ [๕๓] ๑๐. เรื่องพระอุบลวรรณาเถรี [๕๔] ๑๑. เรื่องซั่มพุกาสีวก [๕๕]
๑๒. เรื่องอหิเปต [๕๖] ๑๓. เรื่องสัจจัญญเปรต [๕๗] ๑๔. เรื่องพระสุธรรมเถระ [๕๘] ๑๕. เรื่องพระวน
วาสีตีสเถระ [๕๙]

๖. **ปณิตีวรรค** หมวดว่าด้วยบัณฑิต เนื้อความมีทั้งหมด ๑๑ เรื่อง ๑. เรื่องพระราธเถระ [๖๐]
๒. เรื่องภิกษุอัสนธิและปุนัพพสุกะ [๖๑] ๓. เรื่องพระฉนฺนเถระ [๖๒] ๔. เรื่องพระมหากัปปินเถระ [๖๓]
๕. เรื่องบัณฑิตสามเณร [๖๔] ๖. เรื่องพระลกุณฏกภัททิยเถระ [๖๕] ๗. เรื่องมารดาของนางกาณา [๖๖]
๘. เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป [๖๗] ๙. เรื่องพระเถระผู้ตั้งอยู่ในธรรม [๖๘] ๑๐. เรื่องการฟังธรรม [๖๙] ๑๑. เรื่อง
ภิกษุอาคันตุกะ [๗๐]

๗. **อรหันตวรรค** หมวดว่าด้วยพระอรหันต์ เนื้อความมีทั้งหมด ๑๐ เรื่อง ๑. เรื่องหมอสีวก [๗๑]
๒. เรื่องพระมหากัสสปเถระ [๗๒] ๓. เรื่องพระเพฬภุชสีสเถระ [๗๓] ๔. เรื่องพระอนรุทธเถระ [๗๔]
๕. เรื่องพระมหากัจจายนเถระ [๗๕] ๖. เรื่องพระสารีบุตรเถระ [๗๖] ๗. เรื่องพระติสสเถระชาวกรุงโกสัมพี [๗๗]
๘. เรื่องพระสารีบุตรเถระ [๗๘] ๙. เรื่องพระขทรวนียเรวตเถระ [๗๙] ๑๐. เรื่องหญิงคนใดคนหนึ่ง [๘๐]

๘. **สัทธสวรรค** หมวดว่าด้วยหนึ่งในร้อยในพัน เนื้อความมีทั้งหมด ๑๔ เรื่อง ๑. เรื่องบุรุษผู้ฆ่า
โจรมีเคราแดง [๘๑] ๒. เรื่องพระทวารุจิรียเถระ [๘๒] ๓. เรื่องพระกุนทลเกสีเถรี [๘๓] ๔. เรื่องอนตถปุจฉก
พราหมณ์ [๘๔] ๕. เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นลุงของพระสารีบุตรเถระ [๘๕] ๖. เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นหลานของ
พระสารีบุตรเถระ [๘๖] ๗. เรื่องพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตรเถระ [๘๗] ๘. เรื่องอายุวัฒนกุมาร [๘๘]
๙. เรื่องสังกัจจสามเณร [๘๙] ๑๐. เรื่องพระขานุกอณตัญญเถระ [๙๐] ๑๑. เรื่องพระสัปปทาสเถระ [๙๑]
๑๒. เรื่องนางปฐาจารา [๙๒] ๑๓. เรื่องนางกิสาคอตมี [๙๓] ๑๔. เรื่องพระพทุตติกาเถรี [๙๔]

๙. **ปาปวรรค** หมวดว่าด้วยบาป เนื้อความมีทั้งหมด ๑๒ เรื่อง ๑. เรื่องพราหมณ์ชื่อจุเพกสาฎก
[๙๕] ๒. เรื่องพระเสยยสกัตเถระ [๙๖] ๓. เรื่องนางลาชเทวธิดา [๙๗] ๔. เรื่องอนาถบิณฑิกเศรษฐี [๙๘]
๕. เรื่องภิกษุไม่ถนอมบริวาร [๙๙] ๖. เรื่องเศรษฐีซื้อพิฬาลปกะ [๑๐๐] ๗. เรื่องมหาธนวานิช [๑๐๑]
๘. เรื่องนายพรานกุกกุมิตร [๑๐๒] ๙. เรื่องนายพรานสุนัขชื่อโกกะ [๑๐๓] ๑๐. เรื่องพระติสสเถระ
ผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้ว [๑๐๔] ๑๑. เรื่องชน ๓ คน [๑๐๕] ๑๒. เรื่องเจ้าสุปปพุทธคากะ [๑๐๖]

๑๐. **พันทวารรค** หมวคว่าด้วยการลงทัณฑ์ เนื้อความมีทั้งหมด ๑๑ เรื่อง ๑. เรื่องภิกษุณัฬพัคคีย์ [๑๐๗] ๒. เรื่องภิกษุณัฬพัคคีย์ [๑๐๘] ๓. เรื่องเด็กหลายคน [๑๐๙] ๔. เรื่องพระโกณฑธานเถระ [๑๑๐] ๕. เรื่องอุโบสถกรรม [๑๑๑] ๖. เรื่องอชครเปรต [๑๑๒] ๗. เรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ [๑๑๓] ๘. เรื่องภิกษุมิถันทะมาก [๑๑๔] ๙. เรื่องสันตติมหาอำมาตย์ [๑๑๕] ๑๐. เรื่องพระปิโณทิกเถระ [๑๑๖] ๑๑. เรื่องสุขสามเณร [๑๑๗]

๑๑. **ขรवारรค** หมวคว่าด้วยความชรา เนื้อความมีทั้งหมด ๙ เรื่อง ๑. เรื่องหญิงสหายของนางวิสาขา [๑๑๘] ๒. เรื่องนางสิริมา [๑๑๙] ๓. เรื่องพระอุตตราเถรี [๑๒๐] ๔. เรื่องพระอธิมานิกภิกษุ [๑๒๑] ๕. เรื่องพระนางรูปันหาเถรี [๑๒๒] ๖. เรื่องพระนางมัลลิกาเทวี [๑๒๓] ๗. เรื่องพระโลหุทายีเถระ [๑๒๔] ๘. เรื่องปฐมโพธิกาล [๑๒๕] ๙. เรื่องบุตรเศรษฐีมีทรัพย์มาก [๑๒๖]

๑๒. **อิตตวรรค** หมวคว่าด้วยตน เนื้อความมีทั้งหมด ๑๐ เรื่อง ๑. เรื่องโพธิราชกุมาร [๑๒๗] ๒. เรื่องพระอุปนันทกยาบุตร [๑๒๘] ๓. เรื่องพระปธานิกตีสสเถระ [๑๒๙] ๔. เรื่องมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ [๑๓๐] ๕. เรื่องอุบาสกชื่อมหากาล [๑๓๑] ๖. เรื่องพระเทวทัต [๑๓๒] ๗. เรื่องกระสือกกระสนเพื่อจะทำลายสงฆ์ [๑๓๓] ๘. เรื่องพระกาลเถระ [๑๓๔] ๙. เรื่องอุบาสกชื่อจุลกาล [๑๓๕] ๑๐. เรื่องพระอิตตทัตถเถระ [๑๓๖]

๑๓. **โลกาวรรค** หมวคว่าด้วยโลก เนื้อความมีทั้งหมด ๑๑ เรื่อง ๑. เรื่องภิกษุหนุ่ม [๑๓๗] ๒. เรื่องพระเจ้าสุทโธทนะ [๑๓๘] ๓. เรื่องภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา [๑๓๙] ๔. เรื่องอภัยราชกุมาร [๑๔๐] ๕. เรื่องพระสัมมชชนเถระ [๑๔๑] ๖. เรื่องพระอังคสิมมเถระ [๑๔๒] ๗. เรื่องจิตตานายช่างหูก [๑๔๓] ๘. เรื่องภิกษุ ๓๐ รูป [๑๔๔] ๙. เรื่องนางจิญจมาณวิกา [๑๔๕] ๑๐. เรื่องอสทิสถาน [๑๔๖] ๑๑. เรื่องนายกาสบุตรของอนาถปิณฑิกเศรษฐี [๑๔๗]

๑๔. **พุทธวรรค** หมวคว่าด้วยพระพุทธเจ้า เนื้อความมีทั้งหมด ๙ เรื่อง ๑. เรื่องมารธิดา [๑๔๘] ๒. เรื่องยมกปาฏิหาริย์ [๑๔๙] ๓. เรื่องนาคราชชื่อเอรภัตตะ [๑๕๐] ๔. เรื่องปัญหาของพระอนนทเถระ [๑๕๑] ๕. เรื่องภิกษุผู้ไม่มียินดี [๑๕๒] ๖. เรื่องปุโรหิตชื่ออัคคิทัต [๑๕๓] ๗. เรื่องปัญหาพระอนนทเถระ [๑๕๔] ๘. เรื่องสัมพหุลภิกษุ [๑๕๕] ๙. เรื่องพระเจดีย์ทองของพระกัสสปทสพล [๑๕๖]

๑๕. **สุขวรรค** หมวคว่าด้วยความสุข เนื้อความมีทั้งหมด ๘ เรื่อง ๑. เรื่องระงับความทะเลาะแห่งหมู่พระญาติ [๑๕๗] ๒. เรื่องมาร [๑๕๘] ๓. เรื่องปราชัยของพระเจ้าโกศล [๑๕๙] ๔. เรื่องเด็กหญิงแห่งตระกูลคนใดคนหนึ่ง [๑๖๐] ๕. เรื่องอุบาสกคนใดคนหนึ่ง [๑๖๑] ๖. เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล [๑๖๒] ๗. เรื่องพระติสสเถระ [๑๖๓] ๘. เรื่องท้าวสักกะ [๑๖๔]

๑๖. **ปิยวรรค** หมวคว่าด้วยสิ่งอันเป็นที่รัก เนื้อความมีทั้งหมด ๙ เรื่อง ๑. เรื่องบรรพชิต ๓ รูป [๑๖๕] ๒. เรื่องกุมภพินคนใดคนหนึ่ง [๑๖๖] ๓. เรื่องนางวิสาขาอุบาสิกา [๑๖๗] ๔. เรื่องเจ้าลิจฉวี [๑๖๘] ๕. เรื่องอนติถิคันธกุมาร [๑๖๙] ๖. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง [๑๗๐] ๗. เรื่องเด็ก ๕๐๐ คน [๑๗๑] ๘. เรื่องพระอนาคามีเถระ [๑๗๒] ๙. เรื่องนายนันทิยะ [๑๗๓]

๑๗. **โกธวรรค** หมวคว่าด้วยความโกรธ เนื้อความมีทั้งหมด ๘ เรื่อง ๑. เรื่องเจ้าหญิงโรหิณี [๑๗๔] ๒. เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง [๑๗๕] ๓. เรื่องอุตตราอุบาสิกา [๑๗๖] ๔. เรื่องปัญหาของพระโมคคัล

ลานเถระ [๑๗๗] ๕. เรื่องปัญหาที่ภิกษุทุลลภ [๑๗๘] ๖. เรื่องนางปุลณทาสี [๑๗๙] ๗. เรื่องอตุลอุบาสก [๑๘๐] ๘. เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์ [๑๘๑]

๑๘. **มลวรรค** หมวดว่าด้วยมลทิน เนื้อความมีทั้งหมด ๑๒ เรื่อง ๑. เรื่องบุตรของนายโคฆาตัก [๑๘๒] ๒. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง [๑๘๓] ๓. เรื่องพระติสสเถระ [๑๘๔] ๔. เรื่องพระโฬุทายีเถระ [๑๘๕] ๕. เรื่องกุลบุตรคนใดคนหนึ่ง [๑๘๖] ๖. เรื่องภิกษุชื่อจุฬาสรี [๑๘๗] ๗. เรื่องอุบาสก ๕ คน [๑๘๘] ๘. เรื่องภิกษุหนุ่มชื่อติสสะ [๑๘๙] ๙. เรื่องอุบาสก ๕ คน [๑๙๐] ๑๐. เรื่องเมณฑกเศรษฐี [๑๙๑] ๑๑. เรื่องพระอุชฌายสัณเฑียรเถระ [๑๙๒] ๑๒. เรื่องสุภททปริพาชก [๑๙๓]

๑๙. **จัมมัตถวรรค** หมวดว่าด้วยผู้ตั้งอยู่ในธรรม เนื้อความมีทั้งหมด ๑๐ เรื่อง ๑. เรื่องมหาอำมาตย์ผู้วินิจฉัย [๑๙๔] ๒. เรื่องภิกษุฉัพพัคคีย์ [๑๙๕] ๓. เรื่องพระเอกุทานเถระ [๑๙๖] ๔. เรื่องพระลูกณฏกภททียเถระ [๑๙๗] ๕. เรื่องภิกษุมากรูป [๑๙๘] ๖. เรื่องภิกษุชื่อหัตถกะ [๑๙๙] ๗. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง [๒๐๐] ๘. เรื่องเดียรธีย์ [๒๐๑] ๙. เรื่องพรานเบ็ดชื่ออริยะ [๒๐๒] ๑๐. เรื่องภิกษุมากรูป [๒๐๓]

๒๐. **มรรควรรค** หมวดว่าด้วยมรรค เนื้อความมีทั้งหมด ๑๐ เรื่อง ๑. เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป [๒๐๔] ๒. เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูปอื่นอีก [๒๐๕] ๓. เรื่องพระปธานกัมมิกติสสเถระ [๒๐๖] ๔. เรื่องสุกรเปรต [๒๐๗] ๕. เรื่องพระโปฐิตเถระ [๒๐๘] ๖. เรื่องพระเถระแก่ [๒๐๙] ๗. เรื่องสัทธิวาฬิกของพระสารีบุตรเถระ [๒๑๐] ๘. เรื่องพ่อค้ามีทรัพย์มาก [๒๑๑] ๙. เรื่องนางกิสาคโคตมี [๒๑๒] ๑๐. เรื่องนางปฐาจารา [๒๑๓]

๒๑. **ปภินณวรรค** หมวดว่าด้วยเบ็ดเตล็ด เนื้อความมีทั้งหมด ๙ เรื่อง ๑. เรื่องบุรพกรรมของพระองค์ [๒๑๔] ๒. เรื่องกุมาริกากินไขไก่ [๒๑๕] ๓. เรื่องภิกษุชวณครภททียะ [๒๑๖] ๔. เรื่องพระลูกณฏกภททียเถระ [๒๑๗] ๕. เรื่องนายทาสากฎีกะ [๒๑๘] ๖. เรื่องภิกษุวัชชีบุตร [๒๑๙] ๗. เรื่องจิตตคฤหบดี [๒๒๐] ๘. เรื่องนางจุฬสุภททา [๒๒๑] ๙. เรื่องพระเถระชื่อเอกวิหารี [๒๒๒]

๒๒. **นिरยวรรค** หมวดว่าด้วยนรก เนื้อความมีทั้งหมด ๙ เรื่อง ๑. เรื่องนางปริพาชิกาชื่อสุนทรี [๒๒๓] ๒. เรื่องสัตว์ผู้ถูกทุกข์เปียดเบียน [๒๒๔] ๓. เรื่องภิกษุผู้อยู่ที่ฝั่งแม่น้ำชื่อวัคคุมทา [๒๒๕] ๔. เรื่องบุตรเศรษฐีชื่อเชมกะ [๒๒๖] ๕. เรื่องภิกษุว่ายาก [๒๒๗] ๖. เรื่องหญิงชู้หึง [๒๒๘] ๗. เรื่องอาคันตุกภิกษุ [๒๒๙] ๘. เรื่องนิครนถ์ [๒๓๐] ๙. เรื่องสาวกเดียรธีย์ [๒๓๑]

๒๓. **นาควรรค** หมวดว่าด้วยช้าง เนื้อความมีทั้งหมด ๘ เรื่อง ๑. เรื่องของพระองค์ [๒๓๒] ๒. เรื่องภิกษุผู้เคยเป็นควาญช้าง [๒๓๓] ๓. เรื่องบุตรของพราหมณ์เฒ่า [๒๓๔] ๔. เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล [๒๓๕] ๕. เรื่องसानุสามเณร [๒๓๖] ๖. เรื่องช้างชื่อปาเวระกะ [๒๓๗] ๗. เรื่องสัมพหุลภิกษุ [๒๓๘] ๘. เรื่องมาร [๒๓๙]

๒๔. **ตัมพวรรค** หมวดว่าด้วยตัณหา เนื้อความมีทั้งหมด ๑๒ เรื่อง ๑. เรื่องปลาช็อกปิละ [๒๔๐] ๒. เรื่องนางลูกสุกร [๒๔๑] ๓. เรื่องวิพันทกภิกษุ [๒๔๒] ๔. เรื่องเรือนจำ [๒๔๓] ๕. เรื่องพระนางเขมา [๒๔๔] ๖. เรื่องบุตรเศรษฐีชื่ออุคคเสน [๒๔๕] ๗. เรื่องจุฬรณคคหบัณฑิต [๒๔๖] ๘. เรื่องมาร [๒๔๗] ๙. เรื่องอุปกาสิก [๒๔๘] ๑๐. เรื่องท้าวสักกเทวราช [๒๔๙] ๑๑. เรื่องเศรษฐีผู้ไม่มีบุตร [๒๕๐] ๑๒. เรื่องอังกูรเทพบุตร [๒๕๑]

๒๕. **ภิกขุวรรณ** หมวคว่าด้วยภิกษุ เนื้อความมีทั้งหมด ๑๒ เรื่อง ๑. เรื่องภิกษุ ๕ รูป [๒๕๒] ๒. เรื่องภิกษุฆ่าหงส์ [๒๕๓] ๓. เรื่องภิกษุชื่อโกกาลิกะ [๒๕๔] ๔. เรื่องพระธรรมมารามเถระ [๒๕๕] ๕. เรื่องภิกษุคบภิกษุผู้เป็นฝักฝ่ายผิดรูปใดรูปหนึ่ง [๒๕๖] ๖. เรื่องปัญจคคทายกพราหมณ์ [๒๕๗] ๗. เรื่องสัมพหุลภิกษุ [๒๕๘] ๘. เรื่องภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป [๒๕๙] ๙. เรื่องพระสันตกายเถระ [๒๖๐] ๑๐. เรื่องพระนังคัลภูฏเถระ [๒๖๑] ๑๑. เรื่องพระวัคคลิเถระ [๒๖๒] ๑๒. เรื่องสุมนสามเณร [๒๖๓]

๒๖. **พราหมณวรรค** หมวคว่าด้วยพราหมณ์ เนื้อความมีทั้งหมด ๓๙ เรื่อง ๑. เรื่องพราหมณ์ผู้มีความเลื่อมใสมาก [๒๖๔] ๒. เรื่องภิกษุมารูป [๒๖๕] ๓. เรื่องมาร [๒๖๖] ๔. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง [๒๖๗] ๕. เรื่องพระอานนทเถระ [๒๖๘] ๖. เรื่องบรรพชิตรูปใดรูปหนึ่ง [๒๖๙] ๗. เรื่องพระสารีบุตรเถระ [๒๗๐] ๘. เรื่องพระนางมหาปชาบดีโคตมี [๒๗๑] ๙. เรื่องพระสารีบุตรเถระ [๒๗๒] ๑๐. เรื่องขุณฺโณพราหมณ์ [๒๗๓] ๑๑. เรื่องกุหกพราหมณ์ [๒๗๔] ๑๒. เรื่องนางกิสาโคตมี [๒๗๕] ๑๓. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง [๒๗๖] ๑๔. เรื่องอุคคเสน [๒๗๗] ๑๕. เรื่องพราหมณ์ ๒ คน [๒๗๘] ๑๖. เรื่องอภิกโกสภารทวาชพราหมณ์ [๒๗๙] ๑๗. เรื่องพระสารีบุตรเถระ [๒๘๐] ๑๘. เรื่องพระอุบลวรรณาเถรี [๒๘๑] ๑๙. เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง [๒๘๒] ๒๐. เรื่องพระเขมาภิกษุณี [๒๘๓] ๒๑. เรื่องพระติสสเถระอยู่ในเงื้อมเขา [๒๘๔] ๒๒. เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง [๒๘๕] ๒๓. เรื่องสามเณร [๒๘๖] ๒๔. เรื่องพระมหาปันถกเถระ [๒๘๗] ๒๕. เรื่องพระปิลินทวัจฉเถระ [๒๘๘] ๒๖. เรื่องภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง [๒๘๙] ๒๗. เรื่องพระสารีบุตรเถระ [๒๙๐] ๒๘. เรื่องพระมหาโมคคัลลานเถระ [๒๙๑] ๒๙. เรื่องพระเวตเถระ [๒๙๒] ๓๐. เรื่องพระจันทามเถระ [๒๙๓] ๓๑. เรื่องพระสีลเถระ [๒๙๔] ๓๒. เรื่องพระสุนทรสมุทเถระ [๒๙๕] ๓๓. เรื่องพระโชติกเถระ [๒๙๖] ๓๔. เรื่องภิกษุผู้เคยเป็นนักฟ้อนรูปที่ ๑ [๒๙๗] ๓๕. เรื่องภิกษุผู้เคยเป็นนักฟ้อนรูปที่ ๒ [๒๙๘] ๓๖. เรื่องพระวังคีสเถระ [๒๙๙] ๓๗. เรื่องพระธรรมทินนาเถรี [๓๐๐] ๓๘. เรื่องพระอังคลิมาเถระ [๓๐๑] ๓๙. เรื่องเทวहितพราหมณ์ [๓๐๒]

โครงสร้างธรรมบทอรรถกถา

เนื่องจากคัมภีร์ธรรมบทอรรถกถาเป็นคัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎกในลักษณะผูกเรื่องราวต่าง ๆ ทำนองนิทานมีบุคคล เหตุการณ์ และสถานที่ ทำให้เข้าใจธรรมะพระคาถาที่มาในพระไตรปิฎก ดังนั้นจึงใช้ชื่อบุคคลที่เป็นตัวเอกมาตั้งเป็นชื่อเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่องพระจักขุบาลเถระ เรื่องพระวัคคลิเถระ เรื่องเมณฑกเศรษฐี เป็นต้น ซึ่งต่างจากพระสูตรทั่ว ๆ ไปในพระไตรปิฎกที่เน้นเนื้อหาธรรมะนำมาตั้งเป็นชื่อเรื่อง เช่น อัมมจักกัปปวัตตนสูตร ตรัสแสดงความเป็นไปทั่วแห่งวงล้อพระธรรมและส่วนสุด ๒ อย่างที่ภิกษุไม่ควรประพาศคือที่สุดข้างหย่อนและที่สุดข้างตั้ง แล้วสอนให้เดินทางสายกลางที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา เป็นต้น

ในบรรดาพระคาถาพุทธพจน์ ๔๒๓ บท พระพุทธโฆสจารย์ นำมาแต่งอรรถกถาอธิบายเนื้อเรื่อง และตั้งชื่อเรื่องเป็นชื่อบุคคลตัวเอกของเรื่องทั้งหมดได้ ๓๐๒ เรื่องนั้น มีโครงสร้างการแต่ง เป็น ๖ ประการ^๕ ดังนี้

^๕ สุขญา ศิริธัญญกร. วิจารณ์คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/141623>

๑) อารัมภกถา คำกล่าวปรารภเรื่อง ซึ่งเป็นคำปรารภเริ่มเรื่องราว พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ไหน ทรงปรารภใคร จึงได้ตรัสพระธรรมเทศนานี้ หรือตรัสพระคานานั้น ๆ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญในส่วนเบื้องต้น

๒) ปัจจุบันวัตถุ เรื่องที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน คือการนำเหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ซึ่งเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าปรารภยกขึ้นมาตรัสคานานั้น ๆ

๓) อดีตวัตถุ เรื่องเคยเกิดขึ้นมาแล้วในอดีตชาติ หมายถึงพระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับเรื่องปัจจุบัน

๔) คถา หมายถึงพระพุทธพจน์ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้โดยตรง แต่ก่อนที่จะเข้าสู่คานานั้น พระอรรถกถาจารย์ จะเล่าเรื่องของบุคคลนั้นแล้ว แสดงพฤติกรรมตามความที่จะมีในพระคถา เสร็จแล้วจึงเป็นพระคถาพุทธพจน์ ท่านจะแสดงไว้ตามลำดับนั้น

๕) ไวยาकरणะ เมื่อแสดงพระพุทธพจน์คถาจบแล้ว จากนั้น ก็เป็นการแก้รรถหรืออธิบาย ธรรมที่ปรากฏในคานานั้น ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจน บางเรื่องอาจนำเรื่องอดีตนิทานมาแสดงไว้ต่อท้ายก็มี เพื่อเป็นการดำเนินเรื่องประกอบคถา หรือเล่าเรื่องความสัมพันธ์ของบุคคลในอดีตกับปัจจุบัน

๖) สรุป ในตอนท้ายของแต่ละเรื่องจะมีสรุปเรื่องนั้นไว้ว่า ผลแห่งการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าในครั้งนั้น ผลเป็นอย่างไร โดยส่วนมาก ผู้ที่เป็นต้นเหตุ ให้พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องนั้น จะบรรลुโสดาปัตติผล และพระธรรมเทศนานั้นมีประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์เป็นจำนวนมาก

ประวัติผู้รจนาคัมภีร์ธรรมบทอรรถกถา

พระเถระผู้มีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนา พระพุทธสาวกชั้นหลัง ๆ ในสายคันถธุระผู้ศึกษาตามพระคัมภีร์ และได้รับความนิยมนิยมนับในทางวิชาการศาสนาอย่างกว้างขวาง ท่านคือพระพุทธโฆสาจารย์ ได้แต่งคัมภีร์อธิบายพระไตรปิฎกไว้เป็นจำนวนมาก เช่น สมันตปาสาทิกา อธิบายพระวินัยปิฎก สุมังคลวิลาสินี อธิบายทีฆนิกาย พระสุตตันตปิฎก อัญญสาสินี อธิบายอัมมสังคณี พระอภิธรรมปิฎก เป็นต้น ซึ่งนักวิชาการศาสนาจัดเข้าไว้ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา บางคัมภีร์ถึงกับจัดประเภทไว้เฉพาะเรียกว่าปกรณ์พิเศษ เพราะถือว่าอธิบายพระไตรปิฎกครบถ้วนสมบูรณ์รวมไว้ในคัมภีร์เดียว เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น

พระพุทธโฆสาจารย์ หรือ **พระพุทธโฆสเถระ** ได้รจนาคัมภีร์อัมมบทปฏิฐกถา อธิบายเนื้อหาพระคถาใน อัมมบท ขุททกนิกาย สุตตันตปิฎก ซึ่งคนไทยเรียกกันทั่วไปว่า **ธรรมบทอรรถกถา** เป็นคัมภีร์อรรถกถาที่อธิบายพระไตรปิฎกตามหมวดหมู่ซึ่งมีชื่อเสียงกล่าวขานมากอีกคัมภีร์หนึ่ง

ธีรวัธ บำเพ็ญบุญบารมี^๖ กล่าวว่า “พระพุทธโฆสาจารย์เกิดในตระกูลพราหมณ์บุตรบ้านนายโฆสคาม ใกล้ตำบลพุทธรคยา ภาคเหนือของประเทศอินเดีย นามเดิมท่านว่า “โฆสะ” เป็นผู้ที่มีปัญญาเฉียบแหลมมาตั้งแต่เด็กเรียนจบไตรเพทตั้งแต่วัยหนุ่ม สาเหตุที่ออกบวชในพระพุทธศาสนาทั้ง ๆ ที่นับถือศาสนา

^๖ ธีรวัธ บำเพ็ญบุญบารมี. ประวัติพระพุทธโฆสาจารย์. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก:

<https://www.gotoknow.org/posts/512710>

พราหมณ์ ตามคัมภีร์มหาวิงสะกล่าวว่า วันหนึ่งท่านสาธยายมนต์ปัทมชโลอยู่ ถูกพระเถระในพระพุทธศาสนา ชื่อพระเรวตเถระ ร้องทักว่า “ลาที่ไหนมาร้องอยู่ที่นี้” รู้สึกโกรธจึงร้องสวนไปว่า “สมณะท่านรู้หรือเปล่าว่า มนต์ที่เราสาธยายไปนี่คือมนต์ปัทมชโล” พระเถระตอบว่า “รู้” หลังจากนั้นเขาได้ถามปัญหาที่ยาก ๆ ในมนต์ ชื่อปัทมชโลนั้น พระเถระก็ตอบได้หมดสิ้น พอพระเถระถามปัญหาในพระอภิธรรมปิฎกบ้าง ก็ตอบไม่ได้ จึงอยากจะเรียนรู้บ้างจึงขอบวชอยู่กับพระเถระจนมีความรู้แตกฉานปรากฏนามว่า “พุทธโฆสะ” แปลกันว่า “ผู้มีเสียงกังวาลดุจพระสุรเสียงของพระพุทธเจ้า” แต่ตามความหมายน่าจะแปลว่า “ผู้ประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า” มากกว่า

ส่วน “พุทธโฆสอุปัติ” ให้รายละเอียดตอนนี้อย่างต่างไปว่าพระเรวตเถระคุ้นเคยกับบิดาของโฆสะ อยู่ก่อนแม้ว่าจะนับถือคนละศาสนาก็ตาม วันหนึ่งขณะที่พระเถระไปเยี่ยมเกสพพราหมณ์ คนในบ้านเอา อาสนะของโฆสะไปปูให้พระเถระนั่ง โฆสะกลับมาเห็นเข้าจึงโกรธเกิดการโต้เถียงความรู้ในไตรเพทกันขึ้น พระเถระก็ตอบได้หมดสิ้น พอพระเถระถามบ้าง พราหมณ์หนุ่มกลับตอบไม่ได้ จึงบวชเป็นศิษย์ของท่าน หวังจะเรียนให้สูงขึ้น พระเถระจึงให้ท่านเรียนพระไตรปิฎก

พระพุทธโฆสอาจารย์เกิดและมีช่วงชีวิตอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ (พ.ศ. ๙๐๑ – ๑,๐๐๐) เป็นพระ อรรถกถาจารย์ที่มีชื่อเสียงและผลงานเป็นที่ยอมรับในพุทธศาสนาเถรวาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงาน อันเลื่องลือนามได้แก่คัมภีร์วิสุทธิมรรคและคัมภีร์ธรรมบทอรรถกถา ซึ่งสองคัมภีร์นี้เป็นคัมภีร์ที่ไม่เคยตกยุค หรือล้าสมัย อาจเรียกได้ว่าร่วมสมัยตลอดกาล

เพจบ้านจอมยุทธ^๗ กล่าวว่า “ในคัมภีร์มหาวิงสะ พระธัมมกิตติเถระได้กล่าวไว้ว่า มีพราหมณ์ คนหนึ่งเกิดใกล้กับสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มีความรู้แตกฉานในไตรเพท ด้วยความหยิ่งผยองในความรู้ ของตน พราหมณ์คนนั้นจึงได้เที่ยวไปโต้ตอบปัญหากับนักปราชญ์ทั่วชมพูทวีปจนไม่มีใครเทียบเขาได้ วันหนึ่ง เขาไปพักยังวัดแห่งหนึ่ง ตกกลางคืนก็สาธยายมนต์ชื่อ ปัทมชโล พระเรวตเถระผู้เป็นสังฆเถระในวัดนั้นได้สดับ เสียงสาธยายมนต์นั้น จึงร้องถามไปว่า “ลาที่ไหนมาร้องอยู่ที่นี้” พราหมณ์หนุ่มได้ยินก็เดือดดาลจึงร้องสวน ไปว่า ชีชะ สมณะ ท่านรู้หรือไม่ว่า เสียงลำนี้นี้หมายความว่าอย่างไร? พระเถระได้อธิบายความหมายของมนต์นั้น ให้เขาฟังอย่างถูกต้องทุกประการ จึงทำให้เขาเกิดความพิศวง ในที่สุดพระเรวตเถระได้ยกปัญหาอภิธรรม มาถามบ้าง พราหมณ์หนุ่มตอบไม่ได้ อยากจะได้มนต์นั้น จึงขอบวชศึกษาพระไตรปิฎกอยู่กับพระเรวตเถระ จนมีความรู้แตกฉาน ภายหลังจึงปรากฏนามว่า “พุทธโฆสะหรือ“พระพุทธโฆสอาจารย์”

ขณะที่พักอยู่กับพระอุปัชฌาย์นั้น พระพุทธโฆสะ ได้แต่งคัมภีร์ ญาโณทัย เสร็จแล้วจึงได้เริ่มแต่ง อรรถกถาพระอภิธรรม ชื่อ อรรถกถาปิณฑะและอรรถกถาพระปริตร (พระสูตร) พระอุปัชฌาย์ทราบเข้า จึงแนะนำให้แปลอรรถกถาพระไตรปิฎกที่ลังกาจากภาษาสิงหมาเป็นภาษามคธ แล้วนำกลับมา เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก ท่านออกเดินทางไปยังเกาะลังกาตามคำแนะนำของพระอุปัชฌาย์เข้าพบกับ

^๗ บ้านจอมยุทธ. พระพุทธโฆสอาจารย์. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก:

https://www.baanjommyut.com/library_2/extension-3/buddhist_history_professor/02.html

พระสังฆपालเถระพระสังฆราชแห่งลังกา แล้วขออนุญาตแปลอรรถกถาพระไตรปิฎก พระสังฆราชจึงตั้งกระทู้คาถาให้ ๔ บาท เพื่อทดสอบสติปัญญาว่าท่านพระพุทโธชาจารย์จะสามารถทำงานใหญ่เช่นนี้ได้หรือไม่

พระพุทโธสละ ได้แต่งหนังสือขึ้นเล่มหนึ่ง พรรณนาพระคานานันโดยพิสดาร ให้ชื่อว่า “วิสุทธิมรรค” ซึ่งนับเป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาสมบูรณ์ที่สุด หลังจากพระสังฆपालเถระตรวจสอบปกรณ์ที่พระพุทโธสละแต่งขึ้นถวายแล้ว ก็อุทานด้วยความปลาบปลื้มว่า “ภิกษุหนุ่มรูปนี้เห็นจะเป็นพระศรีอาริยมตไตรยโพธิสัตว์แน่แท้” แล้วได้มอบพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาให้ พระพุทโธสละได้ศึกษาจนชำช่องแล้วจึงได้เริ่มแปลสู่ภาษามคร ท่านใช้เวลา ๑ ปี เสร็จแล้วจึงนำคัมภีร์เหล่านั้นกลับไปยังชมพูทวีป”

เพจบ้านจอมยุทธอธิบายเสริมอีกว่า “ส่วนในคัมภีร์พุทโธสุปปัตติพระมหามงคลเถระกล่าวไว้ว่ามีเด็กหนุ่มคนหนึ่งนามว่าโสมส เกิดในตระกูลเกสราพราหมณ์นายบ้านโสมส มีไหวพริบดีปัญญาเป็นเลิศสามารถเรียนจบไตรเพทแต่เยาว์วัย วันหนึ่งพระเรวตะเถระผู้รู้จักคุ้นเคยบิดาของโสมสได้ไปเยี่ยมและได้นั่งบนอาสนะของโสมสทำให้เขาไม่พอใจเป็นอย่างมาก จึงได้เล่เรียงความรู้กับพระเถระในเรื่องของมนต์ในไตรเพทด้วยหมายใจจะให้พระเถระได้รับความอับอายและแสดงว่าผู้ที่ไม่รู้ไตรเพท ไม่ควรจะนั่งบนที่นั่งของเขา แต่การกระทำได้เป็นดังนั้นไม่ พระเถระตอบปัญหาได้ทุกแง่ทุกมุม ในที่สุดได้ย้อนถามปัญหาในพระอภิธรรมบ้าง เด็กหนุ่มจนปัญญาไม่สามารถตอบได้ ด้วยความอยากได้มนต์จากพระเถระ จึงขออนุญาตจากบิดามารดาบวชอยู่กับพระเถระ ปรากฏนามว่าพระพุทโธสละ ต่อมาไม่นานพระพุทโธสละก็เกิดอคติมานะขึ้นในใจว่าเรากับพระอุปัชฌาย์ใครจะรู้มากกว่ากัน พระเรวตะเถระทราบความหยิ่งผยองของศิษย์จึงเรียกไปตักเตือน ภิกษุหนุ่มสำนึกผิดกราบขอขมา พระเถระกล่าวว่า ตราบใดที่ยังไม่แปลอรรถกถาสังหมาเป็นภาษามคร เธอจะยังไม่พ้นโทษ ภิกษุหนุ่มจึงตกลงเดินทางมาลังกาด้วยเหตุนี้ ก่อนไปได้ขออนุญาตพระอุปัชฌาย์ไปโปรดบิดามารดาให้กลับเป็นสัมาทิภูริแล้วจึงเดินทางไปยังลังกาทวีป

ในขณะที่เรือของพระพุทโธสละแล่นไปยังเกาะลังกานั้น ท่านได้สวนทางกับพระพุทโธตตเถระภิกษุชาวชมพูทวีป ซึ่งกำลังเดินทางกลับจากการไปเพื่อแปลอรรถกถาที่ลังกาเช่นเดียวกัน พระพุทโธตตเถระเล่าว่าท่านได้แต่งคัมภีร์ชินาลังการ คัมภีร์ทันทังวะสะ และคัมภีร์โพธิวังสะเสร็จแล้ว พร้อมทั้งได้สวดคาถาบางตอนจากชินาลังการให้พระพุทโธสละฟัง เมื่อพระพุทโธสละเรียนว่าหนังสือของท่านยากเกินไปกว่าที่คนทั่วไปจะเข้าใจได้ ท่านจึงกล่าวว่า “คุณ ผมไปลังกาคราวนี้ตั้งใจจะแปลคัมภีร์พระพุทโธศาสนาให้จบ แต่ก็ทำได้แค่นี้เนื่องจากอายุสังขารไม่อำนวย ขอคุณจงทำให้สำเร็จเถิด” แล้วได้มอบเหล็กจารหินและสมอตุ้มสำหรับฝนปากัดขัดยอกและแก้โรคต่าง ๆ ให้พระพุทโธสละแล้วแยกทางกันไป

เมื่อพระพุทโธสละถึงท่าวิชาฐาน ท่านได้พบหญิงคนใช้สองนางกำลังทะเลาะวิวาทโต้คารมกันอย่างถึงพริกถึงขิง นิกสนุกจึงจดบันทึกคำดำของหญิงคนใช้ทั้งสองไว้หมดทุกคำ นิกในใจว่าถ้าเรื่องไปถึงศาลท่านคงถูกอ้างเป็นพยานแน่และเรื่องก็เป็นดังคาด เมื่อท่านถูกตามตัวไปเป็นพยานท่านก็ได้มอบคำดำให้เจ้าพนักงานไป ปรากฏว่าเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินคดีอย่างมากมาย

ต่อมาพระราชารับสั่งหาตัวให้มาเข้าเฝ้า การณ์ทั้งหมดนี้แสดงว่าพระพุทโธสละมีความเฉลียวฉลาดเชี่ยวชาญและเป็นเลิศในนิติศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง หลังจากนั้นพระพุทโธสละไปเข้าไปยังวิหารเพื่อนมัสการพระสังฆपालเถระพระสังฆราชแห่งลังกา บังเอิญเดินผ่านไปได้ยินเสียงพระสังฆราชกำลังสอน

พระอภิธรรมอยู่และเกิดขัดข้องไม่สามารถจะให้ความกระจ่างในข้อความบางตอนได้ ภิกษุหนุ่มจึงได้แอบไปเขียนคำอธิบายไว้ วันรุ่งขึ้นพระสังฆราชไปพบเข้าจึงซักไซ้ไล่เลียง รู้ว่าเป็นคำอธิบายของภิกษุหนุ่มและรู้ว่าเธอมาเพื่อแปลพระพุทธรูปจากภาษาสิงหลสู่มอญ จึงได้มอบคทาที่ขึ้นต้นว่า “สีเล ปติฏฐาย นโร สปลโย” ให้แต่งอธิบาย เพื่อทดสอบความสามารถ ภิกษุหนุ่มได้แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค เสร็จแล้วนำไปถวาย ปราบกว่าผลงานชิ้นแรกที่แต่งในลังกา^๔ ได้สร้างความเชื่อถือแก่พระมหาเถระ จนกระทั่งพระมหาเถระทั้งหลายได้มอบหมายให้แปลพระไตรปิฎกตามปรารถนา พระพุทธโฆสะเขียนคัมภีร์อรรถกถาอยู่สามเดือน ออกพรรษาแล้วนำตำราทั้งหมดไปถวายพระสังฆราช ก่อนออกจากลังกามีเสียงพูดว่าพระพุทธโฆสะก็รู้แต่บาลี หารู้สันสกฤตไม่ ท่านกำจัดวิมตีกังขาในเรื่องนี้ด้วยการแสดงธรรมเป็นภาษาสันสกฤตฝากกลดลายเป็นครั้งสุดท้าย เมื่อนำคัมภีร์อรรถกถากลับมาตุภูมิคือประเทศอินเดียแล้ว ท่านได้ไปกราบขอขมาพระอุปัชฌาย์ แต่ตอนท้ายในคัมภีร์ทั้งหลายไม่ปรากฏว่าพระพุทธโฆษาจารย์มรณภาพที่ไหน อย่างไร นับเป็นเรื่องที่น่าเสียดายอยู่บ้าง”

สรุปประวัติพระพุทธโฆษาจารย์^๕ “เมื่อพระพุทธศาสนาได้เสื่อมจากประเทศอินเดียไปเจริญรุ่งเรืองอยู่ในเกาะลังกา (ประเทศศรีลังกาในปัจจุบัน) พระพุทธโฆสะ หรือ พระพุทธโฆสาจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์ “ธรรมบทอรรถกถา” นี้ เกิดในตระกูลพราหมณ์ชาวอินเดีย บ้านเกิดของท่านคือ “โฆสคาม” ใกล้พุทธคยา สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า บิดาชื่อ เกสะ มารดาชื่อ เกสี บวชในสำนักของพระเวตเถระ สาเหตุที่ได้นามว่า “พุทธโฆสะ” เพราะท่านมีชื่อเสียงกึกก้องเหมือนพระพุทธเจ้า ท่านเดินทางไปเกาะลังกา เมื่อ พ.ศ. ๙๕๖ เพื่อแปลคัมภีร์พระไตรปิฎกพร้อมทั้งคัมภีร์อรรถกถาซึ่งถูกจารึกไว้ด้วย “ภาษาสิงหล” เป็น “ภาษามอญ” หรือ “ภาษาบาลี” คัมภีร์ธรรมบทอรรถกถาจึงถูกปริวรรตจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลีด้วย ดังนั้น “คัมภีร์ธรรมบทอรรถกถา” จึงเริ่มเป็นที่รู้จักของชาวโลกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

คัมภีร์ “ธรรมบทอรรถกถา” อุปมาเหมือนปิยมิตรผู้ซื่อสัตย์ คอยชี้ทางแห่งความสุขและความเจริญ และคอยป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้น คำสอนในคัมภีร์ธรรมบทอรรถกถา มีคุณค่าและเหมาะสมกับคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติศาสนา ดังนั้น คัมภีร์ธรรมบทอรรถกถา จึงได้ชื่อว่า วรรณคดีโลก อย่างแท้จริง”

^๔ บ้านจอมยุทธ. สรุปประวัติ พระพุทธโฆสาจารย์. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก:

https://www.baanjomuyut.com/library_2/extension-3/buddhist_history_professor/13.html

ต้นฉบับคัมภีร์ใบลานธรรมบทอรกถา

ภาพที่ ๖ คัมภีร์ใบลานธัมมปทัฏฐกถา อักษรขอม ภาษาบาลี เลขที่ ๑๑๘๘๓ ฉบับล่องชาด

ภาพที่ ๗ คัมภีร์ใบลานธัมมปทัฏฐกถา อักษรขอม ภาษาบาลี เลขที่ ๑๑๒๑ ฉบับทองทึบ

หลังจากที่พระพุทโธมหาราชได้รจนานาธรรมบทอรกถาจนเสร็จแล้ว จึงนำคัมภีร์เหล่านั้นกลับไปยังชมพูทวีป ดังนั้น “ธรรมบทอรกถา” จึงเริ่มเป็นที่รู้จักของชาวโลกตั้งแต่ยุคนั้นเป็นต้นมา ได้มีการถ่ายทอดเป็นอักษรและภาษาอื่นอีกมากมายตามยุคสมัย ในฝ่ายตะวันตกได้ถ่ายทอดเป็นอักษรโรมัน ภาษาละติน และภาษาของชาติต่าง ๆ ในยุโรป ได้แก่ ภาษาเยอรมัน อังกฤษ ฝรั่งเศส และอิตาลี ในฝ่ายตะวันออกได้แปลเป็นภาษาปรากฤต สันสกฤต จีน ทิเบต สิงหล พม่า และไทย แสดงให้เห็นว่าได้รับความนิยมแพร่หลายของชาวโลกทั้งในตะวันตกและตะวันออก

ประเทศไทย มีการจัดพิมพ์ธรรมบทอรกถา ภาษาบาลี อักษรไทย ปรากฏหลักฐานเมื่อรัตนโกสินทร์ศก ๑๑๒ ตรงกับพุทธศักราช ๒๔๓๖ และฉบับภาษาไทย เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๑ ปัจจุบันอยู่ในห้องหนังสือหายาก หอสมุดแห่งชาติ พร้อมทั้งหนังสือตำราเรียนของนักเรียนบาลีมีฉบับต่าง ๆ หลายสำนักจัดพิมพ์ให้เลือกศึกษาเปรียบเทียบจำนวนมาก ที่ห้องปรัชญาและศาสนา อาคารหอสมุดแห่งชาติ

ต้นฉบับธรรมบทอรรถกถา ที่บันทึกด้วยอักษรโบราณ ซึ่งเป็นเอกสารโบราณประเภทคัมภีร์ใบลานนั้น มีมาแต่บรรพกาลสืบทอดต่อเนื่องตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๔๓๓ ในเกาะลังกาซึ่งมีการจารึกพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาลงในใบลานเป็นครั้งแรก และถือเป็นมรดกภูมิปัญญาของบรรพชนสืบต่อองค์ความรู้มาถึงปัจจุบัน ในประเทศไทยโดยกรมศิลปากรเก็บไว้ในคลังเอกสารโบราณของสำนักหอสมุดแห่งชาติ เพื่อให้นักศึกษา ประชาชนผู้สนใจ ใช้บริการอ่าน แพล ค้นคว้าวิจัยตามบัตรรายการอักษรขอมในหมวดกล่องอักษร “ธ” ที่หัวเรื่อง“ธมมปทปาลิ” และหัวเรื่อง“ธมมปทวณณนา ธมมปทฎกถา ขุททกนิกายฎกถา” โดยมีรายละเอียดพอเป็นสังเขปดังนี้

ธมมปทปาลิ มี ๑๗ รายการ ดังนี้

เลขที่ ๓๘๘/ก/๑-๕ จำนวน ๕ ผูก	เลขที่ ๓๐๙ จำนวน ๑๘ ผูก
เลขที่ ๔๑๐ จำนวน ๖ ผูก	เลขที่ ๓๘๘ จำนวน ๔ ผูก
เลขที่ ๔๔๕ จำนวน ๑ ผูก	เลขที่ ๙๖๗ จำนวน ๕ ผูก
เลขที่ ๓๕๕๙ จำนวน ๑ ผูก	เลขที่ ๔๘๒๙ จำนวน ๑ ผูก
เลขที่ ๔๗๗๓ จำนวน ๑ ผูก	เลขที่ ๔๒๘๙ จำนวน ๘ ผูก
เลขที่ ๔๑๗๔ จำนวน ๑ ผูก	เลขที่ ๕๒๑๘ จำนวน ๑ ผูก
เลขที่ ๕๖๗๐ จำนวน ๑ ผูก	เลขที่ ๖๕๕๑ จำนวน ๑ ผูก
เลขที่ ๙๖๓ จำนวน ๑ ผูก	เลขที่ ๑๑๗๙๐ จำนวน ๓ ผูก
เลขที่ ๑๓๐๖๖ จำนวน ๑ ผูก	

ธมมปทวณณนา ธมมปทฎกถา ขุททกนิกายฎกถา มี ๕๕๖ รายการ ยกตัวอย่างมา ๔ รายการ ดังนี้

เลขที่ ๑๒๐๙/๑-๒๐ ธรรมบทอรรถกถา บัณฑิต จำนวน ๒๐ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี ฉบับล่องชาด

เลขที่ ๑๑๘๘๓/๑-๒๒ ธรรมบทอรรถกถา บัณฑิต จำนวน ๒๒ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี ฉบับล่องชาด พระราชวริยาภรณ์ วัดกลางวรวิหาร สมุทรปราการ มอบให้ ๓๐ สิงหาคม ๒๕๒๕

เลขที่ ๑๑๒๑/๑-๒๒ ธรรมบทอรรถกถา บัณฑิต จำนวน ๒๒ ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี ท่านยายทองอยู่ มหาผิง สร้าง พ.ศ. ๒๓๖๓ (ร.๒) วัดสังข์กระจาย ธนบุรี บริจาค

เลขที่ ๔๔๘๒/๑-๒๐ ธรรมบทอรรถกถา บัณฑิต จำนวน ๒๐ ผูก พระยาพิศาลสุภผล สร้าง พ.ศ. ๒๔๑๑ (ร.๕) ฉบับทองทึบ ไม่ประกบลายก้ามเลอ

การศึกษาจากต้นฉบับคัมภีร์ใบลาน นอกจากได้เนื้อหาตามวรรณกรรมบาลีที่มีอยู่แล้ว ยังมีมิติทางประวัติศาสตร์ อักษร ภาษา คติชนวิทยาร่วมสมัยในการสร้างต้นฉบับอีกด้วย ในคัมภีร์ธมมปทฎกถา บัณฑิต **เลขที่ ๑๑๘๘๓ ฉบับล่องชาด** มีฉลากบอกชื่อคัมภีร์เป็นหนึ่งวัว ลักษณะเป็นแผ่นแถบสีเหลืองผืนผ้า มีอักษรขอม ภาษาไทย เป็นตัวเขียนหมึกอยู่ตรงกลางความว่า **“พระธมมปท บัณฑิต ๒๒ ผูก”** นอกจากนี้ เนื้อหาในผูกที่ ๒๒ ผูกสุดท้ายของบัณฑิต ตรงกับวรรคที่ ๘ สหัสสวรรค ซึ่งจบภาค ๔ ตามหลักสูตรนักเรียน

บาลีที่เรียนธรรมบทอรรถกถา ๘ ภาค เท่ากับครึ่งหนึ่งของพระธรรมบทอรรถกถาพอดี แสดงว่าโบราณจารย์แบ่งเป็น ๒ ภาค เรียกภาค ๑-๔ ว่า บัณฑิต และเรียกภาค ๕-๘ ว่า บัณฑิตปลาย

ในคัมภีร์ธัมมปัทมกถา บัณฑิตปลาย เลขที่ ๑๑๒๑ ฉบับทองทิพย์ มีฉลากใบลานบอกชื่อคัมภีร์เป็นตัวเขียน เส้นดินสอ ความว่า “พระธัมมปท บัณฑิตปลาย ๒๒ ผูก” และที่สำคัญมีข้อความแสดงให้ทราบประวัติคัมภีร์และความปรารถนาในการสร้างคัมภีร์ไว้ในผูกสุดท้ายคือผูกที่ ๒๒ เรียกว่าข้อความท้ายคัมภีร์หรืออวสานพจน์ เป็นเส้นจาร อักษรไทย ภาษาไทย มีใจความดังนี้ “พระพุทธศักราชล่วง ๒๓๖๓ พระวิสาขามะโรง โทศก ท่านยายทองอยู่ ผู้มีศรัทธาบริจาคทรัพย์สร้างพระธรรมบทคัมภีร์นี้ไว้บรรณได้ ๒๒ ผูก มหาสิ่งได้จัดแจงสร้าง หมั่นฤทธิ์กรรมนี้ เป็นผู้จำลองเสร็จ เป็นมูลค่า ๗ ตำลึง ขอให้เป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน ท่านผู้ใดได้เล่าเรียน จงอุทิศส่วนบุญให้ ข้าฯ ทั้งปวง ผู้มีศรัทธาบริจาคทรัพย์ แลอุปการะ แลผู้จำลอง ขอให้ ข้าฯ ทั้งปวงนี้ เป็นสุขจงทุกเมื่อ จำเดิมแต่ปัจจุบันชาตินี้ไป ตราบเท่าถึงพระนิพพาน ในอนาคตกาล เบื้องหน้าเกิด ฯ”

บทสรุป

ธรรมบทอรรถกถา มีเนื้อหาหลักซึ่งกินใจครอบคลุมพุทธธรรม ในองค์ความรู้หลายด้าน เช่น ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี พุทธปรัชญา คติชนวิทยา จิตวิทยา เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านภาษาศาสตร์ ได้รับการยกย่องว่าเป็นเลิศในการใช้ภาษาอย่างสละสลวย ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ ภาษาบาลี และเป็นแบบอย่างไวยากรณ์ของนักเรียนวิชาบาลีตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมาไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ ปี จนถึงปัจจุบันยังใช้เป็นหลักสูตรการเรียนภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยในวิชาแปลมคธเป็นไทยและวิชาแปลไทยเป็นมคธ ดังนั้นจึงถือว่าธรรมบทอรรถกถา หรือที่เรียกว่า ธัมมปัทมกถา มีความสมบูรณ์ทั้งเนื้อหาและภาษา และถือว่าเป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถาที่ได้รับความนิยมไม่เคยตกยุคสมัย สมกับเป็นวรรณคดีโลกที่ผู้คนได้รับประโยชน์อย่างเป็นธรรมและซื่อสัตย์ต่อทุกคนที่นำไปเป็นเครื่องชี้ทิศทางการดำเนินชีวิตอย่างตรงไปตรงมาในทุก ๆ มิติ ซึ่งได้รับการพิสูจน์แล้วตลอดกาลที่ผ่านมา และยังทนต่อการพิสูจน์ตลอดกาลในอนาคตอีกด้วย ♦

๔ บรรณ หมายถึง โลกหนังสือ มีศัพท์ที่ปรากฏคือ บรรณพิภพ

บรรณานุกรม

- “ธมมปทวณณา ธมมปทฎกกา ขุททกนิกายฎกกา(พระธมมปท บัณฑิต)”. หอสมุดแห่งชาติ. คัมภีร์ไบลาน. ๒๒ ผูก. อักษรขอม. ภาษาบาลี. เส้นจาร. ฉบับล่องชาด. เลขที่ ๑๑๘๘๓.
- “ธมมปทวณณา ธมมปทฎกกา ขุททกนิกายฎกกา(พระธมมปท บัณฑิต)”. หอสมุดแห่งชาติ. คัมภีร์ไบลาน. ๒๒ ผูก. อักษรขอม. ภาษาบาลี. เส้นจาร. ฉบับทองทิบ. เลขที่ ๑๑๒๑.
- ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี. **ประวัติพระพุทธโฆษาจารย์**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: <https://www.gotoknow.org/posts/512710>
- บทความพระไตรปิฎก. **พุทธวิธในการสอนตามแนวธรรมบท**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: http://oldweb.mcu.ac.th/mcutrai/menu2/Article/article_11.htm
- บ้านจอมยุทธ. **พระพุทธโฆษาจารย์**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: https://www.baanjommyut.com/library_2/extension-3/buddhist_history_professor/02.html
- บ้านจอมยุทธ. **สรุปประวัติพระพุทธโฆษาจารย์**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: https://www.baanjommyut.com/library_2/extension-3/buddhist_history_professor/13.html
- เปิดตัวพระไตรปิฎก. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: http://oldweb.mcu.ac.th/mcutrai/menu2/Article/article_18.htm
- พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ. **ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์ ภาค ๑**. กรุงเทพฯ: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๖๑.
- ลานพุทธศาสนา. **พระสุตตันตปิฎก**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: <http://www.larnbuddhism.com/tripitaka/prasuttanta/>
- สมิทธิพล เนตรนิมิตร. “อรรถกถาธรรมบทในสังคมไทย.” **วารสารมหาจุฬาริชาการ**. ๓, ๑ (๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐): ๑-๑๖. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑ มีนาคม ๒๕๖๕, จาก: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/download/141641/104963/>
- สุขญา ศิริธัญญกร. **วิจารณ์คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/141623>
- ๘๔๐๐๐ พระธรรมชั้น. **สารบัญอรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕, จาก: <https://84000.org/tipitaka/attha/index25b.php>

การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในห้องสมุดในยุคดิจิทัล Social media usage within libraries in the digital age

ลินดา พืชีลี^๑
Linda Puechsee

Received: 6 May 2022

Accepted: 14 June 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้กล่าวถึงพฤติกรรมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคดิจิทัล รวมถึงความนิยมในการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างแพร่หลายในสังคมปัจจุบัน ส่งผลให้ห้องสมุดในหลาย ๆ แห่งได้นำสื่อสังคมออนไลน์มาใช้ในการพัฒนางานของห้องสมุด และเพื่อให้ห้องสมุดสามารถกระตุ้นให้ผู้ใช้บริการให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมห้องสมุดทั้งแบบออนไลน์และออฟไลน์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้น จำเป็นที่บรรณารักษ์ผู้ปฏิบัติงานในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ตลอดจนผู้บริหารต้องศึกษาเพื่อที่จะทำความเข้าใจพฤติกรรมของผู้บริโภคในยุคดิจิทัลที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นอกจากนี้บทความนี้ยังกล่าวถึงกลยุทธ์การพัฒนาการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุด ๓ ประการ ได้แก่ ๑) การรู้จักตนเองและรู้จักกลุ่มผู้ใช้ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ๒) การสร้างสรรค์เนื้อหาโพสต์ที่น่าสนใจ โดยสร้างเนื้อหาที่ให้ความรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน มีเนื้อหาหรือกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม และมีการตอบกลับผู้ให้บริการอย่างทันท่วงทีและสม่ำเสมอ ๓) การกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: สื่อสังคมออนไลน์ การมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการ ห้องสมุด ยุคดิจิทัล

Abstract

This article discusses changing consumer behaviours in the digital age as well as the increasing use of social media in society. In response to the changing landscape, many libraries have adopted social media as a tool to improve operations and encourage clients to become more actively engaged with online and offline library programs via social media channels. It is crucial that librarians and executives who are responsible for managing library social media tools and channels must conduct extensive research in order to understand consumer behaviours in this ever-changing digital era. The article also proposes three strategies for increasing library social media usage, which are as follows 1) Having a solid understanding of the library and its target groups 2) Creating interesting content via humorous, entertaining, and engaging content, as well as responding to customer feedback in a timely and consistent manner, and 3) Implementation of robust and clear social media management policies.

Keywords: Social media, User engagement, Library, Digital age.

^๑ บรรณารักษ์ชำนาญการ กลุ่มพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

บทนำ

ในปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากต่อการวางกลยุทธ์ทางการตลาดของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เนื่องจากเป็นเครื่องมือทางการตลาดหนึ่งที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างกว้างขวาง ง่าย และสามารถสร้างสรรค์รูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจเพื่อดึงดูดกลุ่มเป้าหมายได้ง่ายในยุคดิจิทัลเป็นยุคที่วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมเชื่อมต่อกับสื่อสังคมออนไลน์อย่างแนบแน่นเพื่อตอบสนองความต้องการในด้านต่าง ๆ ซึ่งจากการสำรวจของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สพธอ.) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม พบว่า ในปี ๒๕๖๔ คนไทยใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยวันละประมาณ ๑๐ ชั่วโมง ๓๖ นาที โดยส่วนมากใช้อินเทอร์เน็ตไปกับการเชื่อมต่อกับสื่อสังคมออนไลน์^๑ จากสถิติดังกล่าวจะเห็นได้ว่าสื่อสังคมออนไลน์มีความเชื่อมโยงกับการใช้ชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก ผู้คนใช้เวลาเกือบครึ่งวันอยู่กับสื่อสังคมออนไลน์ ดังนั้นห้องสมุดจึงจำเป็นต้องมีการวางแผนกลยุทธ์ทางการตลาดโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อประชาสัมพันธ์และเพิ่มจำนวนกลุ่มเป้าหมายให้มีส่วนร่วมต่อกิจกรรมและบริการ

ห้องสมุดสามารถนำสื่อสังคมออนไลน์มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่หน่วยงานและผู้ใช้บริการ ทั้งนี้ ควรต้องมีการศึกษาและวางแผนกลยุทธ์แบบองค์รวมครอบคลุมในหลาย ๆ ด้านเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมนี้ได้อย่างสูงสุด บทความนี้เป็นการปริทัศน์วรรณกรรมเกี่ยวกับ ๑) พฤติกรรมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคดิจิทัล ๒) การใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อส่งเสริมงานด้านห้องสมุด ซึ่งประกอบด้วยหลักในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุดให้เกิดประสิทธิภาพ ๓ ประการ ได้แก่ ๑) การรู้จักตนเองและรู้จักกลุ่มผู้ใช้ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ๒) การสร้างสรรค์เนื้อหาโพสต์ที่น่าสนใจ และ ๓) การกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างเป็นรูปธรรม

๑. พฤติกรรมของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปในยุคดิจิทัล

ในเบื้องต้นห้องสมุดต้องทำความเข้าใจถึงพฤติกรรมของผู้ใช้บริการในยุคสังคมดิจิทัลโดยรวมซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยชัชณะ เดชฌณา^๒ พบว่า ผู้บริโภคในยุคดิจิทัลโดยทั่วไปมักมีความต้องการดังต่อไปนี้

๑) มักให้ความสำคัญกับความสุข ความสะดวกสบายของชีวิต การเลือกใช้สินค้าและบริการมุ่งไปเพื่อก่อให้เกิดความสุขความเพลิดเพลินของตน สินค้าและบริการต้องเป็นไปเพื่อทำให้คุณภาพของชีวิตดีขึ้น ช่วยแก้ปัญหาในการใช้ชีวิตประจำวัน มีทัศนคติที่มีการเปิดรับความหลากหลายทางเพศมากขึ้น ความคาดหวังในบทบาททางเพศลดลง ผู้ชายเริ่มสนใจและใส่ใจเรื่องการแต่งกาย สุขภาพและภาพลักษณ์ภายนอกมากยิ่งขึ้น

๒) ให้ความสำคัญกับคุณภาพของสินค้าและบริการมากยิ่งขึ้น สาเหตุเป็นเพราะคนในยุคดิจิทัลสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้จากทั่วมุมโลก จนสามารถรวบรวมข้อมูลของสินค้าและบริการและทำการ

^๑ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. ETDA เผย โควิด-19 เป็นเหตุสังเกตได้ Gen Z ใช้เน็ตสูงสุดปีแรกชนะ Gen Y c แชมป์ 6 สมัย. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๕, จาก <https://www.etda.or.th/th/pr-news/ETDA-released-IUB-2021.aspx>

^๒ ชัชณะ เดชฌณา, “ถอดรหัสผู้บริโภค 4.0,” วารสารรัชต์ภาคย์ ๑๓, ๒๘ (๒๕๖๒): ๓๓-๔๔.

เปรียบเทียบคุณภาพของสินค้าและบริการจากผู้ให้บริการจากทั่วทุกมุมโลก และเต็มใจที่จะจ่ายเงินเพิ่มขึ้นเพื่อแลกกับสินค้าและบริการที่มีคุณภาพจากหน่วยงานหรือบริษัทที่มีภาพลักษณ์ที่ดี และสินค้าที่เป็นตราสัญลักษณ์ (Brand) ที่ได้รับการยอมรับ

๓) มีความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาสินค้าและบริการเพื่อให้ตรงตามความต้องการของตนเองมากที่สุด โดยแสดงความคิดเห็น ความคาดหวัง ข้อวิพากษ์วิจารณ์ และข้อเสนอแนะของตนผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อเป็นข้อมูลให้ผู้ให้บริการหรือเจ้าของผลิตภัณฑ์ทราบความต้องการของตนและพัฒนาสินค้าและบริการให้ดียิ่ง ๆ ขึ้น

๔) มีความต้องการเป็นที่ยอมรับและเป็นที่ชื่นชมจากเพื่อนหรือคนรู้จักในสื่อสังคมออนไลน์ และมักจะมีคามพึงพอใจเมื่อผู้คนในสื่อสังคมออนไลน์อ่านและแสดงความคิดเห็นในเชิงชื่นชมตนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยถือว่าตนได้รับการยอมรับจากผู้คนในโลกออนไลน์

๕) มักมีพฤติกรรมในการแสวงหาข้อมูลผ่านโซเชียลมีเดียและสอบถามความคิดเห็นจากกลุ่มเพื่อนหรือคนที่รู้จักทั้งที่อยู่รอบตัวและในสื่อสังคมออนไลน์ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าหรือบริการใด ๆ

๖) ผู้บริโภคในยุคดิจิทัลมักให้ความสำคัญกับภาพลักษณ์ของผู้ประกอบการ และภาพลักษณ์ของตราสินค้า ให้ความสำคัญกับบริษัทที่บริหารโดยใช้หลักธรรมาภิบาลที่ให้ข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจนแก่ลูกค้า ซึ่งรวมถึงการไม่แต่งภาพของสินค้าจนดูเกินจริง ซึ่งผู้บริโภคในยุคนี้ที่มักเชื่อข้อมูลของสินค้าที่ได้รับการบอกเล่าจากผู้ใช้งานจริงหรือคนใกล้ชิดมากกว่าการเชื่อคนมีชื่อเสียงที่ได้รับค่าจ้างมาโฆษณาประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ ผู้บริโภคยังตระหนักถึงผู้ประกอบการที่มีนโยบายที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม และหลักสิทธิมนุษยชนอีกด้วย

๒. การใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อส่งเสริมงานด้านห้องสมุด

ห้องสมุดหลายแห่งได้ตระหนักถึงแนวโน้มและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภคในยุคดิจิทัล จึงได้นำสื่อสังคมออนไลน์มาช่วยส่งเสริมงานของห้องสมุด โดยอาจมีเป้าหมายในการใช้งานต่างกันไป เช่น เพื่อเพิ่มจำนวนผู้เข้าใช้ห้องสมุดทั้งออนไลน์และออฟไลน์ เพื่อประชาสัมพันธ์ส่งเสริมภาพลักษณ์ของห้องสมุดให้ดูทันสมัยหรือดูเข้าถึงง่ายมากขึ้น เพื่อตอบคำถามและให้ความช่วยเหลือผู้ใช้ให้ได้มากขึ้น รวมไปถึงการให้ข้อมูลแก่ผู้ใช้ในเรื่องเกี่ยวกับการบริการ กิจกรรมหรือทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด

ในการนำสื่อสังคมออนไลน์มาประยุกต์ใช้ในงานห้องสมุดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ห้องสมุดควรคำนึงถึงหลักสำคัญ ๓ ประการ ดังนี้

๒.๑ การรู้จักตนเองและรู้จักกลุ่มผู้ใช้ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย

๒.๒ การสร้างสรรค์เนื้อหาที่น่าสนใจ

๒.๓ การกำหนดนโยบายการบริหารจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างเป็นรูปธรรม

๒.๑ การรู้จักตนเองและรู้จักกลุ่มผู้ใช้ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย

เนื่องจากยังไม่มีกลยุทธ์ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ใดที่เป็นมาตรฐานจนสามารถนำไปใช้กับห้องสมุดได้ทุกแห่ง แต่ละห้องสมุดจำเป็นต้องค้นหากลยุทธ์ที่เหมาะสมเพื่อนำมาใช้กับห้องสมุดของตน

ก่อนที่จะตัดสินใจเลือกใช้สื่อสังคมออนไลน์ช่องทางใดช่องทางหนึ่ง หรือจัดทำเนื้อหาที่จะโพสต์ลงในสื่อสังคมออนไลน์นั้น บรรณารักษ์ผู้ปฏิบัติงานและผู้บริหารจำเป็นต้องตั้งคำถามเกี่ยวกับหน่วยงานของตนก่อน เช่น จุดเด่นของห้องสมุดคืออะไร เช่น บริการที่น่าสนใจ สถานที่ตั้ง สถาปัตยกรรมของห้องสมุด ทรัพยากรสารสนเทศที่มีความเป็นเอกลักษณ์ หรือวัฒนธรรมและกิจกรรมของชุมชนรอบห้องสมุด เป็นต้น นอกจากนี้ควรตั้งคำถามเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น กลุ่มเป้าหมายของห้องสมุดของตนคือกลุ่มใด กลุ่มเป้าหมายนิยมใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภทใด กลุ่มเป้าหมายสนใจเนื้อหาประเภทใด เป็นต้น

ดังนั้นห้องสมุดแต่ละแห่งควรทำการสำรวจความต้องการของผู้ใช้ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของตนอย่างเป็นระบบ เพราะโดยความเป็นจริงแล้วถึงแม้จะเป็นห้องสมุดประเภทเดียวกันแต่มีสถานที่ตั้งและวัฒนธรรมต่างกันกลุ่มเป้าหมายอาจมีความสนใจในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่แตกต่างกันออกไป เช่น จากการสำรวจห้องสมุดมหาวิทยาลัย The University of Hong Kong ในฮ่องกง พบว่า นักศึกษาระดับปริญญาตรีนิยมใช้ Instagram มากที่สุด ส่วนนักศึกษาในระดับปริญญาโทขึ้นไปมักจะนิยมใช้ Facebook ในการติดตามข่าวสารหรือร่วมกิจกรรมกับห้องสมุด^๔ ในขณะที่นักศึกษาที่ใช้บริการห้องสมุด Hamersly Library ซึ่งเป็นห้องสมุดประจำมหาวิทยาลัย Western Oregon University ในประเทศสหรัฐอเมริกาสนใจอยากร่วมกิจกรรมกับทางห้องสมุดมหาวิทยาลัยผ่าน Twitter เป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาได้แก่ Instagram^๕ จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าถึงแม้ทั้ง ๒ ห้องสมุด เป็นห้องสมุดมหาวิทยาลัยเหมือนกัน แต่ผู้ใช้มีความสนใจใช้ช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ที่แตกต่างกัน

นอกจากประเด็นเรื่องช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ที่นักศึกษามหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งมีความสนใจที่แตกต่างกันแล้ว จากงานวิจัยยังพบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งชื่นชอบและให้ความสนใจเนื้อหาที่โพสต์ลงในสื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่แตกต่างกัน เช่น ในสื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุด The University of Hong Kong มีนักศึกษาจำนวนมากสนใจที่จะแสดงความคิดเห็น แชร์ หรือกดไลก์เกี่ยวกับบริการสุนัขบำบัด (Therapy dog) ซึ่งเป็นบริการพิเศษที่ห้องสมุดเตรียมไว้เพื่อให้นักศึกษาได้ผ่อนคลายความตึงเครียด^๖ ทุกโพสต์ที่เกี่ยวกับสุนัขบำบัดมักได้รับการแสดงความคิดเห็นและการกดไลก์ และถูกแชร์เป็นจำนวนมากจากนักศึกษา ในขณะเดียวกันโพสต์ของห้องสมุด Hamersly Library ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับกิจกรรมหรือการแข่งขันต่าง ๆ ที่จัดขึ้นภายในวิทยาเขตของมหาวิทยาลัย และเนื้อหาเกี่ยวกับเทคนิคการทำการวิจัย เป็นเนื้อหาที่นักศึกษาแสดงการมีส่วนร่วมผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์มากที่สุด^๗ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการที่ห้องสมุดรู้จักจุดเด่นของห้องสมุดและมีข้อมูลของชุมชนรอบตัวของผู้ใช้บริการ จะทำให้การ

^๔ Chan, Tammy Tim Wai, Lam, Apple Hiu Ching and Chiu, Dickson K.W., "From Facebook to Instagram: exploring user engagement in an academic library," *The Journal of Academic Librarianship* 46, 6 (2020): 1-8.

^๕ Brookbank, E., "So much social media, so little time: using student feedback to guide academic library social media strategy," *Journal of Electronic Resources Librarianship* 27, 4 (2015): 232-247.

^๖ Chan, Tammy Tim Wai, Lam, Apple Hiu Ching and Chiu, Dickson K.W., "From Facebook to Instagram: exploring user engagement in an academic library," *The Journal of Academic Librarianship* 46, 6 (2020): 1-8.

^๗ Brookbank, E., "So much social media, so little time: using student feedback to guide academic library social media strategy," *Journal of Electronic Resources Librarianship* 27, 4 (2015): 232-247.

สื่อสารของห้องสมุดมีความสอดคล้องกับความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย และทำให้การโพสต์ในสื่อสังคมออนไลน์ได้รับการตอบรับที่ดีจากผู้ใช้

๒.๒ การสร้างสรรค์เนื้อหาของโพสต์ที่น่าสนใจ

ในการสร้างเนื้อหาที่จะโพสต์บนสื่อสังคมออนไลน์เพื่อดึงดูดความสนใจและกระตุ้นให้ผู้ใช้บริการเข้ามาแสดงความคิดเห็น แชร์ หรือกดไลก์นั้น ผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุดตลอดจนผู้บริหารต้องหมั่นสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วมของผู้ใช้บริการบนสื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุดว่ามีความสนใจโพสต์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับอะไร ประเภทของโพสต์ เช่น ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว หรือตัวอักษร เป็นต้น เพื่อที่จะได้เป็นแนวทางในการจัดทำเนื้อหาที่จะโพสต์ที่น่าสนใจยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามโดยทั่ว ๆ ไปแล้วเนื้อหาที่มักจะได้รับความสนใจจากผู้ให้บริการ ประกอบด้วย

๑) เนื้อหาที่ให้ความรู้สนุกสนาน เพลิดเพลิน

ในห้องสมุดมหาวิทยาลัยผู้ใช้บริการห้องสมุดมักจะนิยมเข้าไปมีส่วนร่วมในสื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุด เช่น กดไลก์ แชร์ หรือแสดงความคิดเห็นกับโพสต์ที่มีลักษณะที่สนุกสนานให้ความบันเทิง และมีเนื้อหาที่อยู่ในความสนใจ รวมไปถึงโพสต์ที่มีการปฏิสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ และมีอารมณ์ขัน เช่น การกล่าวทักทายผู้ใช้บริการ การใช้ภาพตลกขบขัน (Meme) ประกอบการโพสต์^๔ ในขณะเดียวกันผู้ใช้บริการมักจะชื่นชอบที่เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลสื่อสังคมออนไลน์โพสต์ข้อความที่ให้ความรู้ลึกเป็นกันเองกับผู้ใช้บริการ และชอบการโพสต์ที่แสดงถึงความเป็นกันเองหรือชีวิตประจำวันของเจ้าหน้าที่^๕ ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลเนื้อหาในการโพสต์จำเป็นต้องติดตามข่าวสารหรือแนวโน้มที่กลุ่มเป้าหมายของห้องสมุดกำลังให้ความสนใจโดยจัดทำเนื้อหาที่อาจปรับจากข่าวหรือเรื่องที่กำลังเป็นกระแสนิยมในสังคมให้เข้ากับโพสต์เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรม บริการ หรือทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด แต่ทั้งนี้ ผู้จัดทำเนื้อหาพึงระมัดระวังว่าข่าวหรือกระแสสังคมที่จะนำมาสร้างสรรค์เป็นเนื้อหาสำหรับโพสต์ลงสื่อสังคมออนไลน์ จะต้องเป็นข่าวหรือกระแสสังคมที่ไม่ทำให้เกิดความเสียหายหรือกระทบต่อความรู้สึกในแง่ลบของคนในสังคม

อย่างไรก็ตามงานวิจัยที่สำรวจเกี่ยวกับเนื้อหาที่ดึงดูดผู้ใช้บริการให้เข้ามามีส่วนร่วมกับห้องสมุดผ่านสื่อสังคมออนไลน์ข้างต้นมักเป็นงานวิจัยของห้องสมุดของมหาวิทยาลัยซึ่งกลุ่มเป้าหมายเป็นนักศึกษาที่ยังเป็นวัยรุ่นหรือวัยรุ่นตอนปลาย ทั้งนี้ ห้องสมุดประเภทอื่น ๆ เช่น ห้องสมุดเฉพาะสำหรับการวิจัย ห้องสมุดรัฐสภา หรือห้องสมุดประเภทอื่น ๆ ที่มีกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างจากงานวิจัยข้างต้น อาจทำการสำรวจหรือสังเกตพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายของตนอย่างเป็นระบบตามหลักวิชาการ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาที่กลุ่มเป้าหมายสนใจเพื่อให้สามารถสร้างเนื้อหาให้เหมาะสมกับความสนใจของกลุ่มเป้าหมาย

^๔ Lam, Ernest Tak Hei, Au, Cheuk Hang and Chiu, Dickson K.W., “Analyzing the use of Facebook among university libraries in Hong Kong,” *The Journal of Academic Librarianship* 45, 3 (2019): 175-183.

^๕ Levesque, L., “Social Media in Academic Libraries: Engaging in 140 Characters or Less,” *Public Services Quarterly* 12 (2016): 71-76.

๒) มีเนื้อหาหรือกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม

Chatten และ Roughley^{๑๐} พบว่า เมื่อห้องสมุดมหาวิทยาลัย University of Liverpool ประกาศการจัดกิจกรรมพิเศษ “Golden tickets” ผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุด จำนวนที่นักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์มีมากขึ้นและได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากนักศึกษา โดยกิจกรรมนี้ให้รางวัลนักศึกษาเป็นเครื่องดื่มร้อน ๆ สำหรับนักศึกษาที่สามารถหา Golden tickets พบ ซึ่ง Golden tickets นี้จะถูกซ่อนอยู่ตามชั้นวางหนังสือในห้องสมุด หรือจุดต่าง ๆ ในห้องสมุด ซึ่งเมื่อนักศึกษาคนใดหา Golden tickets พบก็มักจะถ่ายรูปของตนคู่กับ Golden tickets แล้วแชร์ลงสื่อสังคมออนไลน์ทั้งของห้องสมุดและของตนเอง ทำให้เกิดกระแสการบอกต่อและกระตุ้นให้นักศึกษาคนอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมห้องสมุดในวงกว้าง จากตัวอย่างกิจกรรมข้างต้นของห้องสมุด University of Liverpool นอกจากจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการโพสต์ การแชร์ และการเข้าร่วมกิจกรรมในกลุ่มนักศึกษาแล้ว การจัดกิจกรรมดังกล่าวยังถือว่าการจัดกิจกรรมที่ใช้สถานการณ์รอบชุมชนของห้องสมุดที่นักศึกษา กำลังจะมักเขม้นกับการเตรียมสอบมาพัฒนาและสร้างสรรค์ให้เกิดกิจกรรมที่น่าสนใจ กล่าวคือ เนื่องจากนักศึกษามักเกิดความตึงเครียดระหว่างการเรียนและการสอบ การจัดกิจกรรมดังกล่าวจะช่วยให้ นักศึกษาเกิดความผ่อนคลาย และการให้ของรางวัลเป็นเครื่องดื่มร้อน ๆ ยังแสดงถึงความห่วงใยที่ห้องสมุดคำนึงถึงเรื่องสุขภาพอนามัยของนักศึกษาอีกด้วย

๓) มีการตอบกลับผู้ใช้บริการอย่างทันท่วงทีและสม่ำเสมอ

การที่จะกระตุ้นให้ผู้ใช้บริการเกิดความกระตือรือร้นที่จะแสดงความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมกับโพสต์บนสื่อสังคมออนไลน์นั้น เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลสื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุดจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการตอบกลับที่ฉับไวและสม่ำเสมอ ซึ่งคุณลักษณะนี้เป็นข้อได้เปรียบของสื่อสังคมออนไลน์ที่เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารสองทางที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถส่งสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกับแบบ Real time เพราะหากเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลสื่อสังคมออนไลน์ขาดการตอบกลับผู้ใช้บริการอย่างทันท่วงที สื่อสังคมออนไลน์ก็ไม่ได้แตกต่างจากสื่อประชาสัมพันธ์แบบเก่าประเภท โปสเตอร์ จดหมายข่าว เว็บไซต์ หรือบอร์ดประชาสัมพันธ์ ซึ่ง Chan^{๑๑} และคนอื่น ๆ ระบุว่า เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลการโพสต์บน Facebook และ Instagram ของห้องสมุดมหาวิทยาลัย The University of Hong Kong พบว่า ผู้ใช้บริการจะไม่ค่อยให้ความสนใจเนื้อหาที่โพสต์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์มากนักหากห้องสมุดใช้ Facebook หรือ Instagram เสมือนเป็นบอร์ดประชาสัมพันธ์ (สื่อสารทางเดียว) โดยที่ไม่ค่อยมีการสื่อสารหรือปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการเลย

เรื่องความถี่และความสม่ำเสมอในการโพสต์และการปฏิสัมพันธ์ผู้ใช้บริการนับเป็นตัวแปรสำคัญในการดึงดูดให้ผู้ใช้บริการเข้ามามีส่วนร่วมกับโพสต์บนสื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุด การโพสต์และตอบกลับผู้ใช้บริการอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอถือเป็นการสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยและสร้างสายสัมพันธ์ที่ดี

^{๑๐} Chatten, Z. and Roughley R., “Developing Social Media to Engage and Connect at the University of Liverpool Library,” *New Review of Academic Librarianship* 22, 2 (2016): 249-256.

^{๑๑} Chan, Tammy Tim Wai, Lam, Apple Hiu Ching and Chiu, Dickson K.W., “From Facebook to Instagram: exploring user engagement in an academic library,” *The Journal of Academic Librarianship* 46, 6 (2020): 1-8.

ระหว่างผู้ใช้บริการและห้องสมุด^{๑๒} และจากการศึกษาการใช้ Twitter ของห้องสมุดมหาวิทยาลัย ของ Al-Daihani และ AlAwadhi^{๑๓} ยังพบว่า สื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่มีผู้ติดตามจำนวนมากมักเป็นห้องสมุดที่มีการโพสต์หรือตอบกลับผู้ใช้บ่อยครั้งมากกว่าสื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุดที่ยังมีจำนวนผู้ติดตามน้อย และห้องสมุดที่มีผู้ติดตามจำนวนมากเหล่านี้ยังมักจะทำให้มีความสำคัญในการโพสต์ที่มีเนื้อหาหลากหลาย เช่น การประชาสัมพันธ์ข่าวของห้องสมุด ให้ความรู้เรื่องแอปพลิเคชันหรือซอฟต์แวร์ บริการตอบคำถามผู้ใช้ การโพสต์ลิงก์ของเรื่องที่น่าสนใจ การ Retweet ข้อความที่น่าสนใจที่โพสต์โดยผู้ติดตาม รวมถึงการให้คำแนะนำเกี่ยวกับทรัพยากรห้องสมุด เป็นต้น การที่บรรณารักษ์ผู้ปฏิบัติงานด้านสื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุดโพสต์หรือมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้อย่างสม่ำเสมอจะทำให้เพิ่มจำนวนผู้ติดตามสื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุดได้มากขึ้น ประกอบกับผู้ใช้บริการในยุคดิจิทัลมักให้ความสำคัญกับการแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ คำวิจารณ์ เพื่อมีส่วนร่วมในการพัฒนาสินค้าและบริการที่ตรงกับความต้องการของตน ซึ่งเมื่อผู้ใช้บริการได้รับการตอบกลับจากห้องสมุดผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ยังเป็นการทำให้ผู้ใช้บริการเชื่อมั่นว่าห้องสมุดรับรู้คำแนะนำหรือความคาดหวังของตน

๒.๓ การกำหนดนโยบายการบริหารจัดการการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างเป็นรูปธรรม

ในปัจจุบันถึงแม้ว่าห้องสมุดหลายแห่งได้นำสื่อสังคมออนไลน์มาใช้นับสนับสนุนงานห้องสมุดอย่างแพร่หลาย เช่น ประชาสัมพันธ์กิจกรรม ทรัพยากรและบริการของห้องสมุด ตอบคำถามผู้ใช้บริการ ส่งเสริมภาพลักษณ์ของห้องสมุด เพิ่มจำนวนผู้ใช้บริการห้องสมุด ตลอดจนการให้ความรู้แก่ผู้ใช้ในเรื่องต่าง ๆ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามอาจมีห้องสมุดหลายแห่งที่ยังไม่สามารถใช้สื่อสังคมออนไลน์ให้เกิดประโยชน์แก่ห้องสมุดอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ อาจมีสาเหตุมาจากปัจจัยด้านองค์กรเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑) นโยบายการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุด

หลายองค์กรที่พยายามนำสื่อสังคมออนไลน์มาใช้ในการสนับสนุนงานของหน่วยงานมักประสบปัญหาจากการขาดสนับสนุนของฝ่ายบริหารอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่ง จุฑารัตน์ ศรทวนวงศ์^{๑๔} พบว่า มหาวิทยาลัยที่นำสื่อสังคมออนไลน์มาประยุกต์ใช้ในการประชาสัมพันธ์มหาวิทยาลัยประสบปัญหาเกี่ยวกับการที่องค์กรยังไม่มีวางแผนการใช้งานและยังไม่มีกำหนดนโยบายและเป้าหมายการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างชัดเจน

การกำหนดนโยบายการบริหารจัดการสื่อสังคมออนไลน์นับเป็นเรื่องสำคัญสำหรับผู้ปฏิบัติงานด้านการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อพัฒนางานห้องสมุด เพราะนโยบายเปรียบเสมือนเป็นเข็มทิศ

^{๑๒} ชุมพูนุช สราวุธ และคนอื่น ๆ. การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ในการเข้าถึงผู้ใช้บริการห้องสมุด. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๕, จาก: <http://pulinet2019.buu.ac.th/Documentation/Proceeding/Oral/CRM/6.pdf>

^{๑๓} Al-Daihani, S.M. and AlAwadhi, S.A., "Exploring academic libraries' use of Twitter: a content analysis," *The Electronic Library* 33, 6 (2015): 1002-1015.

^{๑๔} จุฑารัตน์ ศรทวนวงศ์, "แนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์กับงานประชาสัมพันธ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์," *วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ* 8, 2 (2558): 55-69.

ที่ผู้ปฏิบัติงานใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานและการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างเป็นระบบและมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน^{๑๕}

นโยบายด้านการใช้สื่อสังคมออนไลน์ควรมีการกำหนดเป้าหมายในการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างชัดเจน การกำหนดเป้าหมายเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นตัวกำหนดนโยบายข้ออื่น ๆ ที่ตามมา เช่น ลักษณะของการสื่อสาร (แบบทางการ/ไม่เป็นทางการ) ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ที่จะนำมาใช้ ประเภทเนื้อหา (ภาพ คลิปสั้น ๆ ภาพวิดีโอ การ์ตูน ฯลฯ) การกำหนดขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติงาน หลักเกณฑ์ในการประเมินผลการดำเนินงาน เป็นต้น ตัวอย่างเช่น หากห้องสมุดกำหนดเป้าหมายว่าจะใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อพัฒนาภาพลักษณ์ของห้องสมุดให้ทันสมัยและดูเข้าถึงง่ายมากขึ้น ห้องสมุดอาจเลือกรูปแบบลักษณะการสื่อสารกับผู้ใช้บริการแบบไม่เป็นทางการ กำหนดการผลิตเนื้อหาที่อ่านหรือดูแล้วให้ความรู้สึกเพลิดเพลินโดยทำเป็นการ์ตูนหรือเพิ่มอารมณ์ขันเข้าไปในโพสต์ เป็นต้น นอกจากนี้นโยบายการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อพัฒนางานห้องสมุดที่ดีจะต้องมีหลักการให้ผู้ปฏิบัติงานรับทราบแนวทางในการดำเนินงาน ให้แนวทางปฏิบัติเมื่อเกิดปัญหา ช่วยแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เช่น แนวปฏิบัติในการตอบผู้ใช้บริการที่ไม่พอใจการบริการของห้องสมุด การจัดการผู้ใช้บริการที่ใช้ภาษาที่ไม่สุภาพ การรักษาและดูแลผู้ใช้บริการที่มาใช้บริการเป็นประจำ เป็นต้น ซึ่งแนวทางการปฏิบัติงานเหล่านี้ควรจัดทำเป็นมาตรฐานที่ชัดเจนให้ผู้ปฏิบัติงานได้รับทราบอย่างทั่วถึง

๒) ผู้บริหาร

จากการศึกษาของ Ihejirika และคนอื่น ๆ^{๑๖} พบว่า สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ห้องสมุดยังไม่มีกลยุทธ์และนโยบายในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ชัดเจนส่วนหนึ่งมีสาเหตุเนื่องมาจากผู้บริหารที่ยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับงานด้านนี้เท่าที่ควร ผู้บริหารห้องสมุดหลายแห่งรับรู้ถึงการปฏิบัติงานด้านการใช้สื่อสังคมออนไลน์แต่ก็ไม่ได้มีทัศนคติที่เชื่อมั่นว่าสื่อสังคมออนไลน์จะเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์และสำคัญต่อการพัฒนางานของห้องสมุด นอกจากนี้ยังพบว่าตัวผู้ปฏิบัติงานเองก็ไม่ได้มีความกระตือรือร้นที่จะร่วมมือกับผู้บริหารในการระดมความคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันเพื่อพัฒนากลยุทธ์หรือนโยบายของห้องสมุด

เมื่อผู้บริหารยังไม่มีนโยบายและกลยุทธ์ที่ชัดเจนหรือยังไม่มีเชื่อมั่นถึงประสิทธิภาพในการใช้สื่อสังคมออนไลน์กับงานห้องสมุดเท่าที่ควร ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานได้รับผลกระทบคืออาจไม่ได้รับการสนับสนุนด้านทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเพียงพอ จากการศึกษานี้ของ Winn และคนอื่น ๆ^{๑๗} ยังพบว่า ถึงแม้ว่าห้องสมุดบางแห่งมีเจ้าหน้าที่ดูแลสื่อสังคมออนไลน์แค่เพียงหนึ่งคนแต่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานก็ยังคงต้องปฏิบัติหน้าที่ของบรรณารักษ์ด้านอื่น ๆ ควบคู่ไปกับการดูแลสื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุดไปด้วย หรือบางแห่ง

^{๑๕} Chan, Tammy Tim Wai, Lam, Apple Hiu Ching and Chiu, Dickson K.W., "From Facebook to Instagram: exploring user engagement in an academic library," *The Journal of Academic Librarianship* 46, 6 (2020): 1-8.

^{๑๖} Ihejirika, K., Goulding, A., and Calvert, P., "Rethinking academic library use of social media for marketing: management strategies for sustainable user engagement," *Journal of Library Administration* 61, 1 (2021): 58-85.

^{๑๗} Winn, D., Rivosecchi, M., Bjerke, J., and Groenendyk, M., "MTL 2.0: A report on the social media usage and user engagement of the "Big Four" academic libraries in Montreal," *Journal of Academic Librarianship* 43, 4 (2017): 297-304.

มอบหมายให้ฝ่ายที่ดูแล IT หรือ e-library ดูแลงานสื่อสังคมออนไลน์เพราะผู้บริหารมีความเข้าใจว่า ผู้ปฏิบัติงานน่าจะมีความรู้เรื่องสื่อสังคมออนไลน์เป็นอย่างดี สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารยังไม่ให้ความสำคัญในการปฏิบัติงานด้านสื่อสังคมออนไลน์เท่าที่ควร

แท้จริงแล้วงานด้านสื่อสังคมออนไลน์เป็นงานที่ต้องใช้เวลา ความคิดสร้างสรรค์ และกำลังคนในการสร้างสรรค์เนื้อหาที่น่าสนใจและสามารถดึงดูดใจกลุ่มเป้าหมายให้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น กดแชร์ หรือกดไลก์ ตลอดจนร่วมกิจกรรมของห้องสมุดผ่านทางออนไลน์ การสร้างสรรค์เนื้อหาเป็นงานที่ผู้ปฏิบัติงานต้องใช้เวลาและกำลังความคิดในการวางแผนแต่ละขั้นตอนของการผลิตเนื้อหา โดยต้องคำนึงถึงประเด็นต่าง ๆ เช่น การเลือกใช้ภาษาในการสื่อสารให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่จะโพสต์ การตรวจสอบเรื่องลิขสิทธิ์ภาพหรือข้อความที่นำมาใช้ในการสร้างเนื้อหา^{๔๔} การสร้างเนื้อหาที่กำลังอยู่ในความสนใจของกระแสสังคม ความสม่ำเสมอในการโพสต์ การออกแบบเนื้อหาที่มีความหลากหลาย (ภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว การ์ตูน อินโฟกราฟิก ฯลฯ) และการตัดต่อคลิปวิดีโอให้มีความน่าสนใจ

นอกจากนี้เพื่อที่จะสามารถตอบคำถามหรือให้ความช่วยเหลือผู้ใช้บริการได้อย่างรวดเร็วทันต่อความต้องการของผู้ใช้ ผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องเฝ้าดูความเคลื่อนไหวในสื่อสังคมออนไลน์ในช่องทางต่าง ๆ และความรวดเร็วในการตอบผู้ใช้ และช่วยผู้ใช้ในการแก้ปัญหาในแต่ละวัน เพราะโดยธรรมชาติแล้วผู้ใช้บริการมักมีความคาดหวังจากการแสดงความคิดเห็นหรือสอบถามบรรณารักษ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ว่าจะได้รับการตอบกลับจากบรรณารักษ์อย่างรวดเร็ว

ผู้บริหารจึงควรพิจารณาให้ความสำคัญกับบุคลากรที่ปฏิบัติงานด้านสื่อสังคมออนไลน์อย่างจริงจัง การสนับสนุนให้บุคลากรได้มีโอกาสทำงานด้านนี้อย่างเต็มที่และมีแนวทางการทำงานให้ปฏิบัติตามอย่างเป็นแบบแผน เพื่อที่จะทำให้ห้องสมุดสามารถใช้ประโยชน์จากสื่อสังคมออนไลน์ได้อย่างเต็มที่และเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

๓) บุคลากรผู้ปฏิบัติงาน

การที่จะสามารถใช้สื่อสังคมออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ปฏิบัติงานจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ ทักษะ ความชำนาญ ตลอดจนทัศนคติที่ดีต่อการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งจากการศึกษาของ Joo และคนอื่น ๆ^{๔๕} พบว่า บรรณารักษ์ที่มีมุมมองว่าสื่อสังคมออนไลน์ประเภทใดใช้งานง่ายและเห็นว่ามีประโยชน์ต่องานห้องสมุด มักจะเป็นผู้ที่ทัศนคติที่ดีและรู้สึกสบายใจ ไร้งังการที่จะใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภทนั้น ๆ มาใช้ประชาสัมพันธ์และพัฒนางานของห้องสมุดของตน ด้วยเหตุนี้เมื่อห้องสมุดกำหนดนโยบายในการเลือกประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ที่จะนำมาใช้กับห้องสมุดจำเป็นต้องคำนึงถึง ๒ คุณสมบัติ คือ ๑) เป็นสื่อสังคมออนไลน์ที่เหมาะสมกับประเภทของเนื้อหาและกลุ่มเป้าหมายของห้องสมุด ๒) เป็นสื่อสังคมออนไลน์

^{๔๔} พิมพ์ลอร ดันหัน, “Facebook กับการประชาสัมพันธ์ห้องสมุด,” วารสารห้องสมุด 58, 1 (2557): 55-61

^{๔๕} Joo, S., Choi, N., and Harper, L., “Investigation of factors that influence public librarians’ social media use for marketing purpose: An adoption of the technology acceptance model and theory of planned behavior,” *The Library Quarterly (Chicago)* 44, 1 (2019): 137-155.

ที่บรรณารักษ์ผู้ปฏิบัติงานรู้สึกกว่าใช้งานง่ายหรือเคยใช้งานมาก่อน

นอกจากนี้บริษัทผู้ออกแบบและพัฒนาสื่อสังคมออนไลน์แต่ละบริษัทมักมีการพัฒนาคุณสมบัติ ของแต่ละแอปพลิเคชันให้มีความทันสมัยและเพิ่มคุณสมบัติใหม่ ๆ ให้กับสื่อสังคมออนไลน์ที่เป็นสินค้าของตนเองอยู่เสมอ บรรณารักษ์ที่มีความคุ้นเคย มีทัศนคติที่ดีต่อการใช้งาน และใช้งานสื่อสังคมออนไลน์นั้น ๆ เป็นประจำ มักจะเต็มใจที่จะเรียนรู้คุณสมบัติใหม่ ๆ และเรียนรู้ได้เร็วกว่าบรรณารักษ์ที่ไม่ค่อยมีโอกาสใช้สื่อสังคมออนไลน์นั้น ๆ อย่างไรก็ตาม ห้องสมุดอาจพิจารณาให้บรรณารักษ์ผู้ปฏิบัติงานเข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่มพูนทักษะการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ตนยังไม่ถนัด ซึ่งวิธีนี้จะช่วยเพิ่มความมั่นใจในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ให้กับบรรณารักษ์ผู้ปฏิบัติงานตลอดจนส่งผลที่ทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ทั้งนี้ จากการศึกษาของ Smeaton และ Davis^{๒๐} พบว่า ความสำเร็จในการนำสื่อสังคมออนไลน์มาใช้งานในห้องสมุดนั้นขึ้นอยู่กับทักษะการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของบรรณารักษ์ผู้ปฏิบัติงานเป็นปัจจัยสำคัญ ดังนั้น ห้องสมุดควรให้ความสำคัญกับทักษะ ความเชี่ยวชาญและทัศนคติที่ดีของบรรณารักษ์ที่มีหน้าที่รับผิดชอบการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของห้องสมุด ตลอดจนพิจารณาให้มั่นนโยบายในการฝึกอบรมทักษะใหม่ ๆ เกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ให้แก่บรรณารักษ์ผู้ปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมั่นใจ และใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมของสื่อสังคมออนไลน์ได้อย่างเต็มที่

บทสรุป

การได้รับการสนับสนุนที่ดีและเพียงพอจากผู้บริหารถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในงานห้องสมุดให้มีประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารและบรรณารักษ์ผู้ปฏิบัติงานควรร่วมกันกำหนดเป้าหมายในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเป็นหลักในการวางแผนการใช้งานและกำหนดนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป ทั้งนี้ เมื่อห้องสมุดมีเป้าหมายในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ชัดเจนและได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารแล้ว จะส่งผลให้ห้องสมุดได้มีโอกาสวางแผนถึงวิธีการที่จะทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการและความสนใจของผู้ใช้บริการที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนเนื้อหาและประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ที่กลุ่มเป้าหมายสนใจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นข้อมูลสำคัญในการวางแผนและกำหนดนโยบายในด้านอื่น ๆ เช่น ระดับภาษาที่ใช้ในการปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้ ประเภทของเนื้อหาที่จะโพสต์ ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ที่จะนำมาใช้ในการส่งเสริมงานของห้องสมุด เป็นต้น

นอกจากนี้การกำหนดเป้าหมายและนโยบายที่ชัดเจนยังทำให้บรรณารักษ์ผู้ปฏิบัติงานมีแนวทางในการดำเนินงานที่ชัดเจนขึ้น มีแนวทางปฏิบัติเมื่อเกิดปัญหา รับทราบขอบเขตความรับผิดชอบของตน รับรู้ถึงแนวทางในการออกแบบเนื้อหาและรูปแบบการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้บริการว่าควรไปในทิศทางใด รวมถึงได้รับโอกาสในการฝึกอบรมพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างต่อเนื่องต่อไป ♦

^{๒๐} Smeaton, K., and Davis, K. "Social Technologies in Public Libraries: Exploring Best Practice," *Library*

บรรณานุกรม

- จุฑารัตน์ ศราวณวงศ์. “แนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์กับงานประชาสัมพันธ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.” **วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ**. 8, 2 (2558): 55-69.
- ชมพูนุช สราวุธเดชา และคนอื่น ๆ. **การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ในการเข้าถึงผู้ใช้บริการห้องสมุด**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๕, จาก:
<http://pulinet2019.buu.ac.th/Documentation/Proceeding/Ora/CRM/6.pdf>
- ชัชชนะ เตชะคนา. “ถอดรหัสผู้บริโภค 4.0.” **วารสารรัชต์ภาคย์**. ๑๓, ๒๘ (๒๕๖๒): ๓๑-๔๔.
- พิมลอร ตันหัน. “Facebook กับ การประชาสัมพันธ์ห้องสมุด.” **วารสารห้องสมุด**. 58, 1 (2557): 55-61
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. **ETDA เผย โควิด-19 เป็นเหตุสังเกตได้ Gen Z ใช้เน็ตสูงสุดปีแรกขณะ Gen Y c แซมปี 6 สมัย**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๕, จาก:
<https://www.etda.or.th/th/pr-news/ETDA-released-IUB-2021.aspx>
- Al-Daihani, S.M. and AlAwadhi, S.A. “Exploring academic libraries’ use of Twitter: a content analysis.” **The Electronic Library**. 33, 6 (2015): 1002-1015.
- Brookbank, E. “So much social media, so little time: using student feedback to guide academic library social media strategy.” **Journal of Electronic Resources Librarianship**. 27, 4 (2015): 232-247.
- Chan, Tammy Tim Wai, Lam, Apple Hiu Ching and Chiu, Dickson K.W. “From Facebook to Instagram: exploring user engagement in an academic library.” **The Journal of Academic Librarianship**. 46, 6 (2020): 1-8.
- Chatten, Z and Roughley R. “Developing Social Media to Engage and Connect at the University of Liverpool Library.” **New Review of Academic Librarianship**. 22, 2 (2016): 249-256.
- Ihejirika, K., Goulding, A., and Calvert, P. “Rethinking academic library use of social media for marketing: management strategies for sustainable user engagement.” **Journal of Library Administration**. 61, 1 (2021): 58-85.
- Joo, S., Choi, N., and Harper, L. “Investigation of factors that influence public librarians’ social media use for marketing purpose: An adoption of the technology acceptance model and theory of planned behavior.” **The Library Quarterly (Chicago)**. 44, 1 (2019): 137-155.
- Lam, Ernest Tak Hei, Au, Cheuk Hang and Chiu, Dickson K.W. “Analyzing the use of Facebook among university libraries in Hong Kong.” **The Journal of Academic Librarianship**. 45, 3 (2019): 175-183.

Levesque, L. “Social Media in Academic Libraries: Engaging in 140 Characters or Less.” **Public Services Quarterly**. 12 (2016): 71-76.

Smeaton, K., and Davis, K. “Social Technologies in Public Libraries: Exploring Best Practice.” **Library Management**. 35,3 (2014.): 224–38.

Winn, D., Rivosecchi, M., Bjerke, J., and Groenendyk, M. “MTL 2.0: A report on the social media usage and user engagement of the “Big Four” academic libraries in Montreal.” **Journal of Academic Librarianship**. 43, 4 (2017): 297–304.

การพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย ๔.๐

Development of Phimai National Museum to Learning Resources

According to the Vision of Thailand 4.0

พีรยุทธ กษิติบดีนทร์ชัย*

Peerayut Kasitibodinchai

Received: 8 February 2022

Accepted: 14 June 2022

บทคัดย่อ

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ยุค Thailand ๔.๐ ซึ่งขับเคลื่อนประเทศด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรมไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เน้นภาคการผลิตไปสู่ภาคบริการมากขึ้น และประชากรทุกคนจะต้องมีรายได้ที่สูงขึ้น ทั้งนี้ การที่จะขับเคลื่อนประเทศไปในทิศทางดังกล่าวได้ ต้องอาศัยทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาประเทศ ดังนั้น การยกระดับคุณภาพชีวิตในทุก ๆ ด้านของประชาชนคนไทยจึงเป็นประเด็นแรกที่ต้องให้ความสำคัญ การศึกษาและการเรียนรู้เป็นด้านหนึ่งที่จะต้องเร่งดำเนินการปฏิรูปให้เหมาะสมกับประชาชนทุกเพศทุกวัย เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนทุกคนและพัฒนาทักษะที่สำคัญในการดำเนินชีวิตพร้อมที่จะก้าวสู่ยุค ประเทศไทย ๔.๐ สำหรับบริบทของพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าและสร้างสรรค์สังคมแห่งการเรียนรู้ ช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ ทั้งการรู้จักตนเองและผู้อื่น ฝึกให้ผู้สนใจมีทักษะการคิดที่เป็นทักษะสำคัญต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ ๒๑ พิพิธภัณฑ์ตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย ๔.๐ ต้องเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับให้ข้อมูลทางวิชาการที่เชื่อมโยงเข้ากับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของสังคม และเป็นแหล่งท่องเที่ยวของประชาชนทุกคน สำหรับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและวัฒนธรรม มีหน้าที่รวบรวมหลักฐานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับรากฐานและพัฒนาการของวัฒนธรรมอีสานในอดีตที่เจริญรุ่งเรืองในพื้นที่อีสานตอนล่าง ทั้งนี้ การที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายจะเป็นแหล่งเรียนรู้ตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย ๔.๐ ของประชาชนทุกคนได้นั้น จะต้องพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ได้แก่ สถานที่ การจัดแสดง การส่งเสริมกิจกรรมและความร่วมมือ ในส่วนของบทความนี้จะนำเสนอเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ ประเภทของพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย และประเทศไทย ๔.๐ รวมถึงบทบาทพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในฐานะแหล่งเรียนรู้ตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย ๔.๐

คำสำคัญ : พิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย ประเทศไทย ๔.๐

* บรรณารักษ์ปฏิบัติการ กลุ่มบริการทรัพยากรสารสนเทศ สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

Abstract

Recently, Thailand is moving forward to the 4.0 era that is driven by innovation, technology and creativity with its vision Prosperity, Stability and Sustainability. Thailand 4.0 has important aims to move the country into a new era defined by innovative technology based manufacturing, services, and high income. Thailand 4.0 can be driven by human resources, which are important resources for country development. Therefore, raising the quality of life in every aspect of Thai people is the first thing that must be given priority. Education and learning are one aspect that accelerates the reform to be suitable for everyone. To develop important skills in life and move to Thailand 4.0 era. In the context of museum, museums are valuable learning resource and a part of creating learning society. Museums can be used to stimulate learning and help learners learn about themselves and the others. In addition, museums can be a part that support learners to build their thinking skill, the essential skill for learners who will be living in the 21st century. Museums according to the vision of Thailand 4.0 will be lifelong learning centers that provide academic data or knowledge and connect them as element that can make or support better quality of life of people in society. Moreover, museums can be the place for recreational and tourism locations for everyone. Phimai National Museum, Nakhon Ratchasima is a museum and learning resource for history archeology and culture. It is responsible for collecting evidence of antiquities, art objects and exhibiting stories about the foundation and development of Isan culture in the past of the lower Northeast. To be learning resources according to the vision of Thailand 4.0, Phimai National Museum should develop itself in many aspects such as place, museum presentation and support museum presentation, cooperation and collaborations with local community or other museums. This article provides meaning, importance of, type of, and a viewpoint about museums and Thailand 4.0. Including the role of the National Museum as a learning resource according to the vision of Thailand 4.0.

Keywords: Museum, Phimai National Museum, Thailand 4.0

บทนำ

สถานการณ์โลกในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและสลับซับซ้อนมากกว่าในอดีต ผลกระทบที่กำลังเกิดขึ้นจากการเคลื่อนตัวเข้าสู่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ครั้งที่ ๔ (Industry ๔.๐) ได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติทั้งด้านธุรกิจ การลงทุน และการใช้ชีวิต ดังนั้น การปรับตัวเพื่อให้สามารถรับมือกับความท้าทายที่เกิดขึ้นจึงถือเป็นโจทย์ที่หลายประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญเหมือนกัน จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ประเทศไทยจะต้องมีการผลักดันนโยบายประเทศไทย ๔.๐ (Thailand ๔.๐) เพื่อใช้เป็นโมเดลในการยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ไปสู่การแข่งขันด้วยฐานขององค์ความรู้ การใช้นวัตกรรมที่สามารถกระจายโอกาสในการพัฒนาอย่างทั่วถึง และคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้รับมือกับกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงในระดับโลกได้คือ ทูตทรัพยากรมนุษย์ที่ต้องมีความพร้อมและความสามารถ ซึ่งการพัฒนาคนไทยทุกคนให้มีความพร้อมและความสามารถจึงเป็นเรื่องสำคัญเรื่องแรก ๆ ของนโยบายประเทศไทย ๔.๐ กล่าวคือ การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนคนไทยทุกกลุ่มให้ดีขึ้นและยั่งยืน โดยเน้นการพัฒนาทักษะและศักยภาพ ให้ความรู้ สร้างและส่งเสริมโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในสังคม เช่น การพัฒนาพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เป็นพื้นที่ในการพัฒนาศักยภาพสำหรับคนไทยทุกช่วงวัยให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บริการ

คณะกรรมการบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ ได้กล่าวว่า ทิศทางการพัฒนาประเทศไทยในระยะต่อไปที่มีผลต่อการบูรณาการพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย นโยบายของรัฐบาลที่ต้องการจะส่งเสริมการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นไปอย่างยั่งยืน ยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) เป็นกรอบการพัฒนาประเทศในระยะยาว และกระบวนทัศน์การพัฒนาภายใต้โมเดลประเทศไทย ๔.๐ ด้วยการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างน้อยใน ๓ มิติ คือ เปลี่ยนจากการผลิตสินค้าโภคภัณฑ์ไปสู่สินค้าเชิงนวัตกรรม เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศด้วยภาคอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม และเปลี่ยนจากการเน้นภาคการผลิตสินค้าไปสู่การเน้นภาคบริการมากขึ้น

การเรียนรู้จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับคนไทยทุกวัยไม่ว่าจะอยู่ในวัยเด็ก วัยทำงาน หรือวัยชรา เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้ พัฒนาตนไม่ให้หยุดนิ่ง ความอยากรู้หรือจุดประสงค์ของการเรียนรู้จะแตกต่างกันไป ปัจจุบันเกิดแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายซึ่งไม่ได้ถูกจำกัดเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้โดยเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่มีรอบตัว กรมสามัญศึกษา^๒ ได้กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ คือ เป็นแหล่งการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นแหล่งปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน การศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นแหล่งส่งเสริมประสบการณ์ภาคปฏิบัติ และเป็นแหล่งส่งเสริมความรู้ ความคิด วิทยาการและประสบการณ์

พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตอีกรูปแบบหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้ พิพิธภัณฑ์จึงเป็นหน่วยงานหนึ่งที่สามารถตอบสนองความต้องการด้านการศึกษได้อย่างดี

^๒ กรมสามัญศึกษา, คู่มือคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, ๒๕๔๔) ๖.

ช่วยกระตุ้นให้ประชาชนเกิดแรงจูงใจในการศึกษาด้วยตนเอง เกิดจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ และการพัฒนาทักษะต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติต่อไป นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ยังมีบทบาทสำคัญกับความ เป็นอยู่ของประชาชนในด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยทำหน้าที่ส่งเสริมนักวิชาการและวัฒนธรรมและทางธรรมชาติให้แก่ชุมชน เป็นแหล่งให้ข้อมูลทั้งทางวิชาการและวัฒนธรรมดังที่ นิคม มุสิกคามะ^๓ กล่าวว่า ความรับผิดชอบของพิพิธภัณฑ์สถานในปัจจุบัน คือ การบริหารด้านการศึกษาและความเพลิดเพลิน เป็นสถาบันแห่งหนึ่งที่บริการการศึกษาแก่ประชาชนได้เป็นอย่างดี แต่เป็นการศึกษาด้วยหลักฐาน ข้อเท็จจริง ไม่ใช่การบรรยายหรือการอ่าน อีกทั้ง เป็นหน่วยงานสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคง พัฒนาจิตใจของคนในประเทศให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทย สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงสารสนเทศด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติไทย ในด้านเศรษฐกิจมีบทบาทในการสนับสนุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดการใช้จ่ายใช้สอย และการจ้างแรงงานในชุมชนอีกด้วย (Office of National Museum^๔) ดังนั้น พิพิธภัณฑ์ที่ดีควรคำนึงถึงประชาชนในระดับต่าง ๆ เช่น นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป

นครราชสีมาเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย มีเอกลักษณ์คุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรม เป็นจังหวัดที่มีโบราณสถานหลายแห่ง เช่น ปราสาทหินนาแคะ อำเภอปักธงชัย เป็นปราสาทขอมโบราณที่มีความเก่าแก่มาก คาดว่าเป็นศาสนสถานที่ได้รับการก่อสร้างเมื่อประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖ เป็นเทวสถานศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ลัทธิไศวนิกาย กู่บ้านปราสาท อำเภอโนนสูง เป็นโบราณสถานที่สำคัญและสร้างขึ้นด้วยความหลากหลายทางศิลปะการก่อสร้าง เริ่มก่อสร้างขึ้นครั้งแรกในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ในแบบศิลปะเกาะแกร์ ซึ่งเป็นยุคสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๔ โดยก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดู ปราสาทเมืองเก่า อำเภอสูงเนิน เป็นโบราณสถานขนาดเล็กที่ก่อด้วยศิลาแลงหินทราย มีบริเวณทางเข้าวัดสร้างเป็นรูปประตูเมืองเก่าของโคราชและมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทางทิศตะวันออกตามแบบปราสาททั่วไป เรียกได้ว่าเป็นโบราณสถานในศาสนาพุทธลัทธิมหายาน ประเภทโอโรคาสาหรือโรงพยาบาล

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่สำคัญมากแห่งหนึ่งของจังหวัดนครราชสีมา เป็นแหล่งรวบรวมหลักฐานโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับรากฐานและพัฒนาการของวัฒนธรรมอีสานในอดีตที่เจริญรุ่งเรืองในพื้นที่อีสานตอนล่างแถบลุ่มแม่น้ำมูล-แม่น้ำชี ในจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ และบุรีรัมย์ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อประมาณ ๓,๐๐๐ ปีมาแล้วจนถึงสมัยปัจจุบัน ที่มีการค้นพบจากโบราณสถานต่าง ๆ ในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งในอดีตพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย เริ่มต้นมาจากการเป็นพิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้งในความดูแลของกองโบราณคดี กรมศิลปากร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗ โดยหน้าที่ขณะนั้นเพื่อการเก็บรักษาและจัดแสดงโบราณวัตถุที่ได้จากการ

^๓ นิคม มุสิกคามะ, กุลพันธุ์ธาดา จันทน์โพธิ์ศรี และเมณีนรัตน์ ท่วมเจริญ, วิชาการพิพิธภัณฑ์ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๑) ๘.

^๔ Office of National Museum, Museum management in business aspect (Bangkok: Fine Arts Department, 2005) 4.

ชุดแต่งบุรณะปราสาทหินพิมายร่วมกับโบราณวัตถุที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากจังหวัดต่าง ๆ ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้โอนมาอยู่ในความรับผิดชอบของกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติประจำภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง (มิวเซียมไทยแลนด์^๕)

ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความสนใจศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย ๔.๐ ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับใช้เป็นแนวทางการวางแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย ๔.๐ และเป็นแหล่งการเรียนรู้ชุมชนเชิงประวัติศาสตร์และสามารถกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนพัฒนาด้านต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑสถาน รวมทั้งเป็นแบบอย่างการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ให้กับพิพิธภัณฑสถานอื่นที่ลักษณะใกล้เคียงกัน และเพื่อให้เกิดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืนตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย ๔.๐

พิพิธภัณฑสถาน

พิพิธภัณฑสถาน (Museum) เป็นสถาบันเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ที่ไม่แสวงหาผลกำไรและเปิดให้บริการเป็นสาธารณะ ถือเป็นสถาบันถาวรที่ให้บริการแก่สังคมและมีส่วนในการพัฒนาสังคม มีหน้าที่รวบรวม สงวนรักษา ค้นคว้าวิจัย เผยแพร่ความรู้ และจัดแสดงวัตถุอันเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ อนึ่ง เพื่อจุดประสงค์ทางการค้นคว้า การศึกษา และความเพลิดเพลินใจ (International Council of Museum^๖) ทั้งนี้ ยังอธิบายถึงสถาบันต่าง ๆ ที่มีคุณสมบัติของพิพิธภัณฑสถานไว้ ๙ ข้อ คือ ๑) แหล่งและอนุสรณ์สถานทางธรรมชาติ โบราณคดีและชาติพันธุ์วรรณา แหล่งและอนุสรณ์สถานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งรวบรวม สงวนรักษาและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวัตถุอันเป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ๒) สถาบันที่รวบรวมและจัดแสดงตัวอย่างของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ เช่น สวนพฤกษศาสตร์ สวนสัตว์ศาสตร์ สถานที่แสดงสัตว์น้ำ และศูนย์ศึกษาพันธุ์พืชและสัตว์ ๓) ศูนย์วิทยาศาสตร์และห้องฟ้าจำลอง ๔) หอศิลป์ที่จัดแสดงงานโดยไม่แสวงหากำไร ๕) สถานที่ตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นที่สงวน ๖) องค์การพิพิธภัณฑสถานทุกระดับ ๗) สถาบันหรือองค์กรซึ่งไม่แสวงหากำไร ที่ทำงานด้านการอนุรักษ์ ค้นคว้าวิจัย ศึกษา ฝึกอบรม จัดทำเอกสารวิชาการ และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ๘) ศูนย์วัฒนธรรมและนิติบุคคลอื่น ๆ ที่ดำเนินการด้านการอนุรักษ์ สืบสานและบริหารจัดการทรัพยากรอันเป็นมรดกที่จับต้องได้ และมรดกที่จับต้องไม่ได้ ๙) สถาบันใด ๆ ซึ่งหลังจากการร้องขอคำวินิจฉัยจากคณะกรรมการที่ปรึกษาแล้ว ได้รับการพิจารณาว่ามีคุณสมบัติในการสนับสนุนงานพิพิธภัณฑสถาน^๗

^๕ มิวเซียมไทยแลนด์. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๕ มกราคม ๒๕๖๕, จาก:

http://www.museumthailand.com/th/museum/Phimai-National-Museum_2

^๖ International Council of Museum. **Museum definition**. [Online]. Retrieved 6 January 2022, from:

<https://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/>

^๗ ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. **วิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นระยะที่ ๑ สร้างเครือข่ายและสำรวจสภาพพิพิธภัณฑ**

ท้องถิ่น: รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๗) ๕.

ทั้งนี้ พิพิธภัณฑ์อาจจำแนกประเภทของพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ออกเป็น ๖ ประเภท ได้แก่

๑. พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาติพันธุ์ ศิลปะ การแสดง เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุทยานประวัติศาสตร์ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอศิลป์ โรงละครแห่งชาติ ฯลฯ

๒. พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา อุทยานวิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์เทคโนโลยีสารสนเทศ หอดูดาวแห่งชาติ พิพิธภัณฑ์อวกาศ ฯลฯ

๓. พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ด้านธรรมชาติวิทยา เช่น พิพิธภัณฑ์เกษตรเฉลิมพระเกียรติ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานธรรมชาติสิริรุกชาติ ศูนย์ศึกษาเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลน สวนสัตว์ พิพิธภัณฑ์ป่าไม้ พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ พิพิธภัณฑ์สิรินธร พิพิธภัณฑ์ทรัพยากรธรณี ฯลฯ

๔. พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการอ่าน การเรียนรู้ ความคิดสร้างสรรค์ เช่น หอสมุดแห่งชาติ อุทยานการเรียนรู้ (TK Park) ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์เด็ก ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (TCDC) ฯลฯ

๕. พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้เฉพาะด้าน เช่น พิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ประปาไทย ศูนย์การเรียนรู้การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ศูนย์การเรียนรู้ธนาคารแห่งประเทศไทย พิพิธภัณฑ์เหรียญ พิพิธภัณฑ์แพทย์ศิริราช ฯลฯ

๖. พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ของภาคเอกชนและชุมชนท้องถิ่น เช่น พิพิธภัณฑ์เรียนรู้การลงทุน (Investory) ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พิพิธภัณฑ์บ้านคำเที่ยง บ้านจิมทอมป์สัน พิพิธภัณฑ์ชุมชนมีชีวิต จ.บึงกาฬ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งมาดามตุสโซ ฯลฯ

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ (National Museum) เป็นสถาบันถาวรที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรม หรือด้านวิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียน และก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจ^๔ ดำเนินการควบคุมและบริหารโดยรัฐบาล มีฐานะและความรับผิดชอบตามกฎหมายและระเบียบที่รัฐกำหนดขึ้น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติยังมีหน้าที่ในการรวบรวมวัตถุ (Collection) การจำแนกประเภทวัตถุ (Identifying) การบันทึกเป็นหลักฐาน (Recording) การสงวนรักษา (Preservation) การจัดแสดงนิทรรศการ (Exhibition) และการให้การศึกษา (Education) โดยเกี่ยวข้องกับสิ่งของที่รวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑ์นั้น ๆ นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ต้องทำหน้าที่เป็นที่เก็บรักษาโบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุอันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินด้วย รวมทั้งภาระหน้าที่สำคัญอื่น ๆ ที่บัญญัติไว้ เช่น การตรวจสอบร้านค้าโบราณวัตถุ (พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔^๕ มาตรา ๑๙ และมาตรา ๒๑) และการอนุญาตให้นำเข้า-ออกศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖) ๘๓๖.

^๕ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๗๘ ตอนที่ ๖๖. (๒๙ สิงหาคม ๒๕๐๔): ๙๘๐-๙๙๘.

จากราชอาณาจักร (พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ มาตรา ๒๒ และมาตรา ๒๓) เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีหน้าที่ในการให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ และความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ แก่พิพิธภัณฑสถานในพื้นที่ เช่น พพิธภัณฑสถานหน่วยราชการอื่น พพิธภัณฑสถานวัด หรือพิพิธภัณฑสถานเอกชน เป็นต้น^{๑๐}

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย (Phimai National Museum) ตั้งอยู่ที่หมู่ ๒ ถนนท่าสงกรานต์ ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์การจัดตั้งเพื่อเก็บรวบรวม รักษา และจัดแสดงโบราณวัตถุที่ได้จากการขุดแต่งบูรณะปราสาทหินพิมายและจากจังหวัดต่าง ๆ ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ซึ่งอยู่ในความดูแลของสำนักศิลปากรที่ ๑๐ นครราชสีมา กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

โดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมายสร้างขึ้นเนื่องจากงบประมาณโครงการน้ำพระทัยจากในหลวง หรือโครงการอีสานเขียว เพื่อนำมาใช้ในการดำเนินงานพิพิธภัณฑที่ใหถูกต้องตามหลักพิพิธภัณฑสถานวิทยา โดยเริ่มต้นจากการจัดสร้างอาคารจัดแสดงถาวร สำนักงานและห้องประชุม อนึ่ง ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมายอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ สำหรับโบราณวัตถุที่จัดแสดงเป็นโบราณวัตถุจากการบูรณะปราสาทหินพิมายตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ และหลังจากปี พ.ศ. ๒๕๓๒ กรมศิลปากรได้พัฒนาปรับปรุงพิพิธภัณฑที่มีการจัดแสดงถูกต้องตามหลักวิชาการที่ได้มาตรฐานสากลแห่งหนึ่งในช่วงเวลานั้น การจัดแสดงจะเป็นการเล่าเรื่องราวอารยธรรมของแผ่นดินไทยแบบกว้าง ๆ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นต้นมา ตลอดจนพัฒนาการของสังคมในดินแดนแถบอีสานตอนล่าง ศิลปะเขมร และสถาปัตยกรรมหินทรายที่สามารถหาดูได้ยากจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทั่วไป

จากประสบการณ์ที่ผู้เขียนได้ไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมายพบว่า พพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมายนั้น มีการออกแบบพื้นที่จัดแสดงที่เข้าใจง่ายโดยแบ่งพื้นที่ไว้ทั้งหมด ๓ ส่วนอย่างชัดเจน ภายในอาคารจัดแสดงถาวรมี ๒ ส่วน และอีก ๑ ส่วนอยู่อาคารเปิดด้านนอก สำหรับการจัดแสดงเนื้อหาสามารถติดตามเรื่องราวได้อย่างไม่สับสน พื้นที่ภายในอาคารมีขนาดใหญ่ กว้างขวางสามารถเดินชมได้สะดวก แต่การนำเสนอโบราณวัตถุและสารสนเทศขาดการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชมและการนำเสนอที่สร้างความน่าสนใจในการรับชม มีการจัดลำดับพื้นที่จัดแสดงโดยผู้ชมจะชมในชั้นที่ ๒ ก่อนแล้วจึงเดินลงมาชมชั้นที่ ๑ และอาคารภายนอกตามลำดับ ซึ่งทำให้ผู้เข้าชมทุกคนมีโอกาสได้รับความรู้อย่างครบถ้วน

^{๑๐} คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี, พระมหากษัตริย์ไทยกับการพิพิธภัณฑ (กรุงเทพฯ:

ภาพที่ ๑-๖ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย

ที่มา : <https://thaiza.com/travel/tag/เที่ยวนครราชสีมา>

ประเทศไทย ๔.๐

ประเทศไทย ๔.๐ เป็นวิสัยทัศน์เชิงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย หรือ โมเดลพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลที่ต้องการขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศด้านต่าง ๆ เพื่อปรับแก้ จัดระบบ ปรับทิศทาง และสร้างแนวทางพัฒนาประเทศให้เจริญ สามารถรับมือกับโอกาสและภัยคุกคามแบบใหม่ ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรงในศตวรรษที่ ๒๑ ได้ วิสัยทัศน์ดังกล่าวจะมีการเปลี่ยนผ่านทั้งระบบใน ๔ องค์ประกอบสำคัญ คือ ๑) เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Farming) ในปัจจุบันไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) ๒) เปลี่ยนจาก Traditional SMEs ไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Start up ที่มีศักยภาพสูง ๓) เปลี่ยนจาก Traditional Services ไปสู่ High Value Services และ ๔) เปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง โมเดลประเทศไทย ๔.๐ จึงเป็นการนำวิทยาการ ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การวิจัยและพัฒนามาใช้ในการต่อยอดความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบที่ประเทศไทยมีอยู่ ๒ ด้าน คือ ความหลากหลายทางชีวภาพ และความหลากหลายเชิงวัฒนธรรม ให้เป็นความได้เปรียบเชิงแข่งขันใน ๕ กลุ่มเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเป้าหมาย โดยใช้พลังประชารัฐในการขับเคลื่อน

การพัฒนาประเทศไทยได้โมเดลประเทศไทย ๔.๐ จะสำเร็จได้ต้องใช้แนวทางสานพลังประชารัฐเป็นตัวการขับเคลื่อน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ภาคการเงินการธนาคาร ภาคประชาชน ภาคสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยต่าง ๆ ร่วมกันระดมความคิด ผนึกกำลังกันขับเคลื่อนผ่านโครงการ บันทึกความร่วมมือ กิจกรรม หรืองานวิจัยต่าง ๆ โดยการดำเนินงานของประชารัฐกลุ่มต่าง ๆ อันได้แก่ กลุ่มที่ ๑ การยกระดับนวัตกรรมและผลิตภัณฑ์ การปรับแก้กฎหมายและกลไกภาครัฐ พัฒนาคลัสเตอร์ภาคอุตสาหกรรมแห่งอนาคตและการดึงดูดการลงทุน รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน กลุ่มที่ ๒

การพัฒนาการเกษตรสมัยใหม่และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและประชารัฐ กลุ่มที่ ๓ การส่งเสริมการท่องเที่ยวและไมล์ การสร้างรายได้ และการกระตุ้นการใช้จ่ายภาครัฐ กลุ่มที่ ๔ การศึกษาพื้นฐานและพัฒนาผู้นำ รวมถึงการยกระดับคุณภาพวิชาชีพ และกลุ่มที่ ๕ การส่งเสริมการส่งออกและการลงทุนในต่างประเทศ รวมทั้งการส่งเสริมกลุ่ม SMEs และผู้ประกอบการใหม่ (Start Up) ซึ่งแต่ละกลุ่มกำลังวางระบบและกำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนนโยบายอย่างเข้มข้น^{๑๑}

ดังนั้น การเตรียมประชากรของประเทศไทยให้เป็นคนไทย ๔.๐ เพื่อให้พร้อมก้าวสู่ประเทศที่พัฒนาแล้วในศตวรรษที่ ๒๑ จึงเป็นเรื่องสำคัญ เพราะคนหรือทรัพยากรมนุษย์นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและมีความจำเป็นมากที่สุด เนื่องจากเป็นแหล่งความรู้และกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ โดยการเป็นผู้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งการที่จะพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพ มีความรู้ความสามารถสอดคล้องกับนโยบายดังกล่าวได้นั้น ระบบการศึกษาและการเรียนรู้จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนและก้าวสู่การศึกษา ๔.๐ ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ การเข้าถึงแหล่งความรู้และให้สามารถนำความรู้นั้นออกไปใช้งานได้สะดวกยิ่งขึ้นจะก่อให้เกิดการพัฒนาในหลาย ๆ มิติเช่นกัน

บทบาทพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในฐานะแหล่งเรียนรู้ต่อนโยบายประเทศไทย ๔.๐

จากกระบวนการพัฒนาภายใต้นโยบายประเทศไทย ๔.๐ กล่าวว่า รัฐบาลมุ่งปฏิรูปโครงสร้างเศรษฐกิจด้วยการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างน้อยใน ๓ มิติ นั้น ในส่วนของพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้มีบทบาทสำคัญ ๒ ด้าน ได้แก่ ๑) การสร้างความสามารถในการแข่งขันของภาคบริการ คือ เน้นการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีไทยบนพื้นฐานของเอกลักษณ์ความเป็นไทย เพื่อขับเคลื่อนการท่องเที่ยวให้สามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยให้ความสำคัญกับการตลาด การดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศิลปะและวัฒนธรรม ๒) การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน คือ การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิตให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศให้มีทักษะความสามารถการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ ทักษะอาชีพที่สอดคล้องตามความต้องการของประเทศและมีทักษะชีวิต สามารถอยู่ร่วมและทำงานกับผู้อื่นได้ภายใต้บริบทสังคมที่เป็นพหุวัฒนธรรมและการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ให้มีคุณภาพ โดยมุ่งจัดการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการวางโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญา รวมถึงการพัฒนากระบวนพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ให้เกิดเป็นแหล่งบ่มเพาะความรู้ที่เข้าถึงได้ง่ายและทั่วถึง พร้อมทั้งเป็นแหล่งการเรียนรู้สำคัญในการพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชน และพัฒนารัฐ^{๑๒}

นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจัดเป็นพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ชาติพันธุ์ ศิลปะ การแสดง รวบรวมและจัดแสดงนิทรรศการเล่าเรื่องราวพร้อมกับวัตถุสิ่งของอันล้ำค่าที่เกี่ยวข้องกับประเทศชาติ โดยเปิดให้ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าชม

^{๑๑} สุวิทย์ เมษินทรีย์. Thailand 4.0: สร้างความเข้มแข็งจากภายในเชื่อมโยงเศรษฐกิจไทยสู่โลก. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๕ มกราคม ๒๕๖๕, จาก: <https://bit.ly/3J3y9ZC>

^{๑๒} สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม. พิมพ์เขียว Thailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๕ มกราคม ๒๕๖๕, จาก: <https://waa.inter.nstda.or.th/stks/pub/2017/20171114-draeqa-blueprint.pdf>

นิทรรศการหาความรู้ได้ตามอัธยาศัยและตลอดชีวิต พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติแต่ละที่จะมีพื้นที่ส่วนจัดแสดงแตกต่างกันออกไปตามโบราณวัตถุที่มี โดยทุกส่วนจะให้ความสำคัญเกี่ยวกับการส่งเสริมให้ความรู้ และเป็นแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมแก่ผู้เข้าชมทุกระดับ ตลอดจนทำให้ผู้ใช้บริการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติซึ่งจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน เป็นแนวร่วมในการอนุรักษ์มรดกทรัพย์สินของแผ่นดินต่อไป อนึ่ง รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับการกำหนดเป้าหมายและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติให้มีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนทุกช่วงวัยและยกระดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติได้อย่างเต็มศักยภาพ^{๑๓}

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้มีบทบาทและหน้าที่ในการเตรียมความพร้อมคนไทยให้เป็นคนไทย ๔.๐ เพื่อพร้อมกับการเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมไทย ๔.๐ โดยมีหลักคิด คือ เรียนรู้อย่างมีเป้าหมาย เรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ เรียนรู้เพื่อส่วนรวม และเรียนรู้เพื่อการนำไปปฏิบัติ นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ควรปรับบทบาทให้เป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนทุกช่วงวัย รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ และพัฒนาทักษะผ่านกิจกรรมการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ให้สอดคล้องกับโลกศตวรรษที่ ๒๑ ปลุกฝังวัฒนธรรมการเรียนรู้แก่ประชาชนทุกช่วงวัยและเสริมสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมถึงการยกระดับมาตรฐานการให้บริการและการบริหารจัดการให้สามารถตอบโจทย์ความต้องการของกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพินัยตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย ๔.๐

พิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย ๔.๐ จะเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สร้างโอกาสให้ประชาชนทุกช่วงวัยทุกพื้นที่สามารถเข้าถึงพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ได้สะดวกและเกิดความคุ้มค่า เป็นแหล่งความรู้นอกห้องเรียนที่ทรงพลัง รองรับบริบทการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคใหม่และตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย ๔.๐ มีรายละเอียดดังนี้

๑. สถานที่

สถานที่ถือเป็นสิ่งสำคัญประการแรกที่ต้องคำนึงถึงในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ เนื่องจากวัตถุประสงค์หลักของประชาชนในการเดินทางมาพิพิธภัณฑ์ คือ การท่องเที่ยว การพักผ่อน และทัศนศึกษา^{๑๔} ดังนั้น การพัฒนาสถานที่ควรที่จะมีการเปลี่ยนการจัดแสดงนิทรรศการอย่างสม่ำเสมอ การปรับปรุงอาคารพิพิธภัณฑ์เป็นสิ่งแรกที่สาธารณชนจะเห็นได้ถึงการพัฒนา การจัดสร้างหรือการก่อตั้งอาคารพิพิธภัณฑ์ควร

^{๑๓} คณะกรรมการบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้. แผนยุทธศาสตร์การบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙). [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๔ มกราคม ๒๕๖๕, จาก: https://www.okmd.or.th/upload/iblock/8e5/MLIC_plan.pdf

^{๑๔} ปรีดา ปลื้มสำราญกิจ และฟ้า วิไลชา, “พิพิธภัณฑ์: แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ ๒๑,” วารสารห้องสมุด ๖๒, ๑ (๒๕๖๑): ๔๓-๖๗.

สะท้อนสิ่งของหรือเนื้อหาที่จัดแสดงอยู่ภายใน หากรัฐบาลเพิ่มงบประมาณสนับสนุนมากพออาจมีการสร้างพิพิธภัณฑ์ที่ทันสมัยและน่าเข้าชมมากขึ้น สถานที่สวยงามจะชักชวนให้คนเข้าไปชมพิพิธภัณฑ์ อีกทั้งที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์ควรคำนึงถึงการคมนาคมที่สะดวก สามารถเดินทางได้หลายวิธี ทั้งนี้ อาจจะต้องเน้นที่การเดินทางด้วยขนส่งสาธารณะเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการมาเยี่ยมชมหรือการเข้าถึงได้ง่าย ซึ่งทั้งหมดนี้หมายถึงการดึงดูดให้คนเข้าพิพิธภัณฑ์ โดยไม่จำเป็นต้องไปดูศิลปะหรือวัตถุโบราณเพียงอย่างเดียว แต่พยายามทำให้พิพิธภัณฑ์เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของทุกคน การที่จะทำให้คนเข้าพิพิธภัณฑ์มากขึ้นได้ อาจจะต้องอาศัยการสร้างค่านิยมเกี่ยวกับการไปพิพิธภัณฑ์เป็นเรื่องที่ใคร ๆ ก็ทำกัน พิพิธภัณฑ์ควรเป็นพื้นที่สาธารณะหรือสถานที่พบปะของผู้คนทุกประเภทไม่ใช่แค่นักวิชาการ นอกจากนี้ สถานที่ภายนอกตัวอาคารควรมีพื้นที่ที่กว้างขวางสะดวกสบายเหมาะกับการจัดกิจกรรม สำหรับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย ในด้านของสถานที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาแล้วมีความคิดเห็นว่า พื้นที่จัดแสดงภายในอาคารจัดแสดงถาวรควรมีการออกแบบพื้นที่การจัดแสดงที่ประยุกต์สถาปัตยกรรมหรือศิลปะเขมรให้เหมาะสมกับแต่ละส่วนการจัดแสดง โดยคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างโบราณวัตถุที่จัดแสดง

นอกจากนี้ เนื่องจากสถานที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายและปราสาทหินพิมายนั้นตั้งอยู่ภายในเมืองพิมายที่สามารถเดินชมสถานที่ทั้งสองแห่งได้ โดยสถานที่ทั้งสองแห่งอยู่ห่างกันเพียง ๗๕๐ เมตร ดังนั้น ผู้เขียนได้ทำการศึกษาแล้วมีความคิดเห็นว่าควรมีการออกแบบเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ของเมืองพิมาย ร่วมกับปราสาทหินพิมายและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายให้สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกอย่างเป็นระบบตามลำดับหรือรูปแบบของแหล่งท่องเที่ยวที่ต่อเนื่องเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจและส่งเสริมการเรียนรู้พร้อมได้รับความรู้อย่างครบถ้วนในทุกสถานที่ตามเส้นทางประวัติศาสตร์^{๑๕} จากศูนย์บริการนักท่องเที่ยว นอกจากจะรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเป็นหมู่คณะ ยังมีนักท่องเที่ยวที่มาเป็นส่วนตัวที่มีเวลามากพอสำหรับการท่องเที่ยวรอบเมืองพิมายเพื่อศึกษารายละเอียดในแง่มุมต่าง ๆ^{๑๖} ดังนั้น ควรจะมีบริการเช่าจักรยานหรือใช้บริการรถราง (Shuttle bus) สามารถขึ้น-ลงตามจุดรับส่งในแต่ละสถานที่ที่ได้โดยสะดวก และเพื่อให้เกิดประโยชน์กับการเรียนรู้จากแหล่งท่องเที่ยว การจัดการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกันดังกล่าวตามลำดับจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

๒. การจัดแสดงและการส่งเสริมกิจกรรม

การจัดแสดงและการส่งเสริมกิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่พิพิธภัณฑ์จะต้องให้ความสำคัญ ซึ่งในแต่ละพิพิธภัณฑ์จะมีรูปแบบการจัดแสดงแตกต่างกันออกไปตามเนื้อหาหรือองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ สำหรับเนื้อหาของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย ปัจจุบันนำเสนอเนื้อหาและเรื่องราวเกี่ยวกับรากฐานและพัฒนาการของวัฒนธรรมอีสานตอนล่างแถบลุ่มแม่น้ำมูล-แม่น้ำชี จากการศึกษาของผู้เขียนมีความคิดเห็นว่าพิพิธภัณฑ์ควรมีการประยุกต์ให้เข้ากับท้องถิ่นมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับเมืองพิมายและปราสาท

^{๑๕} ทนงค์ดี หาญวงษ์, “พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย และปราสาทหินพิมาย: แนวทางใหม่ของการบริหารจัดการ,” วารสาร

ศิลปกรรมบูรพา ๑๙, ๑ (๒๕๕๙): ๒๒-๒๓.

^{๑๖} ฝนวันจันทร์ ศรีจันทร์, การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนในเมืองประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาเมืองประวัติศาสตร์พิมาย.

(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศิลป์ สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓) ๙๕.

หินพิมาย แล้วจึงกำหนดลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา และศิลปวัฒนธรรมของพิมายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากเดิมเนื้อหาแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ พัฒนาการของสังคมในดินแดนแถบอีสานตอนล่าง โบราณวัตถุศิลปะเขมรในอีสานตอนล่าง และโบราณวัตถุซึ่งเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมหินทราย ปรับมาเป็น ๖ ส่วน คือ ความเชื่อทางศาสนา เมืองพิมายสมัยก่อนประวัติศาสตร์ พิมายสมัยทวารวดี เมืองพิมายและปราสาทหินพิมายสมัยวัฒนธรรมเขมร พิมายสมัยอยุธยา และพิมายสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน^{๑๗} เพื่อเน้นความสำคัญของการจัดแสดงโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมายให้มีความสัมพันธ์กับเมืองพิมายและปราสาทหินพิมายมากกว่าการเสนอเรื่องราวทั่วไปของดินแดนอีสานตอนล่างดังการจัดแสดงที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

จากการศึกษาทฤษฎีการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้และผลวิจัยจากต่างประเทศ พบว่าสมองจะเปิดรับการเรียนมากที่สุดเมื่อรู้สึกสนุก และกระบวนการซึมซับความรู้ผ่านเพียงการดูการฟังสมองจะสามารถเรียนรู้จดจำได้มากที่สุดแค่เพียงร้อยละ ๕๐ เท่านั้น ดังนั้น สื่อการเรียนรู้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจึงควรมุ่งประเด็นไปที่การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการมีปฏิสัมพันธ์ (Active Learning) สอดแทรกองค์ความรู้ ผ่านสื่อบันเทิงเชิงสาระสร้างสรรค์ (Edutainment) เช่น เกม กิจกรรม Interactive และกิจกรรมประกอบการเข้าชมพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของรูปแบบการสื่อสารในแต่ละช่วงวัยให้เข้ากับยุคสมัยและพฤติกรรมการเรียนรู้ของเยาวชน โดยอาจกำหนดกลุ่มเป้าหมายเป็นเยาวชนตั้งแต่ระดับปฐมวัยไปจนถึงอุดมศึกษาที่จะเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศในอนาคต^{๑๘} ดังนั้น การนำเสนอเนื้อหาของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมายควรมีการประยุกต์เทคโนโลยีการบรรยายข้อมูลอัตโนมัติติดตั้งเพื่ออำนวยความสะดวกในการรับชมและการนำเสนอ ทั้งนี้ Lin และ Gregor^{๑๙} พบว่า การนำเทคโนโลยีสื่อประสมเข้ามาเป็นส่วนประกอบในเว็บไซต์สามารถดึงดูดความสนใจของผู้ใช้และทำให้การเรียนรู้เป็นไปได้โดยง่าย การนำเทคโนโลยีระบบจอสัมผัส (Touch Screen) ช่วยให้เกิดกิจกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานกับองค์ความรู้ที่จัดแสดงอยู่ภายในพิพิธภัณฑสถานขณะรับชม นอกจากนี้ยังมีเทคโนโลยีที่น่าสนใจเช่นเดียวกันคือ เทคโนโลยี AR (Augmented Reality) เป็นเทคโนโลยีที่ผสมผสานเอาโลกในความเป็นจริงและโลกเสมือนที่สร้างขึ้นมาผสานเข้าด้วยกัน สำหรับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมายหากนำเทคโนโลยี AR เข้ามาประยุกต์จะช่วยให้การเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ซ้อนลงไปบนวัตถุโบราณจริง เป็นการจำลองวัตถุโบราณตอนสมบูรณ์ในอดีต ซึ่งถือได้ว่าเทคโนโลยี AR มาช่วยเติมความเป็น Interactive และสร้างประสบการณ์ที่น่าสนใจขึ้นแก่ผู้มาเยี่ยมชมและเป็นวิธีการนำเสนอรูปแบบใหม่

^{๑๗} ทนงค์ศักดิ์ หาญวงษ์, “พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย และปราสาทหินพิมาย: แนวทางใหม่ของการบริหารจัดการ,” วารสารศิลปกรรมบูรพา ๑๙, ๑ (๒๕๕๙): ๑๘.

^{๑๘} สุนทนต์ทอม. พิพิธ ‘เพลิน’ พิพิธภัณฑสถานจำเป็นต้องได้ ของไม่เสีย. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๔ มกราคม ๒๕๖๕, จาก: <https://www.sanook.com/campus/1386381/>

^{๑๙} Lin, Aleck and Gregor, Shirley, “Designing websites for learning and enjoyment: a study of museum experiences,” *International Review of Research in Open and Distance Learning* 7, 3 (2006): 1-21.

ทั้งนี้ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายยังต้องตระหนักถึงเรื่องของการใช้ภาษา รูปแบบของภาษาควรใช้ขนาดอักษรที่เหมาะสมและเลือกใช้รูปแบบอักษรที่อ่านได้ง่าย นอกจากนี้ยังควรคำนึงถึงความหลากหลายของภาษา เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน เป็นต้น รวมถึงตระหนักต่อผู้ที่มีความต้องการพิเศษหรือผู้พิการเกี่ยวกับโอกาสในการเข้าถึงองค์ความรู้อย่างเท่าเทียม อาจมีการจัดอักษรเบรลล์ประกอบการจัดแสดงกับภาษาปกติ หรืออาจมีบริการ Audio Guide ร่วมกับเทคโนโลยี Bluetooth เพื่ออำนวยความสะดวกการรับชม ดังที่พิพิธภัณฑ์เหรียญมีบริการด้านภาษาอื่น ๆ ผ่าน Audio Guide ให้เลือกถึง ๗ ภาษา ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ภาษาอังกฤษ ภาษาเยอรมัน และภาษาฝรั่งเศส^{๒๐} และจากการศึกษาเพิ่มเติมของผู้เขียนได้มีความคิดเห็นว่าทางพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายอาจมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแต่งกายย้อนยุค แต่งกายโบราณในสมัยทวารวดี เช่น การเชิญชวนแต่งกายชุดไทยย้อนยุคในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์ ดังที่งานอุ่นไอรัก คลายความหนาว ได้จัดกิจกรรมเชิญชวนผู้เข้าร่วมงานให้แต่งกายชุดไทยย้อนยุคสมัยรัชกาลที่ ๕ และกิจกรรมแต่งชุดไทยชมดูสายทองของกรมศิลปากร ซึ่งพบว่าเป็นการส่งเสริมให้คนมาเข้าร่วมเพิ่มมากขึ้น เพราะมีพื้นที่ในการแสดงออกสำหรับการถ่ายภาพเพื่อนำไปเผยแพร่พร้อมทั้งเป็นการประชาสัมพันธ์กิจกรรมดังกล่าวไปพร้อม ๆ กัน ทั้งนี้ ในการบริหารจัดการพื้นที่ของทางพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติควรพิจารณาถึงพื้นที่การจัดแสดงแต่ละส่วนให้เหมาะสมเพื่อความไม่แออัดของผู้เข้าชมต่อการเข้าชมส่วนการจัดแสดงแต่ละส่วนของพิพิธภัณฑ์ พร้อมทั้งมีการกำหนดเส้นทางการชมไปในทิศทางเดียวกันเพื่อป้องกันความสับสนของผู้เข้าชมและความต่อเนื่องของเนื้อหา

๓. ความร่วมมือ

พิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยมีความจำเป็นต้องมีความร่วมมือกับสังคมอย่างใกล้ชิด และต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอโดยมีการติดตามประเมินสถานการณ์ รวมถึงประสานงานกับสถานศึกษาและชุมชน เพื่อแสวงหาแนวทางและรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพที่สุดสำหรับประชาชนทุกวัย เช่น การขอความร่วมมือกับผู้สอนให้เตรียมการสอนบทเรียนที่เชื่อมโยงกับองค์ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ การจัดกลุ่มให้ชุมชนท้องถิ่นและนักวิชาการได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็น เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความร่วมมือระหว่างพิพิธภัณฑ์ด้วยกันเองโดยการก่อตั้งเป็นสมาคม ชมรมพิพิธภัณฑ์ ชมรมภัณฑารักษ์ ชมรมนักวิชาการและนักการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ เพื่อการพบปะพูดคุย ประชุมหารือกันเป็นรายไตรมาสหรือประจำปี ดังนั้น ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายควรสร้างความร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่นเมืองพิมาย เช่น การจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเรื่องการส่งเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียน หรือการจัดกิจกรรมทัศนศึกษากับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เพื่อให้สถานศึกษานำนักเรียนของตนมาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์หรือเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางพิพิธภัณฑ์ได้จัดขึ้นเพื่อเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียน เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามรูปแบบการเรียนรู้ตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย ๔.๐ หรือจัดทำโครงการยุวมัคคุเทศก์ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพและบุคลิกภาพ รวมทั้งทักษะ ด้านภาษา

^{๒๐} Mesuem Minds. พิพิธภัณฑ์เหรียญกับ ‘อารยสถาปัตย์’ วิสัยทัศน์ใหม่ของวงการพิพิธภัณฑ์ที่มุ่งบริการให้ทุกคนได้เรียนรู้อย่างเท่าเทียม. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๔ มกราคม ๒๕๖๕, จาก: <https://readthecloud.co/museum-coinmuseum/>

สำหรับใช้หรือการพูดในที่ชุมชนหรือสาธารณะ พร้อมทั้งเรียนรู้เกี่ยวกับโบราณวัตถุในท้องถิ่นของตน ซึ่งจะทำให้เยาวชนได้เล็งเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์โบราณวัตถุเพิ่มมากขึ้นและเกิดกระบวนการเรียนรู้ตลอดเวลาเป็น การสนับสนุนนโยบายลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ให้ครอบคลุมกับเยาวชนทุกระดับการศึกษาและทุกพื้นที่มากขึ้น

บทสรุป

พิพิธภัณฑ์ตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย ๔.๐ จะต้องสร้างความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญ ของทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากเป็นทรัพยากรหลักในการขับเคลื่อนประเทศให้เป็นประเทศไทย ๔.๐ โดย พิพิธภัณฑ์จะต้องเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเชื่อมโยงกับการศึกษาทั้ง ในระบบและนอกระบบ เช่น การเป็นพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญ การเป็นศูนย์กลาง ของขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนการเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าและวิจัย เป็นต้น ปัจจุบันแนวทางการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ได้เปลี่ยนไป พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายจึงควรเน้นการ สื่อความหมายของเมืองพิมายและปราสาทหินพิมาย เพื่อให้นักท่องเที่ยวและชุมชนได้รับรู้ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นมากกว่าที่เป็นอยู่ อนึ่ง ชุดความรู้แบบเดิมได้ถูกนำไปถ่ายทอดให้แก่คฤหัสถ์อาสา รวมถึงเจ้าหน้าที่ นำชมในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย ซึ่งเน้นการท่องจำมากกว่าการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ ทำให้การ ถ่ายทอดไปยังผู้มาเยือนและชุมชนไม่ได้ผลเท่าที่ควร นอกจากนี้ การขาดความเชื่อมโยงระหว่าง พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายกับปราสาทหินพิมาย ทำให้ผู้มาเยี่ยมชมรวมถึงท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของมรดก วัฒนธรรมอันล้ำค่าของพิมายขาดความรู้ความเข้าใจทางด้านวัฒนธรรมและบริบททางประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับเมืองพิมายที่เป็นศูนย์กลางของเมือง สิ่งสำคัญในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย ๔.๐ คือ สถานที่ การจัดแสดงและส่งเสริมกิจกรรม การประชาสัมพันธ์ การค้นคว้าวิจัย และที่สำคัญความร่วมมือจากทุกฝ่าย จึงจะทำให้การพัฒนา พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายสามารถสร้างกระแสค่านิยมแห่งความชื่นชมวัฒนธรรม ความภาคภูมิใจ ในประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ โดยบูรณาการบทเรียนเข้ากับพิพิธภัณฑ์ ตลอดจน พัฒนาประชาชนทุกคนและคนในชุมชนท้องถิ่น ให้มีความตระหนักรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่จัดแสดง ความ เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน การปรับตัวกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปก่อให้เกิดเป็นพฤติกรรมรัก การเรียนรู้ รักการอ่าน รักการสืบค้น และรักการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังนั้น หากจะสร้างความ แตกต่างของการจัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมายตามที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแล้ว ควรให้ความสำคัญ กับโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับศิลปะวัฒนธรรมเขมรเป็นพิเศษ เนื่องจากพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ได้เก็บรักษา โบราณวัตถุแบบศิลปะเขมรมากที่สุดในประเทศไทย ประกอบกับมีปราสาทหินพิมายและเมืองพิมาย ที่ครั้งหนึ่งเคยมีความยิ่งใหญ่ในวัฒนธรรมแบบเขมรมาก่อน เมื่อนำโบราณวัตถุมาจัดแสดงเรื่องราวใหม่ ให้สัมพันธ์กับความเป็นมาของเมืองพิมายและปราสาทหินพิมายควบคู่กันโดยลำดับพัฒนาการของเมือง ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ♦

บรรณานุกรม

- กรมสามัญศึกษา. **คู่มือคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, 2544.
- คณะกรรมการบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้. **แผนยุทธศาสตร์การบูรณาการด้านพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2565, จาก: https://www.okmd.or.th/upload/iblock/8e5/MLIC_plan.pdf
- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี. **พระมหากษัตริย์ไทยกับการพิพิธภัณฑ์**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ, 2539.
- ทงศักดิ์ หาญวงษ์. “พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย และปราสาทหินพิมาย: แนวทางใหม่ของการบริหารจัดการ.” **วารสารศิลปกรรมบูรพา**. 19, 1 (มิถุนายน-พฤศจิกายน 2559): 9-26.
- ไทยซ่าดอทคอม. **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พิมาย นครราชสีมา**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2565, จาก: <https://thaiza.com/travel/tag/เที่ยวนครราชสีมา>
- นิคม มุสิกคามะ, กุลพันธุ์ธาดา จันทรโพธิ์ศรี และมณีนรัตน์ ท้วมเจริญ. **วิชาการพิพิธภัณฑ์**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2521.
- ปรีตตา เฉลิเมฬา กอนันตกุล และคนอื่นๆ. **วิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นระยะที่ 1 สร้างเครือข่ายและสำรวจสภาพพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547.
- ปรีดา ปลื้มสำราญกิจ และฟ้า วิไลขำ. “พิพิธภัณฑ์: แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21.” **วารสารห้องสมุด**. 62, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2561): 43-67.
- ฝนวันจันทร์ ศรีจันทร์. **การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของคนในเมืองประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาเมืองประวัติศาสตร์พิมาย**. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543. ฉบับอัดสำเนา.
- “พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504.” **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่มที่ 78 ตอนที่ 66. (29 สิงหาคม 2504): 980-998.
- มิวเซียมไทยแลนด์. **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพิมาย**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2565, จาก: http://www.museumthailand.com/th/museum/Phimai-National-Museum_2
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556.
- สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม. **พิมพ์เขียวThailand 4.0 โมเดลขับเคลื่อนประเทศไทยสู่ความมั่งคั่ง มั่นคงและยั่งยืน**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2565, จาก: <https://waa.inter.nstda.or.th/stks/pub/2017/20171114-draeqa-blueprint.pdf>

- สนุกดอทคอม. **พิพิธภัณฑ์'พิพิธภัณฑ์'จำเป็นต้องได้ ของไม่เสีย.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2565, จาก: <https://www.sanook.com/campus/1386381/>
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. **Thailand 4.0: สร้างความเข้มแข็งจากภายในเชื่อมโยงเศรษฐกิจไทยสู่โลก.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2565, จาก: <https://bit.ly/3J3y9ZC>
- International Council of Museum. **Museum definition.** [Online]. Retrieved 6 January 2022, From: <https://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/>
- Lin, Aleck and Gregor, Shirley. "Designing Websites for Learning and Enjoyment: A Study of Museum Experiences." **International Review of Research in Open and Distance Learning.** 7, 3 (December 2006), 1-21.
- Mesuem Minds. **พิพิธภัณฑ์เหรียญกับ 'อารยสถาปัตย์' วิสัยทัศน์ใหม่ของวงการพิพิธภัณฑ์ที่มุ่งบริการให้ทุกคนได้เรียนรู้อย่างเท่าเทียม.** [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2565, จาก: <https://readthecloud.co/museum-coinmuseum/>
- Office of National Museum. **Museum management in business aspect.** Bangkok: Fine Arts Department, 2005.

หลักเกณฑ์การส่งบทความเพื่อเผยแพร่

วารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ

นโยบายการรับบทความเพื่อตีพิมพ์

บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ ได้แก่ บทความประเภท บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความปริทัศน์ และบทวิจารณ์หนังสือ ที่เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ซึ่งต้องเป็นบทความที่ได้รับการกลั่นกรองโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการ เป็นบทความที่ไม่เคยเผยแพร่ในวารสารใดมาก่อนและผู้เขียนบทความอนุญาตให้หอสมุดแห่งชาติเผยแพร่บทความในรูปแบบไฟล์ดิจิทัล หากบทความไม่ผ่านการพิจารณาให้ตีพิมพ์ ทางกองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบ แต่จะไม่ส่งต้นฉบับคืนผู้เขียน

การเตรียมต้นฉบับ

๑. เนื้อหา เป็นบทความทางด้านบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ภาษา เอกสาร หนังสือ และศิลปวัฒนธรรม หรือสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง
๒. ควรระบุ ชื่อบทความ ชื่อผู้เขียนพร้อมตำแหน่งและสถานที่ทำงาน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษให้ชัดเจน
๓. บทความย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ควรมีความยาวอย่างละไม่เกิน ๒๐๐ คำ พร้อมคำสำคัญ
๔. จัดพิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word พิมพ์ด้วยตัวอักษร THSarabunPSK ขนาด ๑๖ พ้อยต์ ความยาวไม่เกิน ๑๕ หน้า และใช้เลขไทยในการเขียน ยกเว้นการเขียนชื่อเฉพาะหรือการอ้างอิงที่มีแหล่งที่มาของข้อมูลที่เป็นภาษาอังกฤษให้ใช้เลขอารบิก
๕. ตั้งค่าหน้ากระดาษ ดังนี้ กระดาษกว้าง ๑๘.๕ ซม. ยาว ๒๖ ซม. ขอบบน ๒.๕ ซม. ขอบล่าง ๒.๐ ซม. ขอบซ้าย ๑.๕ ซม. และขอบขวา ๑.๕ ซม.
๖. ควรระบุหมายเลข คำบรรยาย และที่มา (ถ้ามี) ของภาพประกอบ ตาราง แผนภาพ ฯลฯ ที่ใช้ประกอบบทความ

การส่งต้นฉบับบทความ

การส่งบทความสามารถส่งผ่านระบบ Online Submission ได้ทางเว็บไซต์ของวารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติที่ www.tci-thaijo.org/index.php/nlt กรณีระบบ Online Submission มีปัญหาสามารถส่งบทความในลักษณะไฟล์เอกสาร Word มาที่ E-mail: rldbkk.nlt@gmail.com หรือทางไปรษณีย์ ที่กองบรรณาธิการวารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ กลุ่มวิจัยและพัฒนาห้องสมุด สำนักหอสมุดแห่งชาติ ถนนสามเสน เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐

การอ้างอิงเอกสาร

๑. การอ้างอิงในเนื้อหา ให้ใช้เชิงอรรถอ้างอิงที่แสดงถึงแหล่งที่มาของข้อมูล

ตัวอย่างการเขียนเชิงอรรถอ้างอิง

ในสังคมไทย มีคติความเชื่อเรื่องการสร้างพระเมรุมาศ ซึ่งเป็นสิ่งแสดงพระเกียรติยศในวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธและพราหมณ์^๑

^๑ กรมศิลปากร, ๑๐๗ ปี แห่งการสถาปนากรมศิลปากร (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๖๑) ๓๒.

๑.๑ เชิงอรรถสำหรับหนังสือ

//////^๑ ผู้แต่ง, /ชื่อเรื่อง/ (สถานที่: สำนักพิมพ์, /ปีพิมพ์)/ หน้า.

ตัวอย่าง

^๑ พระยาอนุมานราชชน, แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ (พระนคร: คลังวิทยา, ๒๔๙๗) ๓๐๕.

^๒ Luang Boribol Buribhand and A.B. Griswold, *The Royal Monasteries and Their Significance* (Bangkok: Fine Arts Department, 1959) 5.

๑.๒ เชิงอรรถสำหรับวารสาร

//////^๑ ชื่อผู้แต่ง, /“ชื่อบทความ,” /ชื่อวารสาร/ ปีที่, /ฉบับที่/ (ปีพิมพ์): /เลขหน้า.

ตัวอย่าง

^๑ พวงพร ศรีสมบูรณ์, “กรมศิลปากรกับการอนุรักษ์คัมภีร์อัลกุรอาน,” *วารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ* ๗, ๑ (๒๕๖๑): ๔๙.

^๒ Bruce G. Link and Jo C. Phelan, “Conceptualizing Stigma,” *Annual Review of Sociology* 27 (2001): 363-385.

๑.๓ เชิงอรรถสำหรับวิทยานิพนธ์

//////^๑ ชื่อผู้แต่ง, /ชื่อวิทยานิพนธ์./ (ระดับปริญญา/สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย, /ปี)/ หน้า.

ตัวอย่าง

^๑ ณัฐกิตติ์ ศิริพงศ์ธาริน, *การขยายสิทธิการแปลของสำนักพิมพ์ไทยออกต่างประเทศ. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร สาขาวิชาการบริหารสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๐) ๑๐.*

^๒ Christopher Stewart, *The academic library building in the digital age: A study of new library construction and planning, design, and use of new library space.* (Degree of Doctor of Education University of Pennsylvania, 2009) 54.

๑.๔ เจริญธรรมสำหรับสื่ออินเทอร์เน็ต

//////^๑ ชื่อผู้แต่ง./ชื่อเรื่อง./[ออนไลน์].//สืบค้นเมื่อ วัน เดือน ปี./จาก:/แหล่งข้อมูล

ตัวอย่าง

^๑ คอสิเยาะ วาจิ. ห้องสมุดดิจิทัล. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๕๒, จาก:
<https://www.l3nr.org/posts/296358>

๒. การอ้างอิงทำยบบทความใช้ตามรูปแบบของหอสมุดแห่งชาติกำหนด

ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง

๒.๑ หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง./ชื่อเรื่อง./ครั้งที่พิมพ์./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์,/ปีที่พิมพ์.

ตัวอย่าง

สุณี เลิศแสวงกิจ และพิศิษฐ์ กาญจนพิมาย. ห้องสมุดกับการรู้สารสนเทศ. กรุงเทพฯ: วังอักษร, ๒๕๕๖.

๒.๒ หนังสือแปล

ชื่อผู้แต่งเดิม./ชื่อเรื่อง./แปลโดย/ชื่อผู้แปล (ถ้ามี). //ครั้งที่พิมพ์./สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์,/ปีที่พิมพ์.

ตัวอย่าง

ริซัล, โฮเซ. อันล่งละเมิดมิได้. แปลโดย จิตราภรณ์ ตันรัตนกุล. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๘.

๒.๓ วารสาร

ผู้เขียนบทความ./“ชื่อบทความ.”/ชื่อวารสารหรือนิตยสาร./ปีที่, ฉบับที่/(วัน เดือน ปี):/เลขหน้า.

ตัวอย่าง

ปรีดี ปลื้มสำราญกิจ. “ห้องสมุดสีเขียว: ห้องสมุดประชาชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแห่งแรกในประเทศไทย.” วารสารห้องสมุด. ๖๐, ๑ (๒๕๕๙): ๔๗-๕๖.

๒.๔ วิทยานิพนธ์

ชื่อผู้แต่ง./ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์./ชื่อปริญญา (สาขาหรือวิชาเอก)/สถานที่พิมพ์:/สถาบันผู้รับผิดชอบ, ////ปีที่พิมพ์. ฉบับอัดสำเนา.

ตัวอย่าง

สุคนธ์ทิพย์ จันทะลุน. การจัดการหนังสือหายากของหอสมุดแห่งชาติในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สารสนเทศศึกษา). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
๒๕๖๐. ฉบับอัดสำเนา.

สิทธิพันธ์ สุวรรณ. ศึกษาวัสดุทดแทนไม้มาใช้ในกระบวนการผลิตเฟอร์นิเจอร์. สารนิพนธ์
ครุศาสตรบัณฑิตศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (เทคโนโลยีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม). กรุงเทพฯ: สถาบัน
เทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๕๖. ฉบับอัดสำเนา.

Stevandic, Srdjan. **Modelling, Control and Simulation of a Grid-Connected Fuel Cell Power Plant.** Thesis the Master of Engineering Science (Faculty of Graduate Studies). London: The University of Western Ontario, 2004. Photocopied.

๒.๕ หนังสือพิมพ์

ชื่อผู้แต่ง./“ชื่อหัวข้อข่าว หรือชื่อบทความ.”/ชื่อหนังสือพิมพ์./ปีที่,/ฉบับที่/(วัน เดือน ปี):/เลขหน้า.

ตัวอย่าง

ปาริชาติ บุญเอก. “โควิด-๑๙ เปลี่ยนบ้านเป็นโรงเรียนเรียนออนไลน์ Learn from Home.” **กรุงเทพ
ธุรกิจ.** ๓๓, ๑๑๕๔๔ (๖ พฤษภาคม ๒๕๖๓): ๑๕.

Nakaso, Dan. “Hawaii rattles, then loses power.” **Honolulu Advertiser.** (16 October 2015): A1.

๒.๖ สื่ออินเทอร์เน็ต

ชื่อผู้แต่ง./ชื่อเรื่อง./[ประเภทของสื่อที่เข้าถึง]/สืบค้นเมื่อ วัน เดือน ปี,/จาก: แหล่งข้อมูล

ตัวอย่าง

กรมเอเชียใต้ ตะวันออกกลางและแอฟริกา. **สาธารณรัฐสังคมนิยมประชาธิปไตยศรีลังกา=**
Democratic Socialist Republic of Sri Lanka. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๘,
จาก: <http://sameaf.mfa.go.th/th/country/south-asia/detail.php?ID=11>

